

บทที่ 4

บทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ

ผู้วิจัยได้ศึกษาบทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ณ นครมักกะฮ์ และ นครมะดีนะฮ์ ทั้งในด้านจุลภาคได้แก่ กรรมสิทธิ์ ทรัพย์สิน การบริโภคการผลิต การแสวงหา ปัจจัยยังชีพ การทำงาน แรงงาน เกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม การเงินการตลาด หุ้นส่วนและการลงทุน การจัดตั้งกลุ่มและองค์กร และมหภาคได้แก่ ความมั่นคงทางสังคม บัณฑิตมูลา และพื้นฐานการเงิน ตลอดจนการค้าและการเงินระหว่างประเทศ โดยผู้วิจัยได้ พิจารณาและเรียบเรียงหัวข้อใหญ่และหัวข้อย่อยตามหลักเศรษฐศาสตร์อิสลามได้แก่

4.1 จุลภาค

4.1.1 กรรมสิทธิ์

กรรมสิทธิ์ (al-Milkiyah) ในทรัพย์สิน ทรัพย์สิน และสิ่งมีค่าอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏอยู่ในตัวมนุษย์นับตั้งมนุษย์ถูกสร้างขึ้นมา อัลกุรอานระบุถึงพฤติกรรมและความปรารถนาของมนุษย์ในการครอบครองทรัพย์สิน ทรัพย์สิน และสะสมความมั่งคั่งว่า¹⁴⁷

﴿زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ﴾

(آل عمران : 14)

¹⁴⁷ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Sābūny, Muhammad ‘Alī. 1999. Mukhtasar Tafsiṛ Ibn Kathīr. (al-Qāhirah : Dār al-Sābūny), หน้า 269-270.

ความว่า ได้ถูกทำให้สวยงามลุ่มหลงแก่মনุษย์ ความรักบรรดาสิ่งที่เป็น
เสน่ห์อันได้แก่บรรดาสตรีและบรรดาลูกชาย และทรัพย์สินจากทองและ
เงินอันมากมาย และม้าชั้นดีและปศุสัตว์และไร่นา นั้นเป็นเพียงการ
อำนวยความสะดวกชั่วคราวต่อชีวิต ด้านความเป็นอยู่ของโลกนี้เท่านั้น
และอัลลอฮฺ ๗ พระองค์เท่านั้นคือที่กลับอันงดงาม

(อาติอิมรอน : 14)

สิ่งใดก็ตามที่มนุษย์ได้มาตอบสนองความต้องการตนเอง จะรู้สึกถึงความ
เจ้าของจนต้องปกป้องจากการรุกรานของคนอื่น และหากสิ่งนั้นมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต
จะถือสิทธิเก็บสะสมกักตุนเพื่อนำมาใช้ในวันหน้า จนกลายเป็นปัญหาความมั่งคั่งกระจุกอยู่กับ
คนบางคนหรือคนบางกลุ่ม หรือทรัพยากรไม่กระจายสู่สังคมตามมา พฤติกรรมข้างต้นปรากฏใน
ตัวของมนุษย์มากกว่าสัตว์ เพราะมนุษย์มีสติปัญญาและความคิดซึ่งสามารถขยายความเป็นอยู่และ
ความต้องการออกไปได้เรื่อยๆอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้นแนวโน้มปัญหาที่ตามมาจึงกว้างขึ้นเรื่อยๆ
ไม่ว่าจะเป็นขอบเขตระหว่างกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและส่วนร่วม การได้กรรมสิทธิ์มาโดยไม่เป็น
ธรรม และการไม่ลงโทษผู้ละเมิดสิทธิ นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((قلب الشيخ شاب على حب إثنين طول الحياة وكثرة المال))

(رواه الترمذي : 2338)

ความว่า หัวใจคนชราจะเข้มแข็งขึ้นมาด้วยความรักในสองสิ่งคือ อายุที่
ยืนยาวและความร่ำรวย

(บันทึกโดยอัคริมิยัย : 2338)

การแก้ไขปัญหานบีมุฮัมมัด ﷺ เริ่มจากการยอมรับเรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน
และทรัพยากร ตลอดจนการใช้สอยอย่างมีเสรีภาพตราบใดที่ไม่ขัดกับกฎหมายอิสลาม ซึ่งเห็นได้
จากการให้สิทธิเด็กกำพร้าไม่บรรลุนิติภาวะ สามารถครอบครองทรัพย์สินได้ ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا
إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَن يَكْبُرُوا... الآية﴾

(النساء : 6)

ความว่า และจงทดสอบเด็กกำพร้าจนกว่าพวกเขาจะบรรลุนิติภาวะ หาก พวกเขาเห็นว่าในหมู่พวกเขานั้นมีบุคคลที่มีไหวพริบรู้ผิดรู้ถูกแล้ว พวกเขา จ่ามจมอบทรัพย์สินของพวกเขาคืนกลับพวกเขา และพวกเขาจงอย่ากิน ทรัพย์สินนั้นอย่างฟุ่มเฟือย และรีบเร่งจนกว่าพวกเขาจะเติบโต...อัลอาษะฮฺ (อันนิซาอ : 6)

นบีมุฮัมมัด ﷺ ปรับแนวคิดเรื่องกรรมสิทธิ์ให้ทุกคนในยุคของท่านเข้าใจอย่าง ถูกต้องว่า ทุกคนย่อมมีสิทธิเท่าที่ทุกคนกระทำและอุตสาหกรรมท่านนั้น อัลกุรอานระบุว่า

﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى...الآية﴾

(النجم : 39)

ความว่าและมนุษย์ไม่มี (สิทธิ) อะไรเลยนอกจากสิ่งที่เขาขวนขวายไว้ เท่านั้น...อัลอาษะฮฺ

(อันนัจญุม : 39)

นบีมุฮัมมัด ﷺ ทำให้ทุกคนทราบว่า ทุกคนสามารถเข้าครอบครองทุกอย่าง แต่ จะต้องดำเนินด้วยความยุติธรรมเท่านั้น และการได้ทรัพย์สินผู้อื่นมาครอบครองโดยมิชอบธรรม เหมือนกับการแย่งชิงทรัพย์สินตนเอง ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ...الآية﴾

(البقرة : 188)

ความว่า และพวกเขาจงอย่ากินทรัพย์สินพวกเขาซึ่งระหว่างพวกเขาโดยมิ ชอบธรรม...อัลอาษะฮฺ

(อัลบะเกาะเราะฮฺ : 188)

ชาวอันศ็อรกลุ่มหนึ่งได้ออกทำสงครามพร้อมนบีมุฮัมมัด ﷺ ต่อมาได้มีโล่ทหาร คนหนึ่งหายไปโดยเจ้าของโล่ได้กล่าวหาว่าชาวอันศ็อร (ตัวมะฮฺ บุตร อะบิร็อก) เป็นคนขโมย เขา จึงถูกนำตัวมาสอบสวน...จนกระทั่งนบีมุฮัมมัด ﷺ ทราบว่าคนขโมยมิใช่เขา¹⁴⁸ เหตุการณ์

¹⁴⁸ al-Tabary, 'Abī Ya'afar Muhammad Jarīr. 1985. Tafsīr al-Tabary. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 183 (เล่ม 9).

ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่ามีมุฮัมมัด ﷺ ให้ความสำคัญกับการเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเกิดขึ้นเพราะความอยากได้ หรืออุปนิสัยส่วนตัว หรือขาดการดูแลเอาใจใส่จากพ่อแม่พี่น้อง หรือความจำเป็นบางประการ เช่น ความอดอยาก และความยากจน เป็นต้น ท่านกำหนดบทลงโทษว่า

((لعن الله السارق يسرق البيضة فتقطع يده ويسرق الحبل فتقطع يده))

(البخاري : 6401)

ความว่า อัลลอฮ์ทรงสาปแช่งบุคคลที่ลักขโมย แม้เขาลักขโมยไขไก่เพียง 1 ฟอง เขาต้องถูกตัดมือ และเขาขโมยเชือกเพียง 1 เส้น เขาต้องถูกตัดมือ

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 6401)

((لو أن فاطمة بنت محمد سرقت لقطعت يدها))

(رواه مسلم : 1688)

ความว่า หากฟาติมะฮ์บุตรสาวมุฮัมมัดขโมย แน่นอนนางจะต้องถูกตัดมือ

(บันทึกโดยมุสลิม : 1688)

นบีมุฮัมมัด ﷺ ให้ความสำคัญต่อปกป้องสิทธิโดยกำหนดบทลงโทษอย่างรุนแรง และเท่าเทียมกัน เพื่อป้องกันและระงับปัญหาอื่นๆ ที่จะตามมาในสังคม โดยไม่มีการละเว้นแม้จะเป็นบุตรสาวของท่าน¹⁴⁹ การเข้มงวดเป็นการปิดประตูของการละเมิดสิทธิและป้องกันปัญหาต่างๆ ที่จะตามมาในสังคม และถือเป็นการปราบปรามขึ้นเด็ดขาดก่อนจะกลายเป็นปัญหาเรื้อรัง หรือลุกลามไปสู่ความรุนแรงในด้านอื่นๆ แต่หากการลักขโมยเกิดขึ้นเพราะความอดอยากและยากจน ท่านใช้วิธีช่วยเหลือกันในสิ่งที่ดีด้วยชะกาตุ การทำทาน และการให้ ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ...الآية﴾

(المائدة : 2)

¹⁴⁹ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Zuhayly, Wahbah. 1991. *al-'Aqūbāt*. (Libya : Kulīyah Da'awah al-Islāmiyah), บทที่ว่าด้วยเรื่องการลงโทษ.

ความว่า และพวกท่านจงช่วยเหลือกันบนการทำความดีและความยำเกรง
ต่อพระเจ้า และพวกท่านอย่าช่วยเหลือกันในสิ่งที่ เป็นบาปและเป็นศัตรู
ต่อกัน...อัลอายะฮฺ

(อัลมาอิดะฮฺ : 2)

การลงโทษผู้ละเมิดสิทธิบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับสังหาริมทรัพย์และ
อสังหาริมทรัพย์ มิใช่จะมีผลบนโลกเท่านั้นแต่คลุมถึงโลกหน้า นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((من ظلم قيد شبر من الأرض طوقه من سبع أرضين))

(رواه البخاري : 2321)

ความว่า บุคคลใดกดโกงที่ดินเพียงกืบเดียว บุคคลนั้นจะต้องแบกมันถึง 7
ชั้น (ในวันแห่งการเกิดใหม่)

(บันทึกโดยอัลบุคอรีฮ์ : 2321)

อย่างไรก็ตามรายงานจาก อัมร์ บุตร อัลฮาริษ ระบุว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยมี
กรรมสิทธิ์และครอบครองที่ดินแปลงหนึ่งขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่ก่อนท่านจะบรีจาคไป

((ما ترك رسول الله صلى الله عليه وسلم عند موته درهما ولا ديناراً ولا عبداً
ولا أمة ولا شيئاً إلا بغلته البيضاء وسلاحه وأرضاً جعلها صدقة))

(رواه البخاري : 2588)

ความว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ สิ้นชีวิตโดยมิได้ทิ้งสิ่งใดเลย ไม่ว่าจะเป็เงิน
ดีนาร์ เงินคิรฮัม ทาสชาย ทาสหญิง และสิ่งอื่นๆ ยกเว้นล่อสีขาของ
ท่าน 1 ตัว อาวุธของท่าน 1 ชิ้น และสวน 1 แปลงซึ่งท่านบรีจาคมัน
ไป

(บันทึกโดยอัลบุคอรีฮ์ : 2588)

มาตรการดังกล่าวคือ ทำให้ทุกคนในสังคมเคารพสิทธิกันและกัน ส่วนการแยก
กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลออกจากกรรมสิทธิ์ส่วนรวม ช่วยให้ประชาชนที่ยากจนและอ่อนแอมีโอกาส
ได้รับประโยชน์จากชะกาตของผู้ครอบครองกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล หรือได้รับประโยชน์จาก
ทรัพยากรและทรัพย์สินส่วนกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลดขนาดสิทธิครอบครองช่วยเปิดโอกาส

ให้บุคคลอื่นสามารถครองครองทรัพย์สินส่วนที่เหลือ ซึ่งถือเป็นการช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

4.1.1.1 กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล

เนื่องจากกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล (al-Milkiyah al-Fardiyyah) มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและระบบเศรษฐกิจในนครมักกะฮ์และนครมะดีนะฮ์ นบีมุฮัมมัด ﷺ จึงกำหนดสิ่งที่สามารถนำมาเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลได้คือ¹⁵⁰

1) การค้า (al-Bai‘a) หมายถึง ผลกำไรจากขายหรือสินค้าที่ซื้อมา ซึ่งว่าเป็นสิ่งที่อนุมัติและเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล โดยนบีมุฮัมมัด ﷺ เคยประกอบอาชีพค้าขายและออกเดินทางค้าขายระหว่างประเทศกับอะบฏอเล็บบและพระนางเคาะดีญะฮ์ อัลกุรอานระบุว่า

﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا...الآية﴾

(البقرة : 275)

ความว่า และอัลลอฮ์ทรงอนุมัติการค้าขายทรงห้ามการเอาดอกเบี้ย...อัลอายะฮ์ (อัลบะเกาะเราะฮ์ : 275)

2) สิ่งที่ได้มาจากการจ้างงาน (al-Ujūr) หมายถึง ค่าจ้าง ค่าแรง และค่าตอบแทน สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่เกิดขึ้นจากความอดทนและการทำงาน ดังนั้นจึงถือเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล พระนางอาอิชะฮ์เคยกล่าวถึงชายคนหนึ่งจากตระกูลกูเรซ เคยรับจ้างเป็นผู้นำทางเมื่อครั้งนบีมุฮัมมัด ﷺ อพยพจากนครมักกะฮ์ไปยังนครมะดีนะฮ์ พระนางกล่าวว่า

((استأجر رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر رجلا من بني الدليل))

(رواه البخاري : 2145)

ความว่า ศาสนทูตของอัลลอฮ์ ﷺ และอะบฏบักร์เคยจ้างงานชายคนหนึ่งจากตระกูลบะนีอัดดีล

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2145)

¹⁵⁰ al-Qahtān, Musfir ‘Alī. 2002. *al-Nizām al-Iqtisādī Fī al-Islām*. (Riyād : al-Malik Fahd), หน้า 11.

3) การประกอบอาชีพเกษตรกรรม (al-Zarā‘ah) หมายถึง ผลผลิตที่ได้มาจากการเกษตรซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์ทุกคน โดยผลผลิตที่ได้มาถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล และนบีมุฮัมมัด ﷺ เคยร่วมลงทุนทางการเกษตรกับประชาชนในตำบลค็อยบ์ร ดังมีรายงานระบุว่า

((أنه دفع إلى يهود خيبر نخل خيبر وأرضها على أن يعتملوها من أموالهم
ولرسول الله صلى الله عليه وسلم شطر ثرها))

(رواه مسلم : 1551)

ความว่า แท้จริงนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้มอบสวนอินทผลัมและที่ดินแก่ชาวยิวในตำบลค็อยบ์ร และให้พวกเขาทำสวนจากทรัพย์สินของพวกเขา โดยเป็นสิทธิของนบีมุฮัมมัด ﷺ ครึ่งหนึ่งของผลผลิตจากสวน

(บันทึกโดยมุสลิม : 1551)

4) การปฏิรูปที่ดิน ('Ahya' al-Mawāt) หมายถึง การพัฒนาที่ดินว่างเปล่าและแห้งแล้งเพื่อนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการเกษตร หากบุคคลใดได้ทำการพัฒนาพื้นที่ว่างเปล่าและไม่ได้ใช้ในการครอบครองของบุคคลใดจนสามารถใช้ประโยชน์ได้ พื้นที่ดังกล่าวย่อมเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลนั้น นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((من أحيا أرضا ميتة فهي له))

(رواه أبو داود : 3074)

ความว่า บุคคลใดทำให้พื้นดินที่แห้งแล้งกลับมาชุ่มชื้นอีกครั้ง พื้นดินนั้นเป็นสิทธิของเขา

(บันทึกโดยอะบูดาอูด : 3074)

นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยมอบพื้นที่เขตสงวนใน บะเกียอู ณ นครมะดีนะฮ์แก่ประชาชนเพื่อนำไปเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นที่ทำมาหากิน หรือมอบสวนอินทผลัมบางส่วนให้แก่ ชูเบร บุตร เอวาม และมอบที่ดินให้แก่ เซด อัลคอล เพื่อใช้เป็นที่ทำมาหากิน นอกจากนั้นท่านยังเคยแบ่งที่ดินของตระกูล อัลยะมามะฮ์ ให้บุคคลอื่นเพื่ออาศัยทำกิน¹⁵¹ นัก

¹⁵¹ al-Balātharī, 'Ahmad Yahyā Jābir. 1957. Futūh al-Buldān. (Lebanon : Dār Nashr), หน้า 31 และหน้า 119.

กฎหมายเศรษฐศาสตร์อิสลามหลายท่าน กำหนดเงื่อนไขหลายประการเกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดิน เพื่อที่อยู่อาศัย ทำกิน และการเกษตรได้แก่ (1) พื้นที่จะต้องไม่เป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลใดไม่ว่าจะเป็นมุสลิมหรือคนต่างศาสนิกก็ตาม (2) จะต้องไม่อยู่ในประเทศหรือการดูแลของรัฐ เช่น เขตป่าสงวน (3) จะต้องใช้เวลาในการปฏิรูปที่ดินไม่ต่ำกว่า 3 ปี โดยการก่อสร้าง เจะหาบ่อน้ำ และลงมือเพาะปลูกคั้นต่างๆ (4) สำหรับบุคคลที่ถูกยึดคืนจะต้องมีความสามารถในการฟื้นฟูที่ดินทำกิน (5) และจะต้องได้รับการเห็นชอบจากผู้นำท้องถิ่น¹⁵²

5) ผลผลิตจากงานฝีมือ (al-Sinā'ah) หมายถึง ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากงานฝีมือประเภทต่างๆ และถือเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยใช้บริการจากงานช่างไม้ ดังมีรายงานระบุว่า

((أن امرأة قالت يا رسول الله ألا أجعل لك شيئا تقعد عليه فإن لي غلاما نجارا
قال إن شئت فعملت المنبر))

(رواه البخاري : 1989)

ความว่า หญิงคนหนึ่งกล่าวว่า โอ้อท่านศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์ ฉันสามารถจะทำสิ่งหนึ่งไว้สำหรับให้ท่านนั่งไหม แท้จริงเรามีเด็กหนุ่มเป็นช่างไม้ ท่านกล่าวว่าหากนางต้องการเช่นนั้น ดังนั้นนางจึงสร้างแท่นยืนกล่าวปราศรัย

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 1989)

6) การล่าสัตว์และการทำประมง (al-Sayd) หมายถึง สัตว์ที่ได้มาจากการล่าและการทำประมง ซึ่งถือเป็นสิทธิส่วนบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ให้การยอมรับและสนับสนุนประชาชนให้ปฏิบัติ แม้ว่าท่านจะไม่เคยออกล่าสัตว์หรือประกอบอาชีพประมงด้วยตนเองก็ตาม ดังอัลกุรอานระบุว่า¹⁵³

﴿أَحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيْرَةِ...الآية﴾

(المائدة : 96)

¹⁵² al-Qahtān, Musfir 'Alī. 2002. al-Nizām al-Iqtisādī Fī al-Islām. (Riyād : al-Malik Fahd), หน้า 11.

¹⁵³ al-Sābūny, Muhammad 'Alī. 1999. Mukhtasar Tafsiṛ Ibn Kathīr. (al-Qāhirah : Dār al-Sābūny), หน้า 553.

ความว่า ถูกอนุมัติแก่พวกท่านการล่าสัตว์ทะเลและอาหารจากทะเล ทั้งนี้ เพื่อเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกแก่พวกเจ้าและบรรดาผู้เดินทาง...อัลอายะฮ์ (อัลมาอิดะฮ์ : 96)

นบีมุฮัมมัด ﷺ ได้อนุญาตในสิ่งที่ได้มาจากทะเล เช่นเดียวกับการใช้น้ำจากทะเล ดังอัลหะดีษระบุว่า

((جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا رسول الله إنا نركب البحر القليل من الماء فإن توضعنا به عطشنا أفتتوضأ من ماء البحر فقال هو الطهور ماؤه الحل ميتته))
(رواه ابن ماجه : 386)

ความว่า ชายคนหนึ่งมาหาท่านศาสนทูตของอัลลอฮ์ ﷺ เขากล่าวว่า โอ้ ท่านศาสนทูตของอัลลอฮ์ พวกเราเดินทางทางทะเลมีน้ำน้อยมาก ดังนั้น หากพวกเราจะเอาน้ำละหมาดด้วยน้ำที่น้อยนั้น พวกเราก็จะกระหาย พวกเราจะเอาน้ำละหมาดจากน้ำทะเลได้หรือไม่ ท่านกล่าวว่า น้ำทะเลคือสิ่งสะอาดและสัตว์ตายในทะเลก็อนุญาต

(บันทึกโดยอิบนุมาญะฮ์ : 386)

กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลยังรวมถึงส่วนแบ่งจากการทำงาน รางวัล ค่าจ้าง ค่าแรงงาน สิ่งของมีค่าที่มาจากกาไร ของฝากหรือสินน้ำใจ สิ่งของมีค่าที่พบจากตกหล่น พิษัยกรรมและมรดก สินสอด ชะกาตุ และการบริจาค และการจ่ายค่าเลี้ยงดูแก่ครอบครัวตามบัญญัติทางศาสนา นอกจากนั้นนบีมุฮัมมัด ﷺ กำหนดหน้าที่ผู้ครอบครองกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล จะต้องจ่ายชะกาตุหรือบริจาคบางส่วนจากทรัพย์สินเพื่อสังคมส่วนรวม ท่านกล่าวว่า

((أن الله افترض عليهم صدقة في أموالهم تؤخذ من أغنيائهم وترد على فقرائهم))
(رواه الترمذي : 625)

ความว่า แท้จริงอัลลอฮ์ทรงกำหนดให้จ่ายชะกาตุเหนือทรัพย์สินพวกท่าน โดยจะถูกนำมาจากคนร่ำรวยและนำไปแจกคนยากจนของพวกเขา (บันทึกโดยอัคริมียะฮ์ : 625)

ชะกาตุ สามารถช่วยเหลือบุคคลยากจน คนขัดสน คนขาดแคลน และอื่นๆ ตามศาสนาบัญญัติ ส่วนการบริจาคสามารถช่วยเหลือสังคมส่วนรวม วิธีการดังกล่าวถือเป็น การสร้างความเป็นธรรมและความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในสังคม อีกทั้งยังเป็นการลดช่องว่างระหว่างนายทุนที่ร่ำรวยกับคนยากจน และคนทำงานกับคนว่างงาน

อย่างไรก็ตามบิหมัหมัด ﷺ อาจจะถอดถอนกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในบางกรณีเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังมีอัลหะดีษระบุว่า

((عن أبيض بن حمال أنه وفد إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فاستطعمه الملح فقطع له فلما أن ولي قال رجل من المجلس أتدري ما قطعت له إنما قطعت له الماء العذ قال فانتزعه منه))

(رواه الترمذي : 1380)

รายงานจากอับฮัยฎ บุตร ฮัมมาล ระบุว่า เขาได้เดินทางมาพบบิหมัหมัด ﷺ เพื่อขอให้ท่านแบ่งพื้นที่ที่มีเกลือแก่เขา ซึ่งท่านก็มอบให้เขา เมื่อเขาเดินทางกลับไป ชายคนหนึ่งจากสถานที่นั้นกล่าวว่า ท่านทราบหรือไม่ อะไรที่ท่านได้มอบให้เขา ท่านได้แบ่งพื้นที่ที่มีตาน้ำไหลไม่หยุด เขากล่าวว่า ท่านจงมันเอาคืนเถิด

(บันทึกโดยติรมิซีย์ : 1380)

สาเหตุที่บิหมัหมัด ﷺ มอบให้ตัวแทนชาวเยเมน เพราะช่วงแรกท่านเข้าใจว่าพื้นที่ดังกล่าวมีแร่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและหามาได้ด้วยความยากลำบาก แต่หลังจากท่านทราบว่าไม่ใช่แต่มีตาน้ำไหลผ่านทั้งปีสามารถนำมาใช้โดยไม่ลำบาก หลักฐานข้างต้นยังแสดงให้เห็นว่า ไม่นอนุญาตให้ทุกคนเข้าครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำ หญ้า และอื่นๆ เพราะสิ่งเหล่านี้สามารถนำมาใช้ประโยชน์โดยไม่ลำบากและลงทุน ซึ่งต่างจากน้ำมัน แร่ธาตุที่ดินอื่นๆ ที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ และการลงทุนจึงสามารถนำมันมาใช้ประโยชน์ ท่านจึงเรียกกรรมสิทธิ์ของพื้นที่ๆมีเกลือกลับคืนจากชาวเยเมน al-‘Asqalāny กล่าวว่า ยุคญาฮิลียะฮ์ ชาวอาหรับโดยเฉพาะระดับหัวหน้าหรือผู้นำจะนำสุนัขขึ้นเขาหรือที่สูงและสั่งให้สุนัขเห่า หากเสียงสุนัขสิ้นสุด ณ พื้นที่ใด พื้นที่ดังกล่าวคือสิทธิของเขาทั้งหมด การกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นที่ไมอนุญาตในกฎหมายอิสลาม¹⁵⁴ เพราะคิดกันคนอื่นและครอบครองเกินความ

¹⁵⁴ al-‘Asqalāny, 1989. *Fath al-Bārī Sarah Saheh al-Bukhārī*. (Lebanon : Dār al-Kutub al-‘Ailmīyah), หน้า 54 (เล่ม 5).

จำเป็น จนส่งผลกระทบต่อคนอื่นเดือนร้อน นบีมุฮัมมัด ﷺ จึงกำหนดวิธีการกำหนดขอบเขตในที่ดินใหม่ ท่านกล่าวว่า

((من كانت له أرض فليزرعها أو ليمنحها أخاه فإن أبي فليمسك أرضه))

(رواه ابن ماجه : 2452)

ความว่า บุคคลใดมีที่ดิน เขาจงทำการเกษตร หรือมอบที่ดินให้พี่น้องทำ หากเขาปฏิเสธ (แนวทาง) ดังนั้นจงยึดที่ดินเขาคืน

(บันทึกโดยอิบนุนาญะฮ์ : 2452)

แม้จะอนุโลมให้รัฐเข้ามาจัดการกับกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า รัฐจะใช้อำนาจและหน้าที่เข้ายึดโดยพลการ ไม่ว่าจะเป็นการยึดเข้ามาเป็นของรัฐ หรือเพื่อส่วนรวมก็ตาม เพราะมุฮัมมัด ﷺ กล่าวในเทศกาลประกอบพิธีฮัจญ์ครั้งสุดท้ายว่า

((كل المسلم على المسلم حرام دمه وماله وعرضه))

(رواه مسلم : 2564)

ความว่า สิทธิต้องห้ามสำหรับมุสลิมเหนือมุสลิมทุกคนคือ เลือดเนื้อ ชีวิต ทรัพย์สิน และเกียรติยศชื่อเสียง

(บันทึกโดยมุสลิม : 2564)

นักกฎหมายอิสลามมีมติเป็นเอกฉันท์ ห้ามรัฐยึดทรัพย์สินของประชาชนโดยพลการ รัฐหรือผู้ปกครองไม่มีสิทธิยึดสิ่งใด ยกเว้นกรณีสิทธิดังกล่าวมีความชัดเจนและได้ผ่านการพิสูจน์เรียบร้อยแล้ว และเมื่อรัฐได้ยึดคืนรัฐจำเป็นจะต้องจ่ายค่าชดเชยแก่ประชาชน เนื่องจากความจำเป็นของสาธารณะชนไม่อาจนำมาใช้เพื่อยึดสิทธิของบุคคลได้¹⁵⁵

ผลจากการจำกัดและขนาดกรรมสิทธิ์ครอบครอง ช่วยทำให้ทุกคนในสังคมมีความเสมอภาคกัน และช่วยลดช่องว่างระหว่างคนร่ำรวยและคนยากจน ตลอดจนช่วยเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นสามารถครองครองทรัพยากรและทรัพย์สินส่วนที่เหลือ ซึ่งถือเป็นการช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

¹⁵⁵ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ 'Adam, Yahyā. 1979. al-Kharrāj. (Lebanon : Dār al-Ma'arifah), บทที่ว่าด้วยการถอดถอนกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล.

4.1.1.2 ธรรมเนียมปฏิบัติส่วนรวม

เนื่องจากธรรมเนียมปฏิบัติส่วนรวม (al-Milkiyah al-‘Amah) มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและระบบเศรษฐกิจอย่างมากในนครมักกะฮ์และนครมะดีนะฮ์ นบีมุฮัมมัด ﷺ จึงกำหนดสิ่งที่สามารถนำมาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติส่วนรวมไว้ได้แก่¹⁵⁶

1) **ซะกาต (Zakāt)** หมายถึง สิทธิในทรัพย์สินที่ศาสนาบังคับจัดเก็บจากคนมุสลิม เพื่อนำไปแจกจ่ายแก่คนกลุ่มหนึ่งที่ถูกระบุอย่างชัดเจนภายในระยะและภายในเวลาที่จำกัด โดยซะกาตประเภทต่างๆ ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติส่วนรวม ‘Alām al-Dīn กล่าวว่า ช่วงแรกประชาชนในนครมะดีนะฮ์แจกจ่ายซะกาตด้วยตนเอง ต่อมาเมื่อรัฐอิสลามขยายตัวกว้างออกไป นบีมุฮัมมัด ﷺ จึงแต่งตั้งบุคคลรับผิดชอบโดยตรง เพื่อทำหน้าที่จัดเก็บและแจกจ่ายซะกาต¹⁵⁷ อัลกุรอานระบุว่า

﴿تَمَّا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

(التوبة : 60)

ความว่า แท้จริงทรัพย์สินที่เป็นซะกาตนั้นสำหรับบรรดาคนยากจน และบรรดาผู้ที่ขัดสน และบรรดาเจ้าหน้าที่รวบรวมมัน และบรรดาผู้ที่หัวใจของพวกเขาสนิทสนม และในการไถ่ทาส และบรรดาผู้มีหนี้สินส่วนตัว และในหนทางแห่งอัลลอฮ์ และบรรดาผู้เดินทาง ซึ่งเป็นบัญญัติอันจำเป็นจากอัลลอฮ์ และอัลลอฮ์ทรงผู้รอบรู้และทรงปรีชาญาณ

(อัลเตาบะฮ์ : 60)

¹⁵⁶ al-Qahtān, Musfir ‘Alī. 2002. *al-Nizām al-Iqtisādī Fī al-Islām*. (Riyād : al-Malik Fahd), หน้า 7 และหน้า 9.

¹⁵⁷ ‘Alām al-Dīn, Mustafā. 1992. *al-Mujtama‘a al-Islāmī*. (Lebanon : Dār al-Nahdah al-‘Arabīyah), หน้า 144.

วิธีการดังกล่าว ถือเป็นการสร้างความเป็นธรรมและความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในสังคม อีกทั้งยังเป็นการลดช่องว่างระหว่างนายทุนที่ร่ำรวยกับคนยากจน และคนทำงานกับคนว่างงาน โดยหลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ชะกาตุ จะถูกนำไปช่วยเหลือกลุ่มคนที่ศาสนากำหนดที่แน่นอน ขณะที่วะกัฟ (การบริจาคน) จะถูกนำไปใช้ในเชิงสาธารณประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาคน โดยทั้ง 2 อย่างล้วนมีประโยชน์และมีบทบาทต่อการพัฒนาสังคม (ซึ่งจะกล่าวต่อไป)

2) การวะกัฟ (al-Waqf) หมายถึง การจำกัดสิทธิและแนวทางเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ส่วนรวม โดยนักนิติศาสตร์อิสลามมีความเห็นสอดคล้องกันว่า สิ่งที่ถูกนำมาบริจาคน (วะกัฟ) จะถูกนำไปใช้เกี่ยวกับการสร้างคุณดีตามศาสนบัญญัติ เช่น การสร้างมัสญิด โรงพยาบาล และสนับสนุนการศึกษา ตลอดจนนำไปเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับรายบุคคลของคนยากจนในสังคม อัลกุอรานระบุว่า¹⁵⁸

﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ﴾

(آل عمران : 92)

ความว่า พวกเจ้าจะมีได้คุณธรรมเลย จนกว่าพวกเจ้าจะบริจาคนจากสิ่งที่พวกเจ้ารัก และสิ่งที่พวกเจ้าบริจาคนไปแท้จริงอัลลอฮ์ทรงย่อมรู้ดีในสิ่งนั้น

(อาลิอิมรอน : 92)

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ผู้บริจาคนจะได้ประโยชน์ของการบริจาคน (วะกัฟ) คือความดีและผลบุญตอบแทนจากอัลลอฮ์ผู้เป็นเจ้า ขณะที่ทรัพย์สินหรือสิ่งที่ถูกบริจาคนไปสามารถนำไปพัฒนาสังคม หรือสังคมส่วนรวมจะได้ใช้ประโยชน์ หรือเติมเต็มส่วนที่สังคมส่วนรวมขาดหายไปตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาคน ด้วยเหตุนี้การบริจาคน (วะกัฟ) จึงมีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมรองจากทานบังคับ (ชะกาตุ) นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยครอบครองที่ดินหรือสวนอยู่หนึ่งแปลงก่อนท่านจะบริจาคนไป อัลหะดีษระบุว่า

¹⁵⁸ al-Sābūny, Muhammad ‘Alī. 1999. Mukhtasar Tafsīr Ibn Kathīr. (al-Qāhirah : Dār al-Sābūny), หน้า 238-239.

((ما ترك رسول الله صلى الله عليه وسلم عند موته درهما ولا دينارا ولا عبدا ولا أمة ولا شيئا إلا بغلته البيضاء وسلاحه وأرضا جعلها صدقة))

(رواه البخاري : 2588)

ความว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ สิ้นชีวิตโดยมิได้ทิ้งสิ่งใดเลย ไม่ว่าจะเป็เงิน ดีนาร์ เงินครัทม์ ทาสชาย ทาสหญิงและสิ่งอื่นโดยกเว้นล่อสี่ขาวของท่าน 1 ตัว อาวุธของท่าน 1 ชิ้น และสวน 1 แปลงซึ่งท่านบริจาคมัน (บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2588)

แม้การบริจาค (วะกัฟ) จะเป็นสิ่งดีที่งามและมีผลต่อการพัฒนาสังคม แต่่นบีมุฮัมมัด ﷺ ส่งเสริมให้ผู้บริจาคเก็บไว้บางส่วนเพื่อแบ่งให้เครือญาติและคนใกล้ชิด ดังมีอัลหะดีษระบุว่าชายคนหนึ่งถามท่านว่า

((أفأصدق بثلتي مالي قال لا فقلت بالشطر فقال لا ثم قال الثلث والثلث كبير أو كثير إنك أن تذر ورثتك أغنياء خير من أن تذرهم عالة يتكفون الناس))
(رواه البخاري : 1233)

ความว่า ฉันต้องการบริจาคสิ่งที่เขามีอยู่ 2 ใน 3 ได้หรือไม่ ท่านกล่าวว่า ไม่ได้ ฉันกล่าวว่า 1 ใน 2 ได้หรือไม่ ท่านตอบว่า ไม่ได้ 1 ใน 3 และ 1 ใน 3 ก็มากเกินไปแล้ว แท้จริงหากท่านทิ้งทายาทไว้อย่างบุคคลที่ร่ำรวยย่อมดีกว่าปล่อยให้พวกเขามีชีวิตอยู่อย่างคนยากจน และยื่นมือขอทานจากมนุษย์

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 1233)

3) พื้นที่เขตสงวน (al-Hima) หมายถึง สถานที่ พื้นที่ หรือที่ดินที่ว่างเปล่าและไร้ประโยชน์ซึ่งรัฐสงวนไว้ เพื่อแจกจ่ายให้คนไร้ที่อยู่อาศัยและบุคคลที่ไม่มีที่ดินสำหรับทำมาหากิน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวม นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((لا حمى إلا لله ولرسوله))

(رواه البخاري : 2241)

ความว่า ไม่มีพื้นที่เขตสงวนนอกจากเป็นของอัลลอฮ์และศาสนทูตของ
พระองค์

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2241)

การอ้างสิทธิในยุคญาฮิลียะฮ์ จะดำเนินการตามความต้องการและอำนาจ
ของผู้นำและตระกูลเป็นหลัก เมื่อพวกเขาพบพื้นที่หรือสวนใดมีความอุดมสมบูรณ์ พวกเขาจะ
ประกาศว่า ตรงนี้คือเขตสงวน (ของเขา) บุคคลอื่นไม่มีสิทธิเข้าถือครอง แต่เมื่ออัลอิสลามได้มาถึง
เขตดังกล่าวกลายเป็นของรัฐ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม¹⁵⁹ นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยกำหนดพื้นที่สงวนใน
เขต บะเกียฮ์ ณ นครมะดีนะฮ์ ต่อมาท่านมอบให้ประชาชนใช้ประโยชน์ ท่านเคยมอบที่ทำกิน
ให้แก่ทหารและบุคคลเพิ่งเข้ารับอิสลามได้แก่มอบสวนอินทผลัมให้แก่ ชุเบร บุตร เออวาม และ
มอบที่ดินให้แก่ เซดอ์คอด และเคยแบ่งที่ดินของตระกูลอัลยะมะมะฮ์ แก่คนอื่นเพื่อทำกิน¹⁶⁰

4) แร่ธาตุ (al-Ma'adin) หมายถึง ทรัพยากรที่ถูกค้นพบ ทั้งบนบก
หรือในพื้นที่ดินหรือในทะเล ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น ทรัพยากรเหล่านี้ถือเป็นกรรมสิทธิ์
ส่วนรวมและจะถูกนำไปใช้ประโยชน์เพื่อส่วนรวม ดังมีอัลหะดีษระบุว่า

((عن أبيض بن حمال أنه وفد إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فاستطعمه
الملح فقطع له فلما أن ولي قال رجل من المجلس أتدري ما قطعت له إنما
قطعت له الماء العذ قال فانتزعه منه))

(رواه الترمذي : 1380)

รายงานจาก อับยัยฎ บุตร ฮัมมาล ระบุว่า เขาได้เดินทางมาพบนบีมุฮัมมัด
ﷺ เพื่อขอให้ท่านแบ่งพื้นที่ที่มีเกลือแก่เขาซึ่งท่านก็มอบให้เขา เมื่อเขา
เดินทางกลับ ชายคนหนึ่งในสถานที่นั้นกล่าวว่า ท่านทราบหรือไม่ท่าน
มอบอะไรให้เขา ท่านแบ่งพื้นที่ที่มีตาน้ำไหลไม่หยุด ท่านกล่าวว่า ท่านจง
มันเอาคืนจากเขา

(บันทึกโดยติรมิซีย์ : 1380)

¹⁵⁹ 'Adam, Yahyā. 1979. *al-Kharrāj*. (Lebanon : Dār al-Ma'arifah), หน้า 110.

¹⁶⁰ al-Balātharī, 'Ahmad Yahyā Jābir. 1957. *Futūh al-Buldān*. (Lebanon : Dār Nashr), หน้า 31 และหน้า
119.

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ทรัพยากรธรรมชาติบางอย่าง เช่น น้ำ ภูเขา และอื่นๆ ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์โดยไม่ยากลำบากนั้น ไม่นอนุญาตให้เข้าครอบครอง ขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติบางอย่าง เช่น น้ำมันและแร่ธาตุใต้ดินอื่นๆ ที่ต้องอาศัยความรู้และการลงทุนจึงสามารถนำมาใช้ประโยชน์ และอนุญาตให้ครอบครองได้ al-Māwaradī กล่าวว่า นักนิติศาสตร์อิสลามมีความเห็นสอดคล้องกันว่า แร่ธาตุในแผ่นดินเป็นสิทธิของส่วนรวมหรือของรัฐ ยกเว้นกรณีหากถูกค้นพบในพื้นที่ของคนหนึ่งซึ่งเขามีกรรมสิทธิ์ครอบครองอยู่แล้ว ขณะที่ทัศนะของสำนักนิติศาสตร์ฮัมบาลิกียะฮ์ ระบุว่า หากค้นพบแร่ธาตุต่างๆบนที่ดินส่วนบุคคล แร่ธาตุดังกล่าวถือเป็นกรรมสิทธิ์ของส่วนกลาง เป็นผู้นำมาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาสังคม โดยได้เปรียบเทียบกับประเด็นประโยชน์ส่วนรวมและความต้องการของทุกคน¹⁶¹ นอกจากนี้ยังรวมถึงทรัพยากรหายากบางชนิดที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิต เช่น ภูเขา น้ำ ไฟ และถ่านหิน สิ่งเหล่านี้ยังถือเป็นกรรมสิทธิ์ของทุกคน นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((المسلمون شركاء في ثلاث في الكلا والماء والنار))

(رواه ابن ماجه : 2472)

ความว่า มุสลิมเป็นหุ้นส่วนกันใน 3 อย่างคือ ภูเขา น้ำ และไฟ

(บันทึกโดยอิบนุมญาอูฮ์ : 2742)

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ทรัพยากรพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ทุกคนย่อมมีสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน และไม่สามารถผูกขาดจนเกิดความขาดแคลนหรือสร้างความเดือดร้อนแก่คนอื่น และหากเกิดการผูกขาดยอมอนุญาตให้ถอดสิทธิเพื่อนำมาใช้ยามจำเป็น คับขัน และเพื่อผลประโยชน์ของรัฐแต่มิใช่เพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล¹⁶² นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((لا تمنعوا فضل الماء لتمنعوا به الكلا))

(رواه مسلم : 1566)

ความว่า พวกท่านอย่าหวงห้ามหรือกีดกันน้ำที่เหลือในการที่พวกเขาจะใช้ประโยชน์ในการรดหญ้า

(บันทึกโดยมุสลิม : 1566)

¹⁶¹ al-Māwaradī, 'Alī Muhammad. 1973. *al-'Ahkām al-Sultāniyah*. (al-Qāhirah : al-Halabī), หน้า 248.

¹⁶² Muhammad, Yūsuf Kamāl. 1998. *Fiqh Iqtisād al-sūq*. (al-Qāhirah : Dār al-Nashr), หน้า 79.

5) ภาษีรายบุคคลและรายกลุ่ม (Jizyah) หมายถึง ทรัพย์สินที่เก็บจากผู้
ที่บรรลุนิติภาวะและอยู่ภายใต้การปกครองอิสลามซึ่งรวมถึงลัทธิอื่นๆ เพื่อแลกกับสิทธิและความ
เป็นธรรมที่พึงได้รับจากฝ่ายปกครอง โดยจัดเก็บครั้งละ 1 ดินาร์ต่อคนต่อปี เช่น เขตติบาละฮ์
และเขตญะร็ฮ์ในแคว้นนัจญ์ นอกจากนี้ยังมีการจัดเก็บเป็นรายกลุ่มๆ ละ 2000 ซุลละฮ์ ต่อปี
เช่น เขตนัจญ์รอน¹⁶³ ภาษีดังกล่าวถือเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวม และจะถูกส่งเข้ากองคลังส่วนกลาง
การจัดเก็บภาษีรายบุคคลและรายกลุ่มไม่จำเป็นต้องจัดเก็บเป็นเงินหรือทอง โดยนบีมุฮัมมัด ﷺ
อนุญาตให้จ่ายเป็นสิ่งอื่นๆ ได้ตามตกลง ดังท่านเคยส่ง มูอาฮ บุคร์ ญะบัด ไปเก็บภาษีที่เยเมน
โดยให้จัดเก็บเป็นเงินดินาร์หรือสิ่งที่มีค่าเทียบเท่า¹⁶⁴ และยังพบอัลหะดีษระบุว่า

((أن رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث أبا عبيدة بن الجراح إلى البحرين
يأتي بجزيتها وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم هو صالح أهل البحرين))
(رواه مسلم : 2961)

ความว่า แท้จริงศาสนทูตของอัลลอฮ์ได้ส่ง อะบูอัยบะฮ์อะฮ์มัดบุตรอัลญะร็อฮ์
เดินทางไปยังบาห์เรนเพื่อจัดเก็บภาษี โดยท่านได้ทำประนีประนอมกับ
ชาวบาห์เรนไว้แล้ว

(บันทึกโดยมุสลิม : 2961)

6) ภาษีที่ดิน (Kharraj) หมายถึง ทรัพย์สินที่ดินซึ่งจัดเก็บจากดินแดน
ภายใต้การปกครองมุสลิมตามวันเวลาที่กำหนด หรือหลังการขอมงานหรือได้ละทิ้ง โดยถือว่าเป็น
ทรัพย์สินของกองคลัง¹⁶⁵ ภาษีข้างต้นเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวม นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((أن الخراج بالضمان))

(رواه ابن ماجه : 2243)

ความว่า อันที่จริงภาษีที่ดินก็คือหลักประกัน (สังคัม)

(บันทึกโดยอิบนุมาญะฮ์ : 2243)

¹⁶³ 1 ซุลละฮ์ มีค่าเท่ากับผ้าชนิดหนึ่งมีสองชิ้น และอ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ 'Alām al-Dīn, 1992.
al-Mujtama'a al-Islāmi. (Lebanon : Dār al-Nahdah al-'Arabīyah), หน้า 146.

¹⁶⁴ Ibn Quddāmah, 'Abd Allāh 'Ahmad. 1985. al-Mughnī. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 283.

¹⁶⁵ al-Māwaradī, 'Alī Muhammad. 1973. al-'Ahkām al-Sultānīyah. (al-Qāhirah : al-Halabī), หน้า 187.

7) 1 ใน 5 จากทรัพย์สินสงคราม (al-Ghanāim) หมายถึง ทรัพย์สินและสิ่งของมีค่าที่ได้มาจากผู้มิใช่มุสลิมหลังสงครามสิ้นสุด (ทรัพย์สินเชลย) เช่น เงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ไม้สอย อาวุธ สัตว์ พาหนะ และอื่นๆ ทรัพย์สินดังกล่าวถือเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวม นบีมุฮัมมัด ﷺ จะแบ่งทรัพย์สินสงครามทั้งหมดออกเป็น 5 ส่วน โดยจะนำ 1 จาก 5 ส่วนส่งไปยังกองคลังส่วนกลางของรัฐ เพื่อนำไปช่วยคนยากจนและขาดแคลน ส่วนที่เหลือ 4 ส่วนจะถูกนำมาเป็นสวัสดิการแก่ทหาร พัฒนากองทัพ และอื่นๆ¹⁶⁶ ซึ่งสอดคล้องกับอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ...الآيَةِ﴾

(الأَنْفَال : 41)

ความว่า ฟังทราบเถิด แท้จริงสิ่งใดที่พวกเจ้าได้มาจากการทำศึก แนนอนหนึ่งในห้าของสิ่งนั้นเป็นสิทธิของอัลลอฮ์และศาสนทูต และญาติใกล้ชิดและบรรดาเด็กกำพร้าและบรรดาผู้ขัดสนและคนเดินทาง...อัลอายะฮ์

(อัลอัมฟาต : 41)

8) ทรัพย์สินที่ไม่มีเจ้าของ หมายถึง ทรัพย์สินที่พบเจอแต่ไม่ทราบเจ้าของหลังมีการประกาศหาเจ้าของภายในระยะเวลาที่กำหนด (บางทัศนะให้ความเห็นว่า 3 วัน และบางทัศนะให้ความเห็นว่า 1 ปี) หากไม่พบเจ้าของให้ผู้พบเจอนำมาใช้จ่ายได้และให้เตรียมสิ่งทดแทนไว้ เพราะหากพบเจ้าของในเวลาต่อมาจะต้องมอบให้เขา¹⁶⁷ เช่นเดียวกับมรดกที่ไม่มีทายาทหรือมีทายาทเพียงสามภรรยา และทรัพย์สินที่ได้มาจากการฉ้อฉลและการคดโกง ทรัพย์สินเหล่านี้จะต้องส่งคืนกองคลังและถือเป็นทรัพย์สินส่วนรวม

การแยกกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลออกจากกรรมสิทธิ์ส่วนรวม ช่วยให้สังคมส่วนรวมมีทรัพย์สินส่วนกลางที่สามารถนำไปพัฒนา ขณะที่ประชาชนที่ยากจนและคนอ่อนแอได้รับประโยชน์จากชะกาดซึ่งอยู่ในกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล หรือได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินส่วนกลางซึ่งอยู่ในกรรมสิทธิ์ส่วนรวม

¹⁶⁶ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ Ibn Quddāmah, 'Abd Allāh 'Ahmad. 1985. *al-Mughnī*. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 312 (เล่ม 6).

¹⁶⁷ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ Ibn Quddāmah, 'Abd Allāh 'Ahmad. 1985. *al-Mughnī*. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 3 (เล่ม 6).

4.1.2 ทรัพย์สิน

ทรัพย์สิน (al-Tharwah) ตามหลักเศรษฐศาสตร์อิสลามหมายถึง สิ่งที่จะมาตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทุกคน โดยคำว่าทรัพย์สินมีความหมายกว้างและครอบคลุมกว่าคำว่าต้นทุน (Ra'sumali) สิ่งที่จะมาสนองตอบความต้องการของมนุษย์ตามหลักเศรษฐศาสตร์อิสลามมี 2 ประเภทคือ (1) ทรัพย์สินธรรมชาติที่มนุษย์มิได้เป็นผู้ผลิตขึ้นมา เช่น พื้นดิน และสิ่งที่อยู่ในดิน ไม่ว่าจะเป็นแก๊ส ก๊าซธรรมชาติ แร่ธาตุ ของเหลวต่างๆ และสิ่งที่อยู่บนพื้นดิน เช่น ป่าไม้ พืช และอื่นๆ ที่มีได้เกิดขึ้นโดยใช้แรงงานหรือทุนในการผลิตของมนุษย์ (2) ทรัพย์สินที่เกิดขึ้นมาโดยใช้แรงงานและต้นทุนของมนุษย์ช่วยในการผลิต ซึ่งทั้งสองประเภทหมุนเวียนอยู่ใน 3 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนการผลิต ขั้นตอนการแจกจ่าย ขั้นตอนการนำมาตอบสนองความต้องการหรือการบริโภค¹⁶⁸ ไม่ว่าจะเรียกว่าทรัพย์สินหรือต้นทุน สิ่งเหล่านี้ล้วนจากสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ พระองค์คือผู้ทรงประทานมาให้แก่มนุษยชาติ ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾
(الجاثية : 13)

ความว่า และพระองค์ทรงให้สิ่งที่อยู่ในชั้นฟ้าทั้งหลายและสิ่งอยู่ในแผ่นดินเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยประโยชน์แก่พวกท่าน โดยทั้งหมดนั้นมาจากพระองค์ แท้จริงในสิ่งดังกล่าวนั้น แน่นอนยอมเป็นสัญญาณแก่มวลชนผู้ใคร่ครวญ

(อัลญาฮียะฮ์ : 13)

ทรัพย์สินหรือต้นทุนเหล่านี้ล้วนจะต้องผ่านกระบวนการผลิต และการแจกจ่าย จนเป็นที่มาของปัญหาเศรษฐกิจที่นักเศรษฐศาสตร์พยายามเข้าไปศึกษาและค้นคว้าว่า ทำอย่างไรจึงจะบริหารจัดการหรือกระจายทรัพย์สินให้ทั่วถึงทุกคน หรือเข้าไปศึกษาว่า ทำอย่างไรจึงจะสามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างครบถ้วนขณะที่ทรัพย์สินมีจำนวนจำกัด อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขโดยนบีมุฮัมมัด ﷺ ท่านสร้างกระบวนการเรียนรู้และจัดระบบความเข้าใจใหม่สอดคล้องกับอัลกุรอานระบุว่า

¹⁶⁸ al-Kahlit, 'Abd al-'Aziz. 1990. al-Islām Wa al-Tharwah. (Libya : Islamic Call College), หน้า 15-17.

﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمْ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمْ الْيَوْمَ وَاللَّيْلَ وَالنَّهَارَ (32) وَسَخَّرَ لَكُمْ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمْ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ (33) وَآتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ﴾

(ابراهيم : 32-34)

ความว่า อัลลอฮ์ผู้ทรงสร้างชั้นฟ้าทั้งหลายและแผ่นดินและทรงให้น้ำลงมาจากฟากฟ้าและทรงให้พืชงอกงายออกมาด้วยน้ำ เพื่อเป็นปัจจัยยังชีพแก่พวกเจ้า และพระองค์ทรงอำนวยความสะดวกแก่พวกเจ้าเรือเดินสมุทรแล่นในน้ำตามพระบัญชาแห่งพระองค์ และทรงให้ลำน้ำทั้งหลายเป็นประโยชน์แก่พวกเจ้า และพระองค์ทรงให้ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์แก่พวกเจ้า เพื่อเป็นประโยชน์แก่พวกเจ้าโดยโคจรเป็นปกติ และทรงให้กลางวันและกลางคืนเป็นประโยชน์แก่พวกเจ้า และพระองค์ทรงประทานแก่พวกเจ้าทุกอย่างตามที่พวกเจ้าขอต่อพระองค์ และหากพวกเจ้าจะนับความโปรดปรานของพระองค์แล้วพวกเจ้าก็มีอาจนับมันได้ แท้จริงมนุษย์นั้นอธรรมยิ่งเนรคุณยิ่ง

(อิบรอฮีม : 32-34)

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ทรัพยากรทั้งหมดเป็นสิทธิของอัลลอฮ์ ﷻ เพียงผู้เดียวและมีจำนวนมากมายพอให้ทุกคนแสวงหาประโยชน์โดยอาศัยการขึ้นจากอนบิมุฮัมมัด ﷺ และหากเกิดปัญหาอันใดขึ้นกับทรัพยากร ปัญหาดังกล่าวมิใช่เกิดจากทรัพยากรของพระองค์เป็นต้นเหตุ แต่เกิดจากการเห็นแก่ตัว การอธรรม และการเนรคุณในตัวมนุษย์ ดังมีรายงานระบุว่า

((عن ابن عباس أن رجلا لزم غريما له بعشرة دنانير فقال والله لا أفارقك حتى تقضييني أو تأتيني بحميل فتحمل بما النبي صلى الله عليه وسلم فأتاه بقدر ما وعده فقال له النبي صلى الله عليه وسلم من أين أصبت هذا الذهب قال من معدن قال لا حاجة لنا فيها وليس فيها خير فقضاها عنه النبي ﷺ))

(رواه أبو داود : 3328)

ความว่า จากอิบนุอับบาส แท้จริงชายคนหนึ่งได้บังคับลูกหนี้ด้วยเงิน 10 เหริยูดินาร์ เขากล่าวว่า ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ฉันจะไม่ปล่อยไปท่าน จนกว่าท่านจะใช้หนี้สินหรือท่านจะหากคนมารับผิดให้ฉัน นบีมุฮัมมัด ﷺ จึงขอรับผิดชอบหนี้สินดังกล่าว และมอบให้เขาตามจำนวนที่เขาได้ตกลงกันไว้ และท่านกล่าวแก่เขาว่า (เหริยูด) ทองคำนี้ถูกทำมาจากไหน เขากล่าวว่า จากแร่ธาตุชนิดหนึ่ง ท่านกล่าวว่า ไม่มีความจำเป็นสำหรับพวกเราในแร่ธาตุ และในแร่ธาตุก็ไม่ใช้สิ่งดีงามด้วย นบีมุฮัมมัด ﷺ จึงใช้หนี้แทนเขาด้วยแร่ธาตุนั้น (เหริยูดทอง)

(บันทึกโดยอะบูดาอูด : 3328)

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การเห็นแก่ตัวหรือเห็นแก่ทรัพย์สินของมนุษย์คือ ตัวปัญหาที่คอยบั่นทอนความเอื้ออาทรระหว่างมนุษย์ด้วยกัน โดยทรัพย์สินและทรัพย์สินจะต้องกระจายสู่คนอื่นด้วยความชอบธรรม ดังนบีมุฮัมมัด ﷺ เคยอาศัยการซื้อขายที่เกิดจากความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย อัลกุรอานระบุว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ...الآية﴾

(النساء : 29)

ความว่า โอ้ผู้ศรัทธาทั้งหลาย พวกท่านจงอย่ากินทรัพย์สินพวกเจ้าระหว่างพวกเจ้าโดยมิชอบธรรม ยกเว้นการค้าที่มาจากความพึงพอใจจากพวกเจ้า...อัลอายะฮ์

(อันนิซาอู : 29)

ข้อห้ามในเรื่องการแสวงหาประโยชน์จากทรัพย์สินระหว่างกัน โดยใช้วิธีไม่ชอบธรรม ช่วยขจัดปัญหาที่จะตามมามากมาย และผลที่ได้จากวิธีการข้างต้น ทำให้ประชาชนสามารถสร้างรายได้จากการค้าขายด้วยทุนตนเองและน้ำพักน้ำแรงของตนเอง และไม่สามารถแสวงหาประโยชน์จากทรัพย์สินคนอื่นโดยไม่เป็นธรรม ขณะที่ประชาชนยากจน ผู้อ่อนแอ และคนอื่นๆ ล้วนได้รับการช่วยเหลือจากทรัพย์สินและทรัพย์สินบางส่วนที่ถูกกั้นไว้สำหรับพวกเขา

4.1.3 การบริโภคและการผลิต (ต้นทุนและรายรับ)¹⁶⁹

การบริโภค (al-Istehlāk) และการผลิต (al-Intāj) อย่างฟุ่มเฟือย อิสระเสรี ไม่มีขอบเขต และเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน สิ่งเหล่านี้กลายเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของทุกคน ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม จนเป็นภัยคุกคามต่อตนเอง บุคคลอื่น และโลกมนุษย์ ตลอดจนสวนทางกับโลกทัศน์ด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ท่านเคยเป็นทั้งผู้เลี้ยงสัตว์และเป็นผู้บริโภค ซึ่งชี้ให้เห็นว่าทุกคนควรที่จะต้องเป็นทั้งผู้บริโภคและผู้ผลิตในเวลาเดียวกัน สอดคล้องกับอัลกุรอานระบุว่า

﴿كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ﴾

(طه : 54)

ความว่า พวกท่านจงกินและพวกท่านจงเลี้ยงปศุสัตว์ของพวกท่าน แท้จริงในการนั้น แน่นอนยอมเป็นสัญญาณอย่างมากสำหรับปัญญาชน

(อุฮา : 54)

นอกจากนั้นท่านยังส่งเสริมการบริโภค และการใช้จ่ายทรัพยากรอย่างประหยัด และเท่าที่จำเป็น เพื่อทรัพยากรจะถูกนำมาใช้ไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((كُلُوا وَتَصَدَّقُوا وَابْسُوا فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ وَلَا مَخِيلَةٍ))

(رواه ابن ماجه : 3605)

¹⁶⁹ การบริโภค เมื่อก้าวขึ้นเรื่อยๆ อาจหมายถึง การรับประทานอาหาร แต่ทางเศรษฐศาสตร์หมายถึง การใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อตัวเอง โดยสิ่งที่มีอยู่นั้นจะเสื่อมสภาพ ร่อยหรอ หรือหมดไปในชั่วระยะเวลาหนึ่ง และอาจต้องหาสิ่งใหม่มาเพิ่มเติมเมื่อต้องการใช้อีก และยังคงเรียกว่า Demand (การซื้อหรืออุปสงค์) โดยมักใช้ควบคู่กับคำว่า การอุปโภค หมายถึง การใช้สิ่งที่มีอยู่แต่จะไม่หมดไปหรือสามารถทดแทนได้เรื่อยๆ โดยไม่ต้องไปสรรหารวมเป็นการอุปโภคบริโภค ส่วนการผลิต (Production) หมายถึง กระบวนการในการแปรรูปปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น ที่ดิน แรงงาน ทุน และผู้ประกอบการให้เป็นผลผลิต หรือเรียกว่า สินค้าและบริการ และยังคงเรียกว่า Supply (หมายถึงการขายหรืออุปทาน) ขณะที่ ต้นทุน (Economic Cost) ในทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง ค่าตอบแทนปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่ใช้ในกระบวนการผลิตของหน่วยผลิต ส่วนในทางบัญชี หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่ได้จ่ายไปเพื่อให้ได้สินค้า หรือผลของกิจกรรมทางธุรกิจ และอ่านเพิ่มเติมจากเว็บไซต์

ความว่า พวกท่านจงกินและพวกท่านจงบริจาค และพวกท่านจงสวมใส่
อย่างไม่ฟุ่มเฟือยและไม่หยิ่งยะโส

(บันทึกโดยอิบน์มาญะฮฺ : 3605)

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ จำแนกการบริโภคและการผลิตที่
จำเป็นต่อการดำรงชีพออกจากการบริโภคและการผลิตที่ไม่จำเป็น หรือเรียกว่า สายกลาง ไม่มาก
เกินไปหรือน้อยเกินไป แต่พอเพียงแก่ประชาชนทุกคน โดยสอดคล้องกับอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾

(الفرقان : 67)

ความว่า และบรรดาผู้ที่เมื่อพวกเขาใช้จ่าย พวกเขาจะไม่สุรุ่ยสุร่าย และ
ไม่ตระหนี่ โดยระหว่างทั้งสองสภาพนั้นพวกเขาอยู่สายกลาง

(อัลฟุรกอน : 67)

นักเศรษฐศาสตร์อิสลามได้จำแนกการบริโภค (al-Istehlāk) ออกเป็น 2
ประเภทได้แก่ (1) al-Darūrāt คือ สิ่งจำเป็นหรือสินค้าและบริการสำหรับการดำรงชีวิต เช่น
อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น และยังรวมถึง al-Hājāj หมายถึง สิ่ง
ที่ไม่มีจำเป็นแต่มีไว้เพื่อประสิทธิภาพในการทำงาน เช่น คนใช้แรงงานควรทานอาหารประเภท
เนื้อ นมและไข่ เป็นต้น และ al-Tahsīniyyāt หมายถึง สิ่งจำเป็นหรือสินค้าและบริการ แต่เพื่อ
อำนวยความสะดวกทั่วไป เช่น คอมพิวเตอร์ มือถือ และเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น (2) al-Isrāf
หรือ al-Tarf หมายถึง สินค้าและบริการประเภท ฟุ่มเฟือย เกินความจำเป็น เช่น บ้านหลัง
ใหญ่โตมโหฬาร เสื้อผ้า รถยนต์ราคาแพง เครื่องประดับที่มีค่า และเฟอร์นิเจอร์หรูหรา¹⁷⁰

หากมีการประมวลคำสอนของนบีมุฮัมมัด ﷺ จะพบว่า มาตรฐานการบริโภคที่
ท่านยอมรับว่ามีผลต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมคือ (1) ความถูกต้องและชอบธรรม เช่น ห้าม
บริโภคสิ่งของและสินค้าที่ได้มาโดยมิชอบธรรม (2) ความสะอาดและมีประโยชน์ เช่น ห้าม
บริโภคเลือด เนื้อสัตว์ที่ตายเอง สุกกร เนื้อของสัตว์ที่ถูกเชือด โดยมีคำกล่าวพระนามของอัลลอฮ์
ﷻ และเครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์ สิ่งเสพติด หรือมีนเมาทำลายสติปัญญา (3) ยึดหลักสาย

¹⁷⁰ al-Shatibi, 'Abu Ishāq. n.d. *al-Muwāfaqāt Fi al-Uṣūl al-Sharī'ah*. (Cairo : al-Kubrā), หน้า 8 และ
หน้า 12.

กลาง ไม่มากไปหรือน้อยไปย่อมมีผลต่อร่างกาย (4) เสริมสร้างคุณค่าทางศีลธรรม เช่น ส่งเสริมการกล่าวพระนามของอัลลอฮฺ ﷻ ก่อนบริโภคและขอบคุนพระองค์หลังทานเสร็จ¹⁷¹

ส่วนตัวอย่างส่งเสริมการผลิตคือ นบีมุฮัมมัด ﷺ เปิดโอกาสให้แสดงผลงานที่ตนเองถนัด เพื่อนำมาใช้ประโยชน์และพัฒนาสังคม ดังมีอัลหะดีษระบุว่า

((أنا امرأة قالت يا رسول الله ألا أجعل لك شيئا تقعد عليه فإن لي غلاما نجارا

قال إن شئت فعملت المنبر))

(رواه البخاري : 1989)

ความว่า หญิงคนหนึ่งกล่าวว่า โอ้ท่านศาสนทูตแห่งอัลลอฮฺ เราสามารถจะทำสิ่งหนึ่งไว้สำหรับให้ท่านนั่งไหม เพราะเรามีเด็กหนุ่มคนหนึ่งเป็นช่างไม้ ท่านกล่าวว่า หากนางต้องการ ดังนั้นนางจึงสร้างแท่นขึ้นกล่าวปาฐกถา

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 1989)

เช่นเดียวกับนบีมุฮัมมัด ﷺ เคยมีส่วนร่วมในการผลิต (al-Intāj) โดยได้ลงทุนร่วมกับประชาชน เพื่อสร้างผลิตผลในภาคเกษตรกรรม ดังมีอัลหะดีษระบุว่า

((أنه دفع إلى يهود خيبر نخل خيبر وأرضها على أن يعتملوها من أموالهم

ولرسول الله صلى الله عليه وسلم شطر ثمرها))

(رواه مسلم : 1551)

ความว่า แท้จริงท่านได้มอบสวนอินทผลัมและที่ดินแกยิวในตำบลคือยัร โดยพวกเขาลงทุนทำสวนจากทรัพย์สินของพวกเขา และเป็นสิทธิของนบีมุฮัมมัด ﷺ ครั้งหนึ่งจากผลผลิต

(บันทึกโดยมุสลิม : 1551)

ผลที่ได้จากหลักการข้างต้นคือ ช่วยลดการบริโภคและการผลิตที่ฟุ่มเฟือย จนทำให้การเก็บออมของประชาชนเพิ่มมากขึ้น และมีทุนสำรองที่จะนำไปใช้การผลิตครั้งต่อไปตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน หรือตามขนาดความต้องการทางสังคมอย่างสอดคล้องกับกฎหมายอิสลาม

¹⁷¹ al-Qaradāwy, Yūsuf. 1977. al-Halāl Wa al-Harām Fī al-Islām. (al-Qāhirah : al-Maktabah), หน้า 39.

4.1.4 การแสวงหาปัจจัยเลี้ยงชีพ¹⁷²

4.1.4.1 การทำงาน (al-'Amal) ตามหลักภาษาศาสตร์ หมายถึง ทุกๆ การกระทำของมนุษย์ที่เกิดขึ้นอย่างตั้งใจ โดยถูกใช้เฉพาะการกระทำเท่านั้นและมีความหมายกว้างและครอบคลุมกว่าคำว่า อาชีพ เพราะคำว่า งาน ถูกนำมาใช้กับทุกงาน ไม่ว่าจะเป็งานที่ทุกคนมีความเชี่ยวชาญหรือไม่มีประสบการณ์ก็ตาม ซึ่งแตกต่างจากคำว่า อาชีพ มักจะถูกนำมาใช้เฉพาะบุคคลที่มีความถนัด ความเชี่ยวชาญ หรือมีประสบการณ์จากงานนั้นๆ¹⁷³ ส่วนคำว่า งาน ตามหลักเศรษฐศาสตร์อิสลาม หมายถึง งานที่อิสลามให้การยอมรับและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมในด้านต่างๆ โดยแนวทางและการทำงานดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับอัลกุรอานและฮิสสุนนะฮ์¹⁷⁴ หรือหมายถึง การประกอบอาชีพเลี้ยงตนตามความต้องการของทุกคน และถือเป็ความรู้ประเภทหนึ่งที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็การทำงานด้วยแรงกาย สมอง ความคิด และสติปัญญา ท่านอะบูฮัยยาน เรียกอาชีพค่านวมและบัญชีว่าเป็งานอุตสาหกรรมประเภทหนึ่ง เช่นเดียวกับผู้เชี่ยวชาญด้านโหราศาสตร์ และนักตรรกวิทยา¹⁷⁵

นียบาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า งาน ตามระบบเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ หมายถึง งานทุกชนิดที่ก่อผลงนขึ้นมารหรือกิจกรรมใดๆ ที่ก่อให้เกิดผลผลิตออกมา ตรายใดที่งานดังกล่าวยังดำเนินอยู่ภายใต้กรอบแห่งความขำเกรงและการจงรักภักดีต่อพระเจ้า ไม่ว่าจะเป็งานเชิงวัตถุ เช่น งานหัตกรรม อุตสาหกรรม หรืองานที่เกิดจากการใช้สติปัญญา ความรู้ความ ความสามารถ และแนวคิดของมนุษย์ เช่น นักวิทยาศาสตร์ แพทย์ ครู อาจารย์ นักวิศวกร นักกฎหมาย ทนายที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจ ช่างไฟ ช่างตัดผม และอื่นๆอีกมากมาย ดังนั้นทุกครั้งทีสติปัญญาของมนุษย์ได้รับการเพิ่มพูนด้วยแนวคิดและวิชาความรู้อื่นเป็ประโยชน์ มันจะไปเสริมสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาอย่างเหนียวแน่นต่อพระเจ้า และส่งผลให้การปฏิบัติภายนอก (อิบาดะฮ์) และการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างจริงจังและได้รับการพัฒนา เพื่อจะได้หลุดพ้นจากความลำบากและความมมงาย

¹⁷² การแสวงหาปัจจัยเลี้ยงชีพหรือ al-Makasib และยังมีคำอื่นทีมีความหมายใกล้เคียงกันได้แก่ al-Rahmah, al-Sakhriyah, al-Rizq และ al-Ibtigha โดยอ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ Muhammad, Yūsuf Kamāl. 1998. *Fiqh Iqtisād al-sūq*. (al-Qāhirah : Dār al-Nashr), หน้า 248.

¹⁷³ Hamad, Nāzih. 1993. *Mu'ajam al-Mustalahāt al-Iqtisādiyyah Fi al-Lughāh al-Fuqahā'*. (Riyād : al-'Ālam Lil al-Fikr), หน้า 202.

¹⁷⁴ al-Mahmūd, Talā. 1991. *al-Islām Dīn al-'Amal*. (Tripoli : Islamic Call), หน้า 9.

¹⁷⁵ al-Munazamah al-'Arabīyah. 1987. *a-Fikr al-Tarbawī al-'Arabī al-Islāmī*. (Tunisia : s.n.), หน้า 852.

Ibn Taymīyah กล่าวว่า งานทุกงานที่ไม่เกิดขึ้นหรือไม่ปฏิบัติเพื่อแนวทางแห่งอัลลอฮฺ ﷻ งานนั้นถือเป็นโมฆะ เช่นเดียวกับกิจกรรม การกระทำ และการปฏิบัติหรืองานใดๆที่ไม่ดำเนินอยู่บนแนวทางของนบีมุฮัมมัด ﷺ งานนั้นก็เป็นโมฆะเช่นกัน¹⁷⁶ และบางครั้งคำว่างาน ยังถูกนำไปใช้เชิงสำนักงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เรียกกันว่า อามิล โดยงานหรือการทำงาน ถูกกล่าวในอัลกุรอานมากกว่า 300 ครั้ง และมากกว่า 10 กว่าครั้งจะกล่าวควบคู่กับการศรัทธา และกิจกรรมที่ดีงามหรือถูกต้องตามศาสนบัญญัติ ดังปรากฏในอัลกุรอานว่า¹⁷⁷ และเมื่อใดก็ตามที่ คัมภีร์อัลกุรอานกล่าวถึง การทำงานเพื่อทำให้ชีวิตความเป็นอยู่บนโลก อัลกุรอานจะกล่าวถึงการตอบแทนในโลกหน้าควบคู่เสมอ ดังอัลกุรอานระบุว่า¹⁷⁸

﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّاهُ حَيَاةً طَيِّبَةً
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

(النحل : 97)

ความว่า บุคคลใดปฏิบัติความดีไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิง โดยเขาเป็นผู้ศรัทธา ดังนั้นเราจะเขามีการดำรงชีพที่ดี และแน่นอนเราจะตอบแทนพวกเขารางวัลของพวกเขาที่ดียิ่งกว่าสิ่งที่พวกเขาเคยกระทำไว้

(อันนะฮลุ : 97)

คำว่า การกระทำความดีและการทำงาน มีความหมายคล้ายกันและมิได้จำกัดงานในรูปแบบอิบาเดฮฺเพียงอย่างเดียว (การแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อพระเจ้า) เช่น การปฏิบัติละหมาด การจ่ายซะกาต การถือศีลอด และการประกอบพิธีฮัจญ์ และยังหมายถึงการทำงานทั่วไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นงานค้าขาย งานเผยแผ่ศาสนา งานวางแผนการศึกษา งานพัฒนาสังคม งานเศรษฐกิจ และงานสถาปนารัฐอิสลาม เพราะเป็นสิ่งที่นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยกระทำมา

¹⁷⁶ Ibn Taymīyah, 'Ahmad 'Abd al-Halīm. n.d. *al-Ubūdiyyah*. (s.l. : s.n), หน้า 91.

¹⁷⁷ al-Dimishqy, 'Abī al-Fidā' al-Hāfiz Ibn Kathīr. 1981. *Tafsīr Ibn Kathīr*. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 548 (เล่ม 4).

¹⁷⁸ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Tabary, 'Abī Ya'afar Muhammad Jarīr. 1985. *Tafsīr al-Tabary*. Lebanon : Dār al-Fikr), อิบรอฮีม : 18.

ตัวอย่างที่ดีในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเอง คือแบบฉบับจากนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวคือ ท่านช่วยเหลือประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ให้แก่ชาวกูเรซในนครมักกะฮ์ตั้งแต่วัยเด็ก เมื่อเข้าวัยหนุ่มท่านได้เดินทางไปค้าขายกับลุงที่ประเทศซาม ก่อนที่จะเข้าทำงานกับกองคาราวานสินค้าระหว่างประเทศของพระนางเคาะดีญะฮ์¹⁷⁹ โดยท่านยังกล่าวส่งเสริมการหาเลี้ยงชีพด้วยตนเองว่า

((ما أكل أحد طعاما قط خيرا من أن يأكل من عمل يده وإن نبي الله داود كان يأكل من عمل يده))

(رواه البخاري : 1966)

ความว่า ไม่มีอาหารใดที่ชายคนหนึ่งได้ทานจะดีกว่าอาหารที่เขาทานจากการทำงานด้วยมือของเขา และนบีของอัลลอฮ์ ดาวิด ได้ทานจากการทำงานด้วยมือของท่าน

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 1966)

นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวตำหนิบุคคลที่เกี่ยวข้องร้าน หรืออยู่นิ่งเฉยโดยไม่ยอมประกอบอาชีพหรืองานใด แต่เว้นเวียนแบบขอความช่วยเหลือจากคนอื่น ท่านกล่าวว่า

((لا يزال الرجل يسأل الناس حتى يأتي يوم القيامة وليس له في وجهه مزعة لحم))

(رواه البخاري : 1405)

ความว่า ชายคนหนึ่งที่ยังคงวนเวียนขอจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน วันกิยามะฮ์เขาจะเกิดมาในสภาพไม่มีเนื้อที่ไบน้

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 1405)

การกระทำดังกล่าวถือเป็นการกระทำที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่พึงปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นในสังคม เช่นเดียวกับบุคคลที่แฝงตัวมาในรูปผู้เคร่งครัดศาสนาโดยอ้างว่าเป็นการอุทิศตนเพื่อการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ หรืออาศัยการหลอกลวงภายใต้คำว่า มอบหมายต่อพระองค์ไปในทางที่ผิด บุคคลเหล่านั้นนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่นิยามให้รอรับสิ่งของบริจาคจากบุคคลอื่น เพราะ

¹⁷⁹ al-Būṭī, Muhammad S. Ramadān. 1998. Fiqh al-Sīrah al-Nabawīyah. (Syria : Dār al-Fikr), หน้า 53 และหน้า 57.

เป็นสิ่งที่น่าอัปยศและทำลายศักดิ์ศรีและเกียรติยศของตนเอง อย่างไรก็ตามบีมุฮัมมัด ﷺ ส่งเสริมให้มอบหมายต่ออัลลอฮ์ ﷻ ควบคู่กับการทำงานด้วยมานะอุตสาหะ อัลกุรอานระบุว่า

﴿فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾

(آل عمران : 159)

ความว่า ครั้นเมื่อเจ้าได้ตัดสินใจแล้ว จงมอบหมายต่ออัลลอฮ์เถิด
แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้มอบหมายทั้งหลาย

(อาลิอิมรอน : 159)

อย่างไรก็ตามบีมุฮัมมัด ﷺ อนุญาตให้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นตามสภาพและความจำเป็น เช่น บุคคลที่ไม่ร่ำรวย และบุคคลที่ไม่มีความสามารถ เป็นต้น บุคคลเหล่านี้มีสิทธิขอความช่วยเหลือโดยจะไม่ถูกตำหนิหรือถูกกีดกัน ท่านกล่าวว่า

((لا يجل الصدقة لغني ولا لذي مرة سوي))

(رواه ابن ماجه : 1839)

ความว่า การขอกทานหรือการรับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นนั้น ไม่เป็นที่อนุญาตสำหรับคนรวยและคนที่มีความสามารถ

(บันทึกโดยอิบนุมาญะฮ์ : 1839)

การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับงาน หรือการให้ความสำคัญในการหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง หรือการส่งเสริมให้เกิดอาชีพหลากหลาย สิ่งเหล่านี้ช่วยจัดความยากจน ความขาดแคลน และการว่างงาน อีกทั้งยังช่วยลดการเบียดเบียนผู้อื่นหรือเอาจากผู้อื่นอย่างไม่ชอบธรรม ตลอดจนเป็นการส่งเสริมในการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคม

4.1.4.2 แรงงาน ถือเป็นกลุ่มคนทำงานและมีความสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจและสังคม เพราะหากแรงงานถูกปล่อยปะละเลยและไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ แรงงานดังกล่าวอาจจะทำงานอย่างไม่กระตือรือร้น หรือหยุดงานประท้วง ซึ่งจนส่งผลกระทบต่อตัวหรือหยุดการเติบโตหรือเสียหายได้ ปัญหาแรงงานได้รับการแก้ไขด้วยระบบเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานว่าด้วยประชาชาตินั้นทุกคนย่อมมีเกียรติ ศักดิ์ศรี และเท่าเทียมกัน อัลกุรอานระบุว่า

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا
إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

(الحجرات : 13)

ความว่า โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกท่านมาจากเพศชายและเพศหญิง และเราได้ทำให้พวกท่านแยกออกเป็นเผ่าและตระกูล เพื่อพวกท่านจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกท่าน ณ อัลลอฮ์ คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งจากหมู่พวกท่าน แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้ อย่างละเอียดถี่ถ้วน

(อัลสุญรูรอต : 13)

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ทุกคนในระบบเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ อยู่ฐานะคนงานและแรงงานเหมือนกัน หรือเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคในเวลาเดียวกัน ดังนั้นท่านจึงให้ทุกคนช่วยเหลือกัน แบ่งปันกัน และพึ่งพากันตามความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และความชำนาญ อัลกุรอานระบุว่า

﴿نَحْنُ قَسَمًا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ
دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَةُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ﴾

(الزخرف : 32)

ความว่า เราต่างหากที่ เป็นผู้จัดสรรการทำมาหากินของพวกเขา ระหว่างพวกเขาในการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ และเราต่างหากที่ได้เชิดชูบางคนในหมู่พวกเขาเหนือกว่าอีกบางคนหลายชั้นเพื่อบางคนในหมู่พวกเขาจะได้นำเอาบางคนมาใช้ประโยชน์ และความเมตตาของพระเจ้าย่อมดียิ่งกว่าสิ่งที่พวกเขาสะสมไว้

(อิซซุครุฟ : 32)

นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยจ้างงานชายคนหนึ่งทำงานโดยท่านให้แรงงานมีสิทธิและศักดิ์ศรีเท่ากับคนทำงานปกติ พระนางอาอิชะฮฺ กล่าวว่า

((استأجر رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر رجلا من بني الدليل))

(رواه البخاري : 2145)

ความว่า ศาสนทูตของอัลลอฮฺ ﷺ และอะบูบักร์เคยจ้างงานชายคนหนึ่งจากตระกูล บะนีอัดดิล

(บันทึกโดยอัลบุคอรีย์ : 2145)

นบีมุฮัมมัด ﷺ จ่ายค่าแรงก่อนเหนือเขาจะแห้ง เพราะแรงงานเป็นพลังงานที่ถูกผลิตมาจากร่างกายมนุษย์ ซึ่งเขามีสิทธิได้รับการดูแล ค่าตอบแทน สวัสดิการ ศักดิ์ศรี และเกียรติจากผู้ผลิตและผู้จ้าง ท่านกล่าวว่า

((أعطوا الأجير أجره قبل أن يجف عرقه))

(رواه ابن ماجه : 2443)

ความว่า พวกท่านจงจ่ายค่าแรงแก่ผู้รับจ้างก่อนเหนือของเขาจะแห้ง

(บันทึกโดยอิบนุมาญะฮฺ : 2443)

นบีมุฮัมมัด ﷺ ให้แรงงานมีศักดิ์ศรี สิทธิ และค่าครองชีพเท่ากับคนทำงานประเภทอื่นๆ ท่านกล่าวว่า

((من استعملناه على عمل فزرقتاه رزقا فما أخذ بعد ذلك فهو غلول))

(رواه أبو داود : 2943)

ความว่า ผู้ใดทำงานชิ้นหนึ่งชิ้นใดแก่เรา เราจะให้ค่าครองชีพแก่เขา
ดังนั้นสิ่งใดก็ตามที่ถูกเอามาหลังจากนั้นถือเป็นการคดโกง

(บันทึกโดยอะบูดาูด : 2943)

สิทธิและสวัสดิการดังกล่าว ยังครอบคลุมถึงการดูแลครอบครัวของแรงงาน เช่น
การจัดหาที่อยู่อาศัย หรือสิ่งอื่นตามความจำเป็นแก่การใช้ชีวิต นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((من كان لنا عاملا فليكتسب زوجة فإن لم يكن له خادم فليكتسب خادما
فإن لم يكن له مسكن فليكتسب مسكنا))

(رواه أبو داود : 2945)

ความว่า บุคคลใดที่มีแรงงานหรือบุคคลทำงานเพื่อพวกเรา ดังนั้นจงให้
ค่าจ้างยังชีพแก่ภรรยาด้วย หากเขาไม่มีคนรับใช้ ก็ให้หาคนรับใช้ หาก
เขาไม่มีที่อยู่อาศัยก็ให้หาที่อยู่อาศัย

(บันทึกโดยอะบูดาูด : 2945)

สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า แรงงานมิใช่วัตถุทางการผลิตที่ซื้อขายกันได้เหมือนวัตถุ
ปัจจัยอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานหรือกรรมกรมิใช่ชนชั้นต่ำในระบบเศรษฐกิจของนบีมุฮัม
มัด ﷺ แต่แรงงานเป็นพลังงานที่ถูกผลิตจากร่างกายมนุษย์ ซึ่งมีสิทธิได้รับการดูแล
ค่าตอบแทน สวัสดิการ ศักดิ์ศรี และเกียรติยศเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป นอกจากนั้นทรัพยากร
มนุษย์ที่สำคัญได้แก่ พลังงานจากสมอง และพลังงานจากร่างกายที่ถูกหล่อหลอมด้วยความรู้
ทักษะ ประสบการณ์ และฝีมือ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้ผลิตและผู้จ้างจะต้องดูแลรักษาทรัพยากร
มนุษย์ให้ดำรงอยู่ต่อไป

4.1.4.3 ประเภทของงาน นบีมุฮัมมัด ﷺ ส่งเสริมการประกอบอาชีพให้หลากหลายโดยมิเจาะจงในงานหนึ่งงานใด เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมส่วนรวม ซึ่งเห็นได้จากตัวท่านที่เคยประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ ค้าขาย และลงทุน¹⁸⁰ ท่านกล่าวตักเตือนว่า

((إذا تبايعتم بالعينة وأخذتم أذناب البقر ورضيتم بالزرع وتركتم الجهاد سلط الله عليكم ذلا لا ينزعه حتى ترجعوا إلى دينكم))

(رواه أبو داود : 3462)

ความว่า หากท่านทำธุรกิจด้วยดอกเบี้ยโดยเรียกมันเป็นอย่างอื่น และพวกท่านเดินตามหลังวัวโดยพอใจกับการทำเกษตรกรรม และพวกท่านละทิ้งการอุสฮาต (การต่อสู้) อัลลอฮฺจะทรงให้ความตกต่ำความเสื่อมเสียครอบงำเหนือพวกท่านอย่างไม่มีวันจะจัดมันออกไป จนกว่าพวกท่านจะหันกลับมาสู่ศาสนาของพวกท่าน

(บันทึกโดยอะบูดาอูด : 3462)

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การจำกัดตนเองอยู่เฉพาะอาชีพหนึ่งอาชีพใด หรือเลือกเรียนรู้ ศึกษา ค้นคว้า วิจัยเฉพาะสาขาและสายงานที่ตนเองรักชอบเท่านั้น สิ่งเหล่านี้เป็นต้นเหตุของความตกต่ำ ตรงกันข้ามกับความหลากหลายด้านอาชีพเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงขีดความสามารถของมนุษย์และบ่งชี้ถึงอนาคต ความก้าวหน้าทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของทุกคนด้วย ดังนั้นทุกคนจะต้องความรับผิดชอบจากความล้มลงและตกต่ำ ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا﴾

(الإسراء : 36)

ความว่า ท่านอย่าติดตามในสิ่งที่ท่านไม่มีความรู้ แท้จริงหู ตา และหัวใจของท่าน โดยทั้งหมดท่านจะต้องรับผิดชอบต่อสิ่งนั้น

(อัลอิสรอ : 36)

¹⁸⁰ และอ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Zuhayly, Wahbah. 1991. al-Mu'āmalāt al-Mālīyah. (Libya : Kullīyah Da'awah al-Islāmīyah), หน้า 8.

al-Ghazāly กล่าวว่า วิทยาศาสตร์ถือเป็นหนึ่งจากความรู้แบบฟิสิกส์ฟายะฮ์ ซึ่งรวมถึงศาสตร์ทุกสาขาและทุกแขนงที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตบนโลก เช่น การแพทย์ จำเป็นแก่การรักษาร่างกาย คณิตศาสตร์คือสิ่งจำเป็นสำหรับพ่อค้า นักธุรกิจ และการจัดแบ่งมรดก เช่นเดียวกับวิชาการและศาสตร์แขนงอื่นๆ สิ่งเหล่านี้คือความรู้หรือศาสตร์ (แบบฟิสิกส์ฟายะฮ์) เพราะถ้าหากปราศจากมันแล้วสังคมนั้นจะต้องแย่ง แต่หากมีใครสักคนหนึ่งที่มีความรู้ในด้าน ดังกล่าวเกิดขึ้นในสังคมก็ย่อมถือว่าเป็นสิ่งพอเพียงแล้ว และหน้าที่หรือความจำเป็นเหนือคนอื่น ๆ จะต้องศึกษาหรือแสวงหาความรู้ที่ย่อมยุติลง¹⁸¹ ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿لَنْ نَقْسِمَآ بِيَوْمِنَا مَعِشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَةُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ﴾

(الزخرف : 32)

ความว่า เราเป็นผู้จัดสรรการทำมาหากินของพวกเขาระหว่างพวกเขาในการมีชีวิตอยู่ในโลก และเราได้ขีดสูงบางคนในหมู่พวกเขาเหนือกว่าอีกบางคนหลายชั้น เพื่อบางคนในหมู่พวกเขาจะได้นำบางคนมาใช้ประโยชน์ และความเมตตาของพระเจ้า นั้นย่อมดียิ่งกว่าสิ่งที่พวกเขาสะสมไว้

(อัลซุคฺรฺฟ : 32)

al-Talmisāny รวบรวมอาชีพ งานฝีมือ และงานอุตสาหกรรมที่พบในยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ ไว้มากกว่า 32 ประเภทได้แก่ พ่อค้าวาณิช พ่อค้าผ้า คนขายน้ำหอม คนแลกเปลี่ยนเงินตรา คนขายธนู คนขายอาหาร คนขายเครื่องหนัง คนขายฟืน นายหน้า...¹⁸² ข้อสังเกตจากอาชีพที่กล่าวมาคือ (1) อาชีพเหล่านั้นเคยเป็นที่รู้จักในยุคญาฮิลียะฮ์ แต่่นบีมุฮัมมัด ﷺ มิได้ยกเลิกแต่ประการใด (2) หลายอาชีพที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ยอมรับเป็นคำพูด หรือกระทำได้ด้วยตัวท่าน หรือมีส่วนเข้าร่วมในอาชีพ โดยหากท่านเห็นว่าไม่ถูกต้องท่านจะแนะนำขัดเกล่าให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของอิสลาม (3) ประชาชนของนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่เคยยกย่องว่า อาชีพหนึ่งอาชีพใดดีกว่าหรือประเสริฐกว่าอาชีพหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งชี้ว่าทุกอาชีพมีความสำคัญต่อสังคมเท่ากัน

แม้ว่านักนิติศาสตร์อิสลามหลายท่านจะมีความเห็นต่างกันเกี่ยวกับอาชีพที่ดีที่ แต่ความคิดเห็นของนักนิติศาสตร์อิสลามเหล่านั้นล้วนอยู่ในภาคเกษตรกรรม พาณิชยกรรม และ

¹⁸¹ al-Ghazāly, 'Abū Hāmid Muhammad. 1967. 'Ahyā' U'lūm al-Dīn. (al-Qāhirah : al-Sha'ab), หน้า 47.

¹⁸² al-Talmisāny, 'Abū al-Hasan. 1980. Tāj al-Dilalah al-Shar'aīyah. (al-Qāhirah : al-Majlis Li Shu'aūl al-Islāmīyah), หน้า 862.

อุตสาหกรรมการ al-Nawawy กล่าวว่า ที่ถูกต้องที่สุดคือ งานที่ประกอบและกระทำด้วยสองมือของเขา หากเป็นงานด้านการเกษตรย่อมคลุมถึงการลงทุนลงแรงกระทำ รวมถึงจะต้องมีการมอบหมายต่ออัลลอฮ์ ﷻ และเป็นประโยชน์ทั่วไปต่อมนุษย์ นก และสัตว์ต่างๆ¹⁸³ ส่วน al-Māwaradi กล่าวว่า อาชีพดั้งเดิมได้แก่ การเกษตรและการค้าขาย... และสำหรับข้าพเจ้าให้น้ำหนักกับอาชีพการเกษตรมากกว่า เพราะผลประโยชน์ครอบคลุมกว่าและการมอบหมายต่ออัลลอฮ์ ﷻ มีมากกว่า¹⁸⁴ โดยรายละเอียดของภาคเกษตรกรรม ภาคพาณิชยกรรม และภาคอุตสาหกรรมมีดังนี้

ก. ภาคเกษตรกรรม (al-Zirā'ah)¹⁸⁵ ทุกครั้งที่อัลกุรอานกล่าวถึงแผ่นดินและทรัพยากร อัลกุรอานจะกล่าวถึงประโยชน์และการใช้งานควบคู่กันไปเสมอ ดังอัลกุรอานกล่าวถึงผลผลิตที่เกิดจากภาคเกษตรกรรมว่า¹⁸⁶

﴿وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ (10) فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ (11) وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ﴾

(الرحمن : 10-21)

ความว่า และแผ่นดินนั้นพระองค์ทรงจัดเตรียมมันไว้เพื่อสรรพสิ่งที่สร้างขึ้น (10) ในแผ่นดินมีผลไม้และต้นอินทผลัม ซึ่งมีผลซ้อนกันหลายชั้น (11) และเมล็ดที่มีเปลือกและรำและมีกลิ่นหอม (12)

(อิรเราะฮฺมาน : 10-12)

หากพิจารณาตามสภาพภูมิประเทศ นครมะดีนะฮ์มีข้อได้เปรียบกว่านครมักกะฮ์ เพราะมีแหล่งน้ำสมบูรณ์กว่าซึ่งเหมาะแก่การทำเกษตร แต่พื้นที่ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้รับการปฏิรูปและพัฒนาให้มีประโยชน์เท่าที่ควร ที่ดินจำนวนมากตกอยู่ในการครอบครองของ

¹⁸³ al-San'āny, Muhammad Ism'ā'il. 1959. Subul al-Salām. (Lebanon : Dār 'Ahyā' al-Thurāth), หน้า 5 (เล่ม 3).

¹⁸⁴ Ibn Hajar, 'Ahmad Ibn 'Alī. 1986. Fath al-Bārī. (al-Qāhirah : Dār al-Raiyān), หน้า 54 (เล่ม 5).

¹⁸⁵ การเกษตรหรือการเกษตรกรรม (Agriculture) หมายถึง การเพาะปลูกพืชต่างๆ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์และการประมง ผู้ที่ทำการเกษตรเรียกว่า เกษตรกร ส่วนผู้ที่ทำการกิจการเรียกว่า กสิกร กล่าวคือผู้ที่ปลูกพืชเพียงอย่างเดียว เช่น ชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน การเกษตรจึงเป็นการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติ แรงงาน และทุน โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ เพื่อให้ได้ผลผลิต, ซึ่งเรานิยมเรียกว่า ผลผลิตทางการเกษตร

¹⁸⁶ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Sābūny, Muhammad 'Alī. 1999. Mukhtasar Tafsi'r Ibn Kathīr. (al-Qāhirah : Dār al-Sābūny), อัลอันอาม : 99 และอิรเราะฮฺมาน : 10-12.

หัวหน้าเผ่าหรือผู้มีอำนาจ ขณะที่พื้นที่อีกมากมายถูกลดปล่อยปะละเลยหรือถูกลดปล่อยทิ้งว่างเปล่า ปัญหาดังกล่าวคงอยู่มาจนถึงยุคคนบีมีฮัมมัด ﷺ โดยท่านกล่าวถึงการปฏิรูปที่ทำกินว่า

((من كانت له أرض فليزرعها أو ليمنحها أخاه فإن أبي فليمسك أرضه))

(رواه ابن ماجه : 2452)

ความว่า บุคคลใดมีที่ดิน เขาจงทำการเกษตร หรือมอบที่ดินให้พี่น้อง ทำ หากเขาปฏิเสธ (แนวทาง) ดังนั้นจงยึดที่ดินเขาคืน

(บันทึกโดยอิบนุมาญะฮฺ : 2452)

นบีมีฮัมมัด ﷺ เคยร่วมลงทุนทางเกษตรกับประชาชนตำบลค็อยบ์ เนื่องจากการเกษตรมีความสำคัญและเป็นสิ่งที่ใกล้ชิดตัวมนุษย์ ตลอดจนเป็นต้นทุนที่สามารถแปรผลผลิตหรือปัจจัยด้านการพัฒนาไปสู่อย่างอื่นได้ ดังมีรายงานระบุว่า

((أنه دفع إلى يهود خيبر نخل خيبر وأرضها على أن يعتملوها من أموالهم

ولرسول الله صلى الله عليه وسلم شطر ثمرها))

(رواه مسلم : 1551)

ความว่า แท้จริงนบีมีฮัมมัด ﷺ ได้มอบสวนอินทผลัมและที่ดินแก่ชาวยิว ในตำบลค็อยบ์ และให้พวกเขาทำสวนจากทรัพย์สินของพวกเขา โดยเป็นสิทธิของนบีมีฮัมมัด ﷺ ครั้งหนึ่งของผลผลิตจากสวน

(บันทึกโดยมุสลิม : 1551)

นบีมีฮัมมัด ﷺ เคยมอบที่ดินในเขต บะเกียฮฺ ณ นครมะดีนะฮฺ ให้ประชาชนนำไปพัฒนาเป็นที่ที่อยู่อาศัยและเป็นที่ทำมาหากิน และมอบสวนอินทผลัมบางส่วน ให้แก่ ชูเบรบุตรเอาวาม และมอบที่ดินให้แก่ เชดอัลคอด เพื่อใช้เป็นที่ทำมาหากิน นอกจากนี้ ท่านยังเคยแบ่งที่ดินของตระกูล อัลยะมามะฮฺ ให้บุคคลอื่นเพื่ออาศัยทำกิน¹⁸⁷ โดยกล่าวว่า

((ما من مسلم يغرس غرساً أو يزرع زرعاً فإيا كل منه طير أو إنسان أو بهيمة إلا

كان له به صدقة))

(رواه البخاري : 2195)

¹⁸⁷ al-Balātharī, 'Ahmad Yahyā Jābir. 1957. *Futūh al-Buldān*. Lebanon : Dār Nashr), หน้า 31 และหน้า 119.

ความว่า ไม่มีมุสลิมคนใดที่ทำการเพาะปลูกหรือทำการเกษตร เมื่อมี
นกมนุษย์ หรือสัตว์อื่นมากัดกินแล้วเขาไม่ได้รับผลบุญ

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2195)

นบีมุฮัมมัด ﷺ ส่งเสริมการเรียนรู้ การศึกษา ค้นคว้า และการ
ทดลองเกี่ยวกับงานเกษตรกรรม โดยเห็นได้จากท่านยอมรับงานทดลองผสมเกสรดอกไม้ เพื่อ
นำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อสังคม รอฟีอู บุตร เคาะดีจญ์ เล่าว่า

((قدم نبی الله صلی الله علیه وسلم المدينة وهم یأبرون النخل یقولون یلقحون
النخل فقال ما تصنعون قالوا کنا نصنعه قال لعلکم لو لم تفعلوا کان خیرا
فترکوه فنفضت أو فنقصت قال فذکروا ذلك له فقال إنما أنا بشر إذا أمرتکم
بشيء من دینکم فخذوا به وإذا أمرتکم بشيء من رأي فیما أنا بشر))

(رواه مسلم : 2362)

ความว่า เมื่อมีมาถึงนครดินะฮฺ ชาวมะดีนะฮฺนิยมการผสมพันธุ์
อินทผลัม พวกเขาบอกว่า พวกเขาจะผสมเกสรอินทผลัม ท่านจึงกล่าวว่า
พวกท่านกำลังทำอะไรกันหรือ พวกเขาบอกว่า พวกเรากำลังผลิตมัน
ขึ้นมา ท่านกล่าวว่า หากพวกท่านไม่ทำเช่นนั้นคงจะเป็นสิ่งที่ดีสำหรับ
พวกท่าน (คำพูดดังกล่าว) ทำให้พวกเขาหยุดทำงานทำให้การเกษตรเกิด
ปัญหา ท่านจึงกล่าวว่า พวกท่านจงใคร่ครวญ พิจารณาเหตุเกิดในเรื่องการ
ผสมเกสรดอกไม้ อันที่จริงเราเป็นเพียงมนุษย์คนหนึ่ง เมื่อเราใช้สิ่งใดที่
เป็นเรื่องของศาสนาพวกท่านจึงยึดมันไว้ และเมื่อเราใช้พวกท่านในสิ่งใด
ที่มาจากความคิดเห็นของเราแล้ว สิ่งนั้นคือความคิดเห็นของมนุษย์เท่านั้น

(บันทึกโดยมุสลิม : 2362)

แต่การเพาะปลูกพืชบางอย่าง เช่น กล้วยา ผืน และยังรวมถึงการใช้
การสูบ การบริโภคน และ การซื้อขาย เป็นสิ่งที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ห้าม เนื่องจากไม่มีประโยชน์และ
ยังทำให้เกิดความมึนเมา เสียดสี และสิ้นเปลือง ตลอดจนเป็นอันตรายต่อสุขภาพของตนเองและ
คนรอบข้าง อัลกุรอานระบุว่า

﴿وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

(البقرة : 195)

ความว่า และพวกท่านอย่าโยนตัวของพวกเจ้าไปสู่ความหายนะและพวกท่านจงทำให้ดีเถิด แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักบรรดาบุคคลที่ทำความดีทั้งหลาย

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 195)

ส่วนทางนกรมกกะฮ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ราบเหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์มากกว่ามะดีนะฮ์ เพื่อนำเนื้อมาเป็นอาหาร และนำหนังหรือขนมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม หรือนำมาทำผลิตภัณฑ์อื่นๆ ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَابِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَتَانَا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ﴾

(النحل : 80)

ความว่า และทรงทำให้พวกเจ้ามีบ้านที่ทำมาจากหนังปศุสัตว์ ซึ่งทำให้พวกเจ้ารู้สึกผ่อนคลายในวันเดินทางของพวกเจ้าและวันพักของพวกเจ้า และจากขนของมันและปุยของมันและผมของมัน นำมาทำเป็นเครื่องใช้ และสิ่งมีประโยชน์ชั่วเวลาหนึ่ง

(อันนะฮ์ล : 80)

การเลี้ยงสัตว์คืออาชีพนบีมุฮัมมัด ﷺ เคยทำมาก่อน ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีในการหาเลี้ยงชีพด้วยตนเองแม้ท่านจะอยู่ในฐานะศาสนทูตของอัลลอฮ์ก็ตาม โดยท่านกล่าวว่า

((ما بعث الله نبيا إلا راعي غنم قال له أصحابه وأنت يا رسول الله قال وأنا كنت أرها لأهل مكة بالقراريط))

(رواه ابن ماجه : 2149)

ความว่า อัลลอฮ์จะไม่ได้แต่งตั้งนบีมานัก ยกเว้นจะเป็นคนเลี้ยงสัตว์ บรรดาเศาะฮาบะฮ์ของท่านกล่าวว่าท่านละโอ้ศาสนทูตของอัลลอฮ์ ท่านกล่าวว่า ฉันเคยเลี้ยงสัตว์ให้กับชาวมักกะฮ์โดยมีค่าตอบแทนเป็นดีนาร์

(บันทึกโดยอิบนุมาญะฮ์ : 2149)

ผลจากการปฏิบัติและการส่งเสริมของท่าน ทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวในภาคเกษตรกรรม อะบีญะฟิร กล่าวว่า ชาวมะดีนะฮ์ส่วนใหญ่ (ยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ) มีการประกอบอาชีพด้านการเกษตรมากถึง 1 ใน 3 และเกษตรกรที่มีชื่อเสียงได้แก่ อาลี, สะอ์ด บุตร มาลิก, อับดุลลอฮ์ บุตร มัสอูด, อัมรฺ บุตร อับดุลอะซีซ, กอเซ็ม, อุรวะฮ์, ครอบครัวยุซัยรฺ ครอบครัวยุซัยรฺ ครอบครัวยุซัยรฺ ครอบครัวยุซัยรฺ และลูกหลานของซีรีน¹⁸⁸

ข. ภาคพาณิชย์กรรม¹⁸⁹ al-'Ashqār กล่าวว่า พาณิชยกรรม (al-Tejārah) หมายถึง การประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ผ่านการซื้อสินค้ามาและพยายามขาย ด้วยราคาที่สูงกว่าราคาต้นทุนโดยหวังกำไรจากการซื้อขาย ส่วนซื้อขาย (al-Bai'a) หมายถึง การแลกเปลี่ยนทรัพย์สินหรือสิ่งที่มีประโยชน์กับทรัพย์สินหรือสิ่งของที่มีประโยชน์ โดยมีสิทธิและครอบครองอยู่ ดังนั้นคำว่า การค้าหรือซื้อขายจึงมีความหมายคลุมกว่าคำว่า พาณิชยกรรม เพราะ การซื้อขายอาจจะเกิดขึ้นจากบุคคลที่เป็นพ่อค้าหรือไม่ใช่พ่อค้าก็ได้ ขณะที่การซื้อสินค้ามาขายโดยไม่หวังผลกำไรจะไม่เรียกว่า พาณิชยกรรม¹⁹⁰ การซื้อขายสินค้าเพื่อหวังผลกำไรปรากฏในอัลกุรอานว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً
عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ...الآيَةَ﴾

(النساء : 29)

¹⁸⁸ Khālid, Hasan. 1986. *Mujtama'a al-Madīnah*. (Lebanon : al-Nahdah al-'Arabīyah), หน้า 49.

¹⁸⁹ การค้าขายหรือการค้า (Trade) หมายถึง การตกลงแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการ หรือทั้งสองอย่าง การค้าขายสามารถเรียกได้อีกชื่อหนึ่งคือ การค้าขายเชิงพาณิชย์ (Commerce) กลไกหรือสถานที่ที่สามารถมีการค้าขายเรียกว่า ตลาด รูปแบบเริ่มต้นของการค้าขายคือ การยื่นหมูยื่นแมว (มือกับมือ) ซึ่งหมายถึงการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการโดยตรงระหว่างผู้ค้า แต่ผู้ค้าสมัยใหม่ใช้การเจรจาต่อรองด้วยสิ่งแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา ส่วนคำว่า ธุรกิจ จะครอบคลุมทางการค้าอย่างน้อย 3 ประการได้แก่ (1) ตัวองค์กรการค้า อุตสาหกรรม หรือบริษัท หรือที่เรียกว่า องค์กรธุรกิจ (2) กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้า อาชีพ และอุตสาหกรรม เช่น คำพูดที่ว่า "ธุรกิจเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามสภาพตลาด" (3) และกิจกรรมทางเศรษฐศาสตร์ เช่น ธุรกิจค้าไม้ หรือธุรกิจคอมพิวเตอร์

¹⁹⁰ al-'Ashqār, Muhammad Sulaymān, et. Al. 1998. *Qadāyā Iqtisādīyah Mu'āsarah*. (Jordan : Dār al-Nafāis), หน้า 138.

¹⁹⁰ al-San'āny, Muhammad Ism'aīl. 1959. *Subul al-Salām*. (Lebanon : Dār 'Ahyā' al-Thurāth), หน้า 4 (เล่ม 3).

ความว่า โฉผู้ศรัทธาทั้งหลายพวกท่านจงอย่ากินทรัพย์สินของพวกเจ้าในระหว่างพวกเจ้าโดยมิชอบธรรม นอกจากเป็นการค้าจากความพอใจในหมู่พวกเจ้า...อัลอายะฮฺ

(อันนิซาอฺ : 29)

นักอรรถาธิบายอัลกุรอานและนักนิติศาสตร์อิสลาม ใช้คำว่า อัลบัยอฺ (al-Bai'a) กับการขายหรือการให้ครอบครองสิทธิ และใช้คำว่า อัชชีรออฺ (al-Shirā') กับการซื้อหรือการเข้าครอบครองสิทธิ อัลกุรอานระบุว่า

﴿وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ﴾

(يوسف : 20)

ความว่า และพวกเขาได้ขายเขา (ยูซุฟ) ด้วยราคาถูกลงได้ไม่กี่ดิรฮัม และพวกเขาเป็นผู้มักน้อย

(ยูซุฟ : 20)

นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยซื้ออูฐจากอุมัร ซื้อแกะจากมุชริกคนหนึ่ง และซื้ออาหารจากชาวยิวคนหนึ่ง ดังมีรายงานระบุว่า

((قال ابن عمر رضي الله عنه اشترى النبي صلى الله عليه وسلم جملاً من عمر))

(رواه البخاري : 2009)

ความว่า อิบน์อุมัร ขออัลลอฮฺทรงพวยพระทัยจากเขา เขากล่าวว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยซื้ออูฐจากอุมัร

(บันทึกโดยบุคอรี : 2009)

((قال عبد الرحمن بن أبي بكر رضي الله عنهما جاء مشرك بغنم فاشترى النبي صلى الله عليه وسلم منه شاة))

(رواه البخاري : 2103)

ความว่า อับดุลเราะฮฺมาน บุตร อะบีบักร์ ขออัลลอฮฺทรงพ้อพระทัยจาก
เขาทั้งสอง เขากล่าวว่า มุซริก (ผู้ตั้งภาคี) คนหนึ่งมาหาหนีมุฮัมมัด ﷺ
พร้อมแพะแกะ ซึ่งท่านได้แพะหนึ่งตัวจากเขา

(บันทึกโดยบุคอรี : 2103)

((عن عائشة رضي الله عنها قالت اشترى رسول الله صلى الله عليه وسلم من

يهودي طعاما بنسيئة ورهنه درعه))

(رواه البخاري : 1990)

ความว่า จากพระนางอาอิชะฮฺ ขออัลลอฮฺทรงพ้อพระทัยจากนาง นาง
กล่าวว่า นีมุฮัมมัด ﷺ ได้ซื้ออาหารจากชาวยิวคนหนึ่งโดยการผ่อน
ชำระ และท่านจำนำเสื้อเกราะของท่านกับเขา

(บันทึกโดยบุคอรี : 1990)

นอกจากนั้นนีมุฮัมมัด ﷺ ยังเคยร่วมกับเพื่อน (อัสฮาอับ บุตร
อะบิซาอับ) ทำธุรกิจค้าขายขณะอาศัยอยู่ ณ นครมักกะฮฺ¹⁹¹ และเข้าร่วมกองคาราวานสินค้า
ระหว่างประเทศของพระนางเคาะดีญะฮฺ โดยได้ส่วนแบ่งจากผลกำไร¹⁹² สิ่งเหล่านี้ล้วนยืนยันได้
ว่า การค้าหรือพาณิชย์กรรมจัดเป็นอาชีพลำดับต้นๆ ที่นีมุฮัมมัด ﷺ ให้ความสำคัญ เพราะทำให้
ประชาชนมีรายได้และตอบสนองความต้องการทางสังคม และยังเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ผลิตและ
ผู้บริโภค ด้วยการโยกย้ายสินค้าจากสถานที่ๆผลิตไปยังผู้บริโภคตามท้องถิ่นและประเทศต่างๆ
เพราะหากผู้บริโภคเป็นผู้เดินทางไปซื้อหา ณ สถานที่ผลิตด้วยตนเอง กิจกรรมด้านอื่นๆย่อม
หยุดชะงักตาม อีกทั้งยังต้องมารับผิดชอบเกี่ยวกับการขนส่งและการจัดเก็บ แต่ในทางกลับกันหาก
ผู้ผลิตเป็นผู้ขนส่งหรือนำไปขายด้วยตนเอง ย่อมส่งผลกระทบต่อการผลิตและค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น
อย่างแน่นอน อัลกุรอานระบุว่า

﴿لِيَلْفَافِ قُرَيْشٍ (1) إِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ (2)﴾

(القريش : 1-2)

¹⁹¹ al-Būtī, Muhammad S. Ramadān. 1998. *Fiqh al-Sīrah al-Nabawīyah*. (Syria : Dār al-Fikr), หน้า 153.

ความว่า เพื่อความคุ้นเคยแก่กูเรซ (1) เพื่อความคุ้นเคยของพวกเขาในการเดินทางค้าขายในฤดูหนาว (ไปยังเยเมน) และฤดูร้อน (ไปยังชาม) (2)

(อัลกูเรซ : 1-2)

al-Qaradāwy กล่าวถึงว่า บทบาทของนบีมุฮัมมัด ﷺ เกี่ยวกับการทำธุรกิจค้าขายเป็นตัวอย่างที่เพียงพอแล้ว ท่านกระตือรือร้นในการสร้างจิตวิญญาณ ซึ่งเห็นได้จากการสร้างมัสญิดด้วยรากฐานแห่งความยำเกรงอัลลอฮ์ ﷻ ขึ้นในนครมะดีนะฮ์และทำให้มัสญิดเป็นศูนย์กลางของการแสดงความจงรักภักดี การเรียนการสอน การเผยแพร่อัลอิสลาม และการบริหารงานของรัฐ ส่วนอีกด้านหนึ่งท่านได้พัฒนาระบบเศรษฐกิจ จัดตั้งตลาดอิสลามเสรีขึ้น โดยพวกยิวไม่มีสิทธิเข้าแทรกแซงทางการตลาดเหมือนที่เคยมีอิทธิพลในตลาดบณูก็ฮ์ยูนุกอฮ์ ท่านได้จัดวางระเบียบและแบบแผนการทำธุรกิจ โดยอธิบายรายละเอียดที่ต้องตามกฎหมายอิสลาม เช่น ไม่มีการโกง การทุจริต การกักตุนสินค้า และการตัดราคาเพื่อซื้อขาย เป็นต้น¹⁹³

Tawfiq กล่าวว่า สาเหตุของความวุ่นวายทางสังคมยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ปรากฏให้เห็นและมีผลต่อเศรษฐกิจ ธุรกิจ การค้าขาย และการลงทุนมากที่สุดคือ ระบบดอกเบี้ย การเอารัดเอาเปรียบ การหลอกลวง การซื้อขายบางชนิดปราศจากการชั่ง การตวง และการกำหนดเงื่อนไขทางการค้า¹⁹⁴ นบีมุฮัมมัด ﷺ แก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการวางกรอบการทำธุรกิจและการค้าขาย ตลอดจนกำหนดจริยธรรมทางธุรกิจได้แก่ ธุรกิจและการค้าขายจะต้องไม่เป็นพิษเป็นภัยอันตรายต่อตนเองและก่อความเดือดร้อนแก่บุคคลอื่น ไม่ว่าจะป็นด้านชีวิตเลือดเนื้อ ทรัพย์สิน และเกียรติยศ ท่านกล่าวว่า

((لا ضرر ولا ضرار))

(رواه ابن ماجه : 2341)

ความว่า ไม่เป็นภัยหรืออันตราย (ต่อตนเอง) และไม่ก่อให้เกิดอันตราย (ต่อบุคคลอื่น)

(รายงานโดยอิบนุมาญะฮ์ : 2341)

¹⁹³ al-Qaradāwy, Yūsuf. 1977. al-Halāl Wa al-Harām Fī al-Islām. (al-Qāhirah : al-Maktabah), หน้า 116.

¹⁹⁴ Tawfiq, Kamāl. 2007. al-Ta‘alim al-Iqtisādīyah Fī al-Sunnah al-Nabawīyah. (Rayād : al-Yarmūk University), หน้า 10-11.

((المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده))

(رواه البخاري : 10)

ความว่า มุสลิมคือบุคคลที่บรรดามุสลิมคนอื่นได้รับความปลอดภัยจากลิ้นของเขาและมือของเขา

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 10)

((كل المسلم على المسلم حرام دمه وماله وعرضه))

(رواه مسلم : 2564)

ความว่า สิทธิต้องห้ามสำหรับมุสลิมเหนือมุสลิมทุกคนคือ เลือดเนื้อชีวิต ทรัพย์สินและเกียรติยศ

(บันทึกโดยมุสลิม : 2564)

นอกจากนั้นระบบธุรกิจและการค้าขายของนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งต้องห้ามตามกฎหมายอิสลามได้แก่ ดอกเบี้ย การเอารัดเอาเปรียบ การหลอกลวง การเลี้ยง ความไม่แน่นอน และการสร้างข้อตกลงหรือสัญญาที่ต้องห้าม ตลอดจนการนำสิ่งต้องห้ามตามศาสนบัญญัติมาเป็นสินค้าหรือบริการ เช่น เหล้า เลือด สุกร และซากสัตว์ตาย

- ดอกเบี้ย (al-Riba)¹⁹⁵ ระบบเศรษฐกิจของส่วนใหญ่ในคาบสมุทรอาระเบียยุคญาฮิลียะฮ์ ถูกครอบงำด้วยระบบดอกเบี้ยของชาวยิว ไม่จะเป็นดอกเบี้ยที่เกิดจากการขาย (เลื่อน) เวลาและเพิ่มเงินก่อนชำระหนี้โดยดอกเบี้ยจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามการล่าช้าชำระหนี้ หรือดอกเบี้ยที่เพิ่มปริมาณขึ้นจากทรัพย์สินเดียวกัน หรือดอกเบี้ยที่เกิดจากการค้าขาย หรือดอกเบี้ยจากการกู้ยืม เมื่อนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้รับการแต่งตั้งเป็นศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์ ท่านมิได้ปฏิบัติตามระบบเศรษฐกิจดังกล่าว แต่ท่านสร้างระบบเศรษฐกิจเพื่อสังคมขึ้นมาใหม่โดยไม่มีดอกเบี้ย อัลกุรอานระบุว่า¹⁹⁶

¹⁹⁵ Usury คือ ดอกเบี้ยจากการกู้ยืมเงินในอัตราที่สูงเกินไป ส่วนคำว่า Interest หมายถึง เงินดอกเบี้ยที่คิดและจ่ายสำหรับการกู้ยืม ปัจจุบันยังมีธุรกิจการเงินเกี่ยวข้องกับดอกเบี้ยได้แก่ (1) การประกันภัยทางการค้าและพาณิชย์ หมายถึง ข้อตกลงและสัญญาทางทรัพย์สินที่มีความเสี่ยงและการหลอกลวงที่น่าเกลียด (2) บัตรเครดิต (3) เงินที่แต่ละคนหรือองค์กรสัญญาจะจ่ายคืนกับธนาคารขณะกู้ยืมหรือตามเงื่อนไขที่ตกลงกัน

¹⁹⁶ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Dimishqy, 'Abī al-Fidā' al-Hāfiz Ibn Kathīr. 1981. Tafsīr Ibn Kathīr. (Lebanon : Dār al-Fikr), อาลิอิหมรอน : 130-132, อัลบะเกาะเราะฮ์ : 275, อีรุม : 39 และ อันนิซาอู : 161.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾

(البقرة : 278)

ความว่า บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย พวกเจ้าจงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด และจงละเว้น ดอกเบี้ยที่ยังเหลืออยู่ (ที่ยังมิได้รับจากผู้กู้ยืม) หากพวกเจ้าเป็นผู้ศรัทธา

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 278)

นบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามธุรกิจ การค้า และการลงทุนทุกประเภท เกี่ยวข้องกับดอกเบี้ย แต่สำหรับธุรกิจ การค้า และสิ่งที่ลงทุนไปแล้วนั้น ท่านอนุญาตให้รับคืนได้ เพียงต้นทุนเท่านั้น ดังปรากฏในอัลกุรอานว่า

﴿ وَإِن تَبُيْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَّا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴾

(البقرة : 279)

ความว่า และหากพวกเจ้าสำนักผิดกลับเนื้อกลับตัวแล้ว ต้นทุนของทรัพย์สินพวกท่านย่อมเป็นสิทธิของพวกท่าน โดยพวกเจ้าไม่ได้้อธรรม (กับใคร) และพวกท่านจะไม่ถูกอธรรม

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 279)

นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวตักเตือนทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับดอกเบี้ย จะได้รับการสาปแช่งเนื่องจากการเอาเปรียบและขูดรีดบุคคลอื่น ท่านกล่าวว่า

((لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم آكل الربا ومؤكله وكاتبه وشاهديه

وقال هم سواء))

(رواه مسلم : 1598)

ความว่า ศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์สาปแช่งบุคคลที่กินดอกเบี้ย คนรับมอบหมาย บุคคลจดบันทึก และบรรดาพยานรู้ และท่านกล่าวว่าพวกเขา ทั้งหมดเท่ากัน

(บันทึกโดยมุสลิม : 1598)

นบีมุฮัมมัด ﷺ ให้ทำการกู้ยืมได้หากเกิดความจำเป็นต้องกู้ยืม ทรัพย์สินกัน โดยไม่ถือโอกาสการเอาเปรียบ และชูดริศด้วยการเรียกเก็บดอกเบี้ย แต่ให้ กู้ยืมและช่วยเหลือกันด้วยหัวใจอันบริสุทธิ์และมีมนุษยธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน¹⁹⁷ al-Shafi'ay เคยถูกถามว่า ดอกเบี้ยคือสิ่งต้องห้ามตามมตินักวิชาการหรือไม่ ท่านตอบว่า ใช่ การสรรเสริญ อัลลอฮ์ ﷻ จะต้องทำให้มากในสิ่งที่พระองค์ทรงกำหนดเป็นสิ่งจำเป็นต้องกระทำ หากไม่กระทำ เกิดโทษ ซึ่งไม่มีใครจะมาแก่งทำเป็นไม่รู้จักร เช่นเดียวกับมติของนักวิชาการในเรื่องดังกล่าว หากฉันพูดว่าทุกคนนั้นมีความเห็นหรือลงมติอย่างตรงกันหมดแล้ว คงไม่มีคนหนึ่งคนใดจะมา กล่าวอ้างว่า มันไม่ใช่มตินักวิชาการ¹⁹⁸ และ al-Shafi'ay กล่าวในหนังสือ al-Risālah ว่า ฉันไม่เคยพูดและไม่มีนักวิชาการท่านใดเคยพูดว่า นี่คือการรวมตัวกันเพื่อห้ามติ นอกจากเขาจะเป็น บุคคลที่มีความรู้เข้าใจในสิ่งที่เขาจะพูด และเล่ากล่าวถึงบุคคลและเหตุการณ์ก่อนหน้าเขา เช่น สุราคือสิ่งต้องห้ามและอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกัน ส่วน al-Nawawy กล่าวว่า นักวิชาการมุสลิมมี ความเห็นสอดคล้องกันว่า ดอกเบี้ยคือสิ่งต้องห้ามและเป็นบาปใหญ่ขณะที่บางคนกล่าวว่า ดอกเบี้ย คือสิ่งต้องห้ามก่อนหน้านี้นบีมุฮัมมัด ﷺ เช่นเดียวกับ Ibn Taymīyah กล่าวว่า ดอกเบี้ยคือ สิ่ง ที่อัลกุรอาน อัสสุนนะฮ์ และมตินักปราชญ์ได้กล่าวห้ามไว้

al-Qurtuby กล่าวว่า การกินดอกเบี้ยและการใช้ดอกเบี้ยคือบาป ใหญ่¹⁹⁹ โดยดอกเบี้ยอาจจะมาจากการกู้ยืมหรือการซื้อขายก็ได้ โดยนักนิติศาสตร์อิสลามส่วนมาก ได้แบ่งดอกเบี้ยออกเป็น 2 ประเภทคือ²⁰⁰ (1) **al-Nasi'ah** หมายถึง ดอกเบี้ยที่เกิดจากการขยาย (เลื่อน) เวลาและเพิ่มเงินก่อนชำระหนี้ โดยดอกเบี้ยจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามการล่าช้าชำระหนี้ ดอกเบี้ยชนิดนี้สามารถพบได้ทั้งการซื้อขายและการกู้ยืม ซึ่งพบมากในยุคญาฮิลียะฮ์และเป็นสิ่ง ต้องห้าม (2) **al-Fadl** หมายถึง ดอกเบี้ยที่เพิ่มปริมาณขึ้นจากทรัพย์สินชนิดเดียวกัน หรือดอกเบี้ยที่ เกิดจากการค้าขาย โดยซื้อขายแบบแลกเปลี่ยนสิ่งของชนิดเดียวกัน แต่ตกลงเพิ่มปริมาณให้อีกฝ่าย

¹⁹⁷ Obaid Allāh, Muhammad. 2005. Islamic Financail Services. (Saudi Arabia : King 'Abd al-'Azīz University), หน้า 22.

¹⁹⁸ อ่านเพิ่มเติมได้จากหนังสือของ al-Shafi'ay, Muhammad Idrīs. 1973. al-Um. (Lebanon : Dār al-Ma'arifah), หน้า 14 (เล่ม 3).

¹⁹⁹ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Nawawy, Mahy al-Dīn. n.d. al-Majmū'a. (s.l. : al-Salafīyah), หน้า 391 (เล่ม 9). และหนังสือของ Ibn Taymīyah, 'Ahmad 'Abd al-Halīm. n.d. Majmū'a Fatawa. (al-Ribāt : al-Ma'arif), หน้า 418 (เล่ม 39). และหนังสือของ al-Qurtuby, 'Abī Ya'afar Muhammad Jarīr. n.d. Tafsīr al-Qurtuby. (Egypt : Dār al-Kutub al-Misrīyah), หน้า 360 (เล่ม 3).

²⁰⁰ al-Gamāl. Mahmūd A. An Economic Explication of the Prohibition of Riba in Classical Islamic Jurisprudence. (May 2, 2001) PDF File.

หนึ่ง โดยอิบนุอับบาส, อุซามะฮฺบุตรเซด, ซุเบร, อิบนุญเบร และคนอื่นๆ เคยมีความเห็นว่า ดอกเบ็ญเพิ่มปริมาณ เป็นที่อนุญาต เพราะมีหลักฐานระบุว่า

((أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال إنما الربا في النسيئة))

(رواه ابن ماجه : 2257)

ความว่า แท้จริงศาสนทูตของอัลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า แท้จริงดอกเบ็ญมีใน ดอกเบ็ญแบบนะซีอะฮฺเท่านั้น

(บันทึกโดยอิบนุมาญะฮฺ : 2257)

ต่อมามีรายงานจาก ญาเบร บุตร เซด ว่า อิบนุอับบาส มิได้เห็น ด้วย กับหลักฐานข้างต้นทำให้นักวิชาการท่าน เช่น เซคมุฮัมมัด เราะซิด ริฎอ พยายามปรับ ทศนะของนักวิชาการส่วนใหญ่ให้เข้ากับทศนะของอิบนุอับบาส โดยจำกัดความหมายของดอกเบ็ญ ที่ต้องห้ามไว้เพียงแค่ดอกเบ็ญสมัยก่อนอิสลามและดอกเบ็ญการกู้ยืมเท่านั้น โดยมีได้กล่าวถึง ดอกเบ็ญเพิ่มปริมาณดั่งเช่นเจ้าของหนังสือฟิกฮฺ 4 มัสฮับ (สำนักนิติศาสตร์อิสลามทั้ง 4) ได้เคย กล่าวถึงแต่ประการใด²⁰¹

- การหลอกลวง (al Gharar) al-Sharkhasy กล่าวว่า al Gharar คือ สิ่งหนึ่งซึ่งผลสุดท้ายของมันยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจน²⁰² หรืออาจจะมาจากความไม่แน่นอน ความคลุมเครือ ความไม่รู้ และการหลอกลวงก็ได้ ดังมีอัลอะดีษะเราะฮฺว่า

((نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيع الحصة وعن بيع الغرر))

(رواه مسلم : 1513)

ความว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามการค้าด้วยการโยนก้อนหิน (เพราะไม่มี ความแน่นอน) และการค้าที่มีการหลอกลวง

(บันทึกโดยมุสลิม : 1513)

การซื้อขายโดยใช้ก้อนหินโยน เพื่อช่วยตัดสินใจซื้อขายเป็นสิ่งห้าม เพราะในความเป็นจริงอำนาจการตัดสินใจขึ้นอยู่กับคนมากกว่าก้อนหิน นอกจากนั้นการซื้อขาย

²⁰¹ al-Zuhayly, Wahbah. 1984. al-Fiqh al-Islāmī Wa 'Adillatuh. (Syria : Dār al-Fikr), หน้า 673 (เล่ม 4).

²⁰² al-Sarakhsy, Muhammad 'Abī Sahl. 1985. al-Mabsūt. (Lebanon : Dār al-Ma'ārif), หน้า 68.

ขายดังกล่าวยังคงคลุมถึงสิ่งทีผลท้ายสุดของมันยังไม่ชัดเจนเหมือนขายปลาในน้ำ หรือซื้อนกในอากาศ หรือซื้อขี้ขี้สัตว์ในท้อง หรือสิ่งทีมีลักษณะใกล้เคียง สิ่งเหล่านี้ล้วนจัดอยู่ในเครือขายหลอกลวงทั้งสิ้น

- การพนันและความเสี่ยง (al-Qimar and al-Gharar) Ibn Qayyim กล่าวว่า การพนัน คือ การล้งระหว่างคำว่า มี (ได้) และคำว่า ไม่มี (เสีย) ซึ่งเป็นสาเหตุทีทำให้กลายเป็นสิ่งถูกห้าม เพราะถือเป็นประเภทหนึ่งของความเสี่ยง (al-Khatar) และเป็นที่รู้จักกันในนามการพนัน (al-Maysir)²⁰³ เช่น ถ้าไรทีได้มาจากการขายสินค้าซึ่งพ่อค้าไม่ได้รับสินค้าขณะทีบอกขายต้อกับคนอื่น การขายสินค้าก่อนพ่อค้ารับสินค้าหรือขายในสิ่งทีพ่อค้าไม่มี และการซื้อขายโดยการตั้งข้อแม้และเงื่อนไข อัลคุรอานระบุว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

(المائدة : 90)

ความว่า โ้อผู้ศรัทธาทั้งหลาย แท้จริงสุราและการพนันและแท่นหินสำหรับเชือดสัตว์บูชายัญและการเสี่ยงทายนั้น เป็นสิ่งโสम्मอันเกิดจากการกระทำของชัยฏอน ดังนั้นพวกเจ้าจงห่างไกลจากมัน หวังว่าพวกเจ้าจะได้รับความสำเร็จ

(อัลมาอิดะฮ์ : 90)

- การสร้างเงื่อนไขขัดต้อกฎหมายอิสลาม หมายถึง การตั้งเงื่อนไขทางการค้าและการลงทุนทีขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม ซึ่งจะไม่พบในการค้าขายของนบีมุฮัมมัด ﷺ ดังมีรายงานระบุว่า

((أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَحِلُّ سَلْفٌ وَلَا شَرْطَانٌ فِي بَيْعٍ وَلَا

رَبْحٌ مَا لَمْ يَضْمَنْ وَلَا يَبِيعُ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ))

(رواه أبو داود : 3504)

²⁰³ Ibn Qayyim, Muhammad 'Abī Bakr. 1968. 'Alam al-Mūqī'ain 'And Rab al-'Ālamīn. (al-Qāhirah : al-Kulliyāt), หน้า 357 (เล่ม 1).

ความว่า แท้จริงนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า ไม่อนุญาตซื้อขายแบบเสถ์ฟ และ ไม่อนุญาตซื้อขายพร้อมเงื่อนไข²⁰⁴ และ ไม่อนุญาตให้หากำไรในสิ่งที่ไม่ได้รับสินค้า และ ไม่อนุญาตให้ซื้อขายสิ่งที่ท่านยังมีได้ครอบครอง
(บันทึกโดยอะบูดาวูด : 3504)

- การค้าขายในสิ่งต้องห้าม หมายถึง การนำสิ่งต้องห้ามตามบัญญัติศาสนามาเป็นสินค้าหรือบริการ รายงานจาก ญาบิร บุตร อัลดุลเลาะฮฺ เล่าว่า เขาได้ยินนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวหลังพิชิตนครมักกะฮฺสำเร็จว่า

((إن الله ورسوله حرم بيع الخمر والميتة والخنزير والأصنام))

(رواه البخاري : 2121)

ความว่า แท้จริงอัลลอฮฺและศาสนทูตของพระองค์ทรงห้ามการซื้อขายสุรา ซากสัตว์ตาย สุกร และเทวรูปหรือรูปปั้นต่างๆ

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2121)

ข้อห้ามดังกล่าวเพื่อจำกัดสิ่งสกปรก โสโครก แหล่งเชื้อโรค สิ่งไม่มีประโยชน์ และสิ่งเป็นพิษเป็นภัยต่อมนุษย์และเป็นภัยต่อสังคมให้อยู่ในวงแคบๆ โดยรวมถึงสิ่งต้องห้ามอื่นๆ ต มที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน ท่านกล่าวว่า

((الحلال ما أحل الله في كتابه والحرام ما حرم الله في كتابه وما سكت عنه))

(فهو مما عفا عنه))

(رواه ابن ماجه : 3367)

ความว่า ฮะลาลคือสิ่งที่อัลลอฮฺได้ทรงอนุมัติไว้แล้วในคัมภีร์ของพระองค์ และ หะรอมคือสิ่งที่อัลลอฮฺได้ทรงห้ามไว้แล้วในคัมภีร์ของพระองค์ และ สิ่งใดที่พระองค์ไม่ทรงกล่าวถึง สิ่งนั้นคือสิ่งที่พระองค์ทรงอภัยให้

(บันทึกโดยอิบนุมาญะฮฺ : 3367)

²⁰⁴ การซื้อขายแบบเสถ์ฟ หมายถึง ผู้ขายตั้งเงื่อนไขว่าจะขายสินค้าให้ด้วยเงินสด แต่ผู้ซื้อต้องให้เขากู้ยืมโดยผ่อนชำระ ส่วนการซื้อขายแบบซัรฎอน หมายถึง ผู้ขายตั้งเงื่อนไขว่าจะขายสินค้าให้ด้วยเงินสดเท่านั้นหรือถ้าจะผ่อนชำระจะต้องเพิ่มเงินอีก

หลักฐานข้างต้นยังชี้ให้เห็นว่า พื้นฐานเดิมของกฎหมายอิสลามในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือธุรกิจค้าขายคือ สิ่งที่อนุญาตให้กระทำได้ ยกเว้นสิ่งอัลกุรอานหรืออนบิมุฮัมมัด ﷺ ได้สั่งห้ามไว้อย่างชัดเจน ส่วนกรณีที่ไม่ปรากฏหลักฐานแข็งแรงพอ เช่น หลักฐานอ่อนเกินไปหรือไม่น่าเชื่อถือหรือการห้ามดังกล่าวมิได้ถูกกล่าวอย่างชัดเจน ก็ให้นำหลักการพื้นฐานดั้งเดิมมาใช้เพื่ออนุญาต อัลกุรอานระบุว่า

﴿أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ﴾

(لقمان : 20)

ความว่า พวกเจ้ามิเห็นหรือ แท้จริงอัลลอฮ์ทรงอำนวยความสะดวกให้แก่พวกเจ้า ทั้งสิ่งที่มีอยู่ในชั้นฟ้าทั้งหลายและสิ่งที่อยู่ในแผ่นดิน และพระองค์ทรงประทานความโปรดปราน อันมากมายของพระองค์อย่างครบครัน ทั้งที่เปิดเผยและซ่อนเร้น และบางคนยังโต้แย้งในเรื่องอัลลอฮ์อย่างปราศจากความรู้ แนวทางอันถูกต้อง และกัมภีร์ให้แสงสว่าง

(ลูกมาน : 20)

ข้อห้ามเรื่องดอกเบี้ย การเอารัศเอาเปรียบ การหลอกลวง การเลียงความไม่แน่นอน และการสร้างข้อตกลงหรือสัญญาที่ต้องห้าม ตลอดจนการนำสิ่งต้องห้ามตามกฎหมายอิสลามมาเป็นสินค้าหรือบริการ เพื่อสร้างความเป็นธรรมระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย หรือผู้ผลิตและผู้บริโภค หากสังเกตจะพบว่า ขอบเขตของสิ่งต้องห้ามข้างต้นจะพบค่อนข้างน้อยและแคบมาก ขณะที่ขอบเขตของสิ่งที่ได้รับการอนุมัติจะมีจำนวนมากและกว้างใหญ่กว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งอนบิมุฮัมมัด ﷺ มักจะพูดถึงสิ่งกฎเกณฑ์ใหญ่ๆที่จะตัดสินว่า สิ่งใดคือสิ่งต้องห้าม และสิ่งใดคือสิ่งที่ถูกอนุมัติให้ทุกคนกระทำได้มากกว่าการที่ท่านจะระบุลงไป

ค. ภาคอุตสาหกรรม คำว่า อุตสาหกรรม (al-Sinā'ah) เป็นศัพท์ทางวิชาการสมัยใหม่ โดยนักวิชาการปัจจุบันจะให้ความหมายของอุตสาหกรรมแตกต่างกัน แต่นิยมส่วนใหญ่ (ความหมายแคบ) จะหมายถึง การผลิตหรือการแปรรูปของวัตถุดิบให้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปเพื่อการค้า หรือดำเนินการผลิตสิ่งของหรือสินค้า โดยมีโรงงานเป็นที่ทำการผลิต อุตสาหกรรมประเภทโรงงาน นอกจากนั้นอุตสาหกรรม (ความหมายกว้าง) ครอบคลุมถึงการประกอบธุรกิจต่างๆที่ต้องอาศัยเงินลงทุน วัตถุดิบเครื่องจักร และแรงงาน มาผสมผสานกันเพื่อผลิตสินค้าและบริการสำหรับซื้อขายกันในท้องตลาดได้แก่ การก่อสร้าง การโรงแรม การโทรคมนาคม การขุดเจาะน้ำมันการพิมพ์ อุตสาหกรรมรถยนต์ ปีโตรเคมี โดยมีการจำแนกอุตสาหกรรมตามกิจกรรมเศรษฐกิจออกเป็นประเภทต่างมากมาย²⁰⁵

ส่วนคำว่า al-Istisnā'a (จ้างผลิต) หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งขอให้บุคคลอื่นที่มีความชำนาญกว่ากระทำสิ่งหนึ่งตามลักษณะและคุณสมบัติที่กำหนดให้ โดยมีค่าตอบแทนที่ทราบแน่นอนเนื่องจากเขาไม่มีความสามารถกระทำ ซึ่งจะแตกต่างจากสิ่งเขาคิดค้นและทำการผลิตขึ้นมาวางขายด้วยตนเอง รายงานจากอะนัส บุตร มาลิก ระบุว่า

((أن نبي الله صلى الله عليه وسلم كان أراد أن يكتب إلى العجم فقيل له إن العجم لا يقبلون إلا كتابا عليه خاتم فاصطنع خاتما من فضة قال كأي أنظر إلى بياضه في يده))

(رواه مسلم : 2092)

ความว่า จากอะนัส บุตร มาลิก กล่าวว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยจะเขียนสาส์นส่งไปยังกษัตริย์ของอะญัม (กษัตริย์กีสรอ ก้อยศอร และอัลญญาซีย) บางคนกล่าวกับท่านว่า แท้จริงพวกเขาจะไม่รับหรือนอกจากจะเป็นการเขียนที่มีตราประทับบนมันเท่านั้น ดังนั้นท่านจึงขอให้ทำตราประทับจากเงิน อะนัสกล่าวว่า แท้จริงฉันจึงดูความขาวของมันที่อยู่ในมือของท่าน

(บันทึกโดยมุสลิม : 2092)

²⁰⁵ คำว่า อุตสาหกรรม (Industry) มีหลายความหมายหลายอย่าง โดยแต่ละความหมายจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการนำใช้ตามหน่วยงานต่างๆ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของอุตสาหกรรมว่า การทำสิ่งของเพื่อให้เกิดผลประโยชน์เป็นกำไร การประกอบธุรกิจขนาดใหญ่ที่ต้องใช้แรงงานและทุนมาก และอ่านเพิ่มจากเว็บไซต์ http://www.dbd.go.th/thai/register/detail_project.doc. [2007 August 14].

อับนุอุมร์ เล่าว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยใช้ให้คนหนึ่งทำแหวนจาก ทองคำและสวามิไ้ระยะหนึ่ง ต่อมาทุกคนทำตามท่านถอดและจึงโยนแหวนวงนั้นทิ้ง²⁰⁶ ท่านยัง เปิดโอกาสให้ผู้ชำนาญทางวิชาชีพได้แสดงผลงานเพื่อประโยชน์ดังรายงานระบุว่า

((أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَجْعَلُ لَكَ شَيْئًا تَقْعُدُ عَلَيْهِ فَإِنِ لِي غَلَامًا نَجَارًا

قَالَ إِن شئتَ فَعَمَلتِ المَنِيرِ))

(رواه البخاري : 1989)

ความว่า หญิงคนหนึ่งกล่าวว่า โอ้ท่านศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์ เราจะทำสิ่ง หนึ่งไว้สำหรับให้ท่านนั่งไหม เพราะเรามีเด็กหนุ่มคนหนึ่งเป็นช่างไม้ ท่านกล่าวว่าหากนางต้องการ ดังนั้นนางจึงสร้างแท่นขึ้นกล่าวปฐกถา

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 1989)

ผลจากการเปิดโลกแห่งการเรียนรู้ การศึกษา ค้นคว้า และการ ส่งเสริมของนบีมุฮัมมัด ﷺ ทำให้ประชาชนในยุคของท่านมีความเชี่ยวชาญด้านงานฝีมือและ ชำนาญในด้านการผลิตเป็นจำนวนมาก al-Talmisāni กล่าวว่า งานด้านการผลิตและอุตสาหกรรม ที่ปรากฏในยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ มีมากกว่า 32 ประเภท เช่น พ่อค้าวานิช พ่อค้าผ้า คนขายน้ำหอม ผู้แลกเปลี่ยนเงินตรา คนขายธนู คนขายอาหาร คนขายเครื่องหนังฟอก คนขายฟืน นายหน้า... เป็นต้น²⁰⁷ ส่วน Ibn Qutaybah กล่าวว่า ยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ หลายคนมีความรู้เกี่ยวกับงานฝีมือ การบริการ และการผลิต เช่น สะอ์บุตรวักก็อส์ เชี่ยวชาญด้านการผลิตธนูและหอก ชูเบรบุตร เออวาม สามารถตัดเย็บเสื้อผ้า ซัลมาน อัลฟาริซีย์ เป็นช่างตัดผม อาลีบุตรอะบีฏอเล็บ ชำนาญ ด้านชลประทาน และบิลาลบุตรเราะฮูบาส มีควมถนัดงานด้านบริการทั่วไป²⁰⁸ ผู้เชี่ยวชาญทาง งานฝีมือและผู้ชำนาญในการผลิตเหล่านี้ สามารถสร้างรายได้แก่ตนเอง และสามารถตอบสนอง ความต้องการทางสังคมในยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เป็นอย่างดี

²⁰⁶ al-'Ashqār, Muhammad Sulaimān, et. al. 1998. *Qadāyā Iqtisādīyah Mu'āsarah*. (Jordan : Dār al-Nafāis), หน้า 221.

²⁰⁷ al-Talmisāny, 'Abū al-Hasan. 1980. *Tāj al-Dilalah al-Shar'aīyah*. (al-Qāhirah : al-Majlis Li Shu'aūl al-Islāmīyah), หน้า 862.

²⁰⁸ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ Ibn Qutaybah, 'Abd Allāh Muslim. n.d. *al-Ma'ārif*. (s.l. : s.n.), หน้า 7 และหน้า 16 และหน้า 18.

4.1.5 การเงินการตลาด²⁰⁹

ตลาด ตามกฎหมายเศรษฐศาสตร์อิสลาม หมายถึง สถานที่ๆเป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างผู้ขาย และผู้ซื้อและเป็นสถานที่แห่งการตัดสินใจทำการซื้อขายระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายด้วยราคาตามความพึงพอใจซึ่งกันและกัน โดยครอบคลุมการเสนอขายและตอบรับด้วยการซื้อ²¹⁰

ตลาด มีความสำคัญต่อกิจกรรมด้านเศรษฐกิจอย่างมาก เพราะถือเป็นศูนย์กลางทางการค้าและการทำธุรกิจ โดยมีความสำคัญต่อบุคคล เช่น สร้างอาชีพ อำนวยความสะดวกให้ลูกค้า และมีความสำคัญต่อองค์กรธุรกิจ เช่น สร้างรายได้ให้องค์กรหรือก่อให้เกิดธุรกิจใหม่เพิ่มมากขึ้น ตลอดจนมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคม เช่น สร้างรายได้ให้ประเทศ โดยคำว่าตลาด (al-Suq) มีปรากฏในอัลกุรอานว่า

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ...الآيَةِ﴾

(الفرقان : 20)

ความว่า เรามีได้ส่งคนใดจากบรรดาศาสนทูตก่อนหน้าเจ้า นอกจากพวกเขาจะรับประทานอาหารอย่างสามัญชน และเดินท่องเที่ยวในตลาด (เพื่อซื้อและขาย)...อัลอายะฮ์

(อัลฟุรกอน : 20)

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศในคาบสมุทรอาระเบีย เป็นทะเลทรายค่อนข้างร้อน แห้งแล้ง ฝนน้อย ไม่มีแม่น้ำและลำธารไหลผ่าน ตลอดจนตั้งอยู่บนเส้นทางเชื่อมระหว่างดินแดนฝั่งตะวันตก (เปอร์เซีย อินเดีย จีน และเอเชีย) กับตะวันออก (อียิปต์และดินแดน

²⁰⁹ คำว่า al-Suq (السوق) ตามหลักภาษาศาสตร์หมายถึง สถานที่ทำการค้าขาย ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Market และนักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกยังหมายถึง สถานที่หนึ่งซึ่งพ่อค้า ผู้บริโภค หรือนักลงทุนพบปะและใช้ทำการแลกเปลี่ยนและซื้อขายกัน คำนิยามดังกล่าวผูกพันกับสถานที่แน่นอนและวิธีการเจาะจงเกินไป โดยเฉพาะโลกเราในวันนี้สามารถดำเนินธุรกิจและซื้อขายอย่างไร้พรมแดน ไม่จำเป็นต้องเป็นต้องพบปะหรือเผชิญหน้ากัน โดยสามารถทำการซื้อขายผ่านสื่อต่างๆ เช่น โทรศัพท์ เครื่องแฟกซ์ ไปรษณีย์ อินเทอร์เน็ต และอื่นๆ

²¹⁰ Muhammad, Yūsuf Kamāl. 1998. *Fiqh Iqtisād al-sūq*. (al-Qāhirah : Dār al-Nashr), หน้า 179.

แอฟริกา) อีกทั้งยังติดต่อกับชายฝั่งทะเลแดง ทะเลอินเดีย และอ่าวเปอร์เซีย ส่งผลให้ชาวอาหรับและประชาชนตามเส้นทางดังกล่าว นิยมทำการค้าขายทั้งในและระหว่างประเทศ

นักประวัติศาสตร์อิสลามได้กล่าวถึงการตลาดว่า นครมะดีนะฮ์ มีตลาดเพื่อการค้าขายหลายแห่งได้แก่ ตลาดก้อยนุกอฮ์ และตลาดบับชาละฮ์ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ตลาดอะศอบะฮ์ใกล้เขตกูบาฮ์ และตลาดมะชาฮิม ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านบะนีอัลฮับลีฮ์ ซึ่งอยู่ในการดูแลของ อับดุลลอฮ์ บุตร อุบัยย์ และตลาดบะกืออัลค็อลในตำบลบะกือฮ์ สินค้าหลักในตลาดต่างๆ ของนครมะดีนะฮ์ได้แก่ สิ่งทอที่ทำมาจากไหม ฝ้าย และเครื่องหอมชนิดต่างๆ เช่น ชะมดเชียง อำพัน ส่วนประเภทผลไม้ได้แก่ อินทผลัม ข้าวบาเลย์ และยังพบขนสัตว์ ผม เนย ไม้พิน สุรา และสินค้านำเข้าจากเมืองต่างๆ โดยตลาดที่สำคัญที่สุดได้แก่ ตลาดบะนีก้อยนุกอฮ์ ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของยิวตระกูลบะนีก้อยนุกอฮ์ มีสินค้าค่อนข้างมาก และนิยมค้าขายด้วยระบบคอกเบี้ย²¹¹

สภาพการตลาดส่วนใหญ่เต็มไปด้วยการซื้อขายโดยอาศัยการโยน สัมผัส การจับ หรือการลูบตัวสินค้าเท่านั้น การซื้อขายข้าวด้วยข้าวโพดหรือด้วยข้าวบาเลย์และรวมถึงการซื้อขายข้าวหรือผลผลิตที่อยู่ไร่ นา โดยไม่ได้เก็บเกี่ยว การซื้อขายสินค้าด้วยราคาเงินสดและเงินเชื่อในเวลาเดียวกันโดยผู้ซื้อไม่มีกำหนดรับสินค้า การซื้อขายหนี้กับหนี้ การซื้อหรือขายสินค้าที่ถูกซื้อหรือขายแก่คนอื่นไปแล้ว การประมูลสินค้าไว้เกินราคาเพื่อดึงดูดให้ผู้อื่นร่วมประมูลในราคาที่สูงกว่า โดยไม่เจตนาซื้อจริง การขายด้วยอาศัยการสาบาน การปกปิดข้อเสียและตำหนิในสินค้า การเอาไรต์เอาเปรียบขณะชั่งและตวง การกักตุนสินค้า และการแทรกแซงราคา

ปัญหาข้างต้นได้รับการแก้ไขเมื่อมีมุฮัมมัด ﷺ หลังท่านอพยพเดินทางมาถึงนครมะดีนะฮ์ ท่านสร้างตลาดมุสลิมขึ้นมาพร้อมกับจัดระบบการตลาดใหม่ โดยไม่เกี่ยวข้องกับระบบคอกเบี้ยและจัดการเอาไรต์เอาเปรียบทางการตลาดในรูปแบบต่างๆ ดังรายงานระบุว่า

((أن رسول الله صلى الله عليه وسلم ذهب إلى سوق النبيط فنظر إليه فقال ليس هذا لكم بسوق ثم ذهب إلى سوق فنظر إليه فقال ليس هذا لكم بسوق ثم رجع إلى هذا السوق فطاف فيه ثم قال هذا سوقكم فلا ينتقصن ولا يضرين عليه خراج))

(رواه ابن ماجه : 2233)

²¹¹ Khālid, Hasan. 1986. *Mujtama'a al-Madīnah*. (Lebanon : al-Nahdah al-'Arabīyah), หน้า 55.

ความว่า แท้จริงศาสนทูตของอัลลอฮฺ ﷺ ได้เดินไปยังตลาดอันนะบิฏ และท่านก็มองพินิจพิจารณาตลาด และท่านกล่าวว่า ตลาดสำหรับพวกท่านไม่ใช่แบบนี้ ต่อมาท่านเดินไปยังตลาดหนึ่ง และท่านก็มองพินิจพิจารณาตลาด และท่านกล่าวว่า ตลาดสำหรับพวกท่านไม่ใช่แบบนี้ ต่อมาท่านเดินกลับไปยังนี้ (ตลาดที่ท่านสร้างขึ้น) และท่านเดินวนเวียนในตลาด และกล่าวว่า นี่คือนตลาดของพวกท่าน ดังนั้นอย่าได้ทำให้มันขาดตกบกพร่อง และอย่าเรียกเก็บภาษีระหว่างกัน

(บันทึกโดยอิบน์มาญะฮฺ : 2233)

al-Qaradāwy กล่าวว่า เมื่ออนบิมุฮัมมัด ﷺ เดินทางมาถึงนครมะดีนะฮฺ ท่านได้ก่อตั้งตลาดอิสลาม โดยพวกยิวไม่มีสิทธิเข้าแทรกแซงการตลาดเหมือนตลาดอะบะนูก็ยอนุกอ²¹² ชุริกและการค้าหลายประเภทถูกอนบิมุฮัมมัด ﷺ ห้ามปฏิบัติ เนื่องจากการซื้อขายที่มีความเสี่ยง ไม่แน่นอน ไม่มีการพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน ไม่ชัดเจน ไม่ใช่ชนิดกัน มีความซับซ้อน และไม่ได้ครอบครองจริง ชุริกและการค้าดังกล่าวได้แก่

- **al-Husāt** หมายถึง การซื้อขายโดยอาศัยการโยนหรือขว้างก้อนหิน หากก้อนหินตกลง ณ สิ้นคำใด หรือบริเวณใด ถือว่าการซื้อขายสิ้นสุด ณ ที่นั้น ส่วนสาเหตุที่ห้ามเนื่องจากการซื้อขายที่มีความเสี่ยงและไม่รู้แน่นอน ดังอัลฮะดีษระบุว่า

((نهى النبي صلى الله عليه وسلم عن بيع الحصاة))

(رواه مسلم : 1513)

ความว่า อนบิมุฮัมมัด ﷺ ห้ามการค้าด้วยการโยนก้อนหิน

(บันทึกโดยมุสลิม : 1513)

- **al-Mulāmasah** หมายถึง การซื้อขายโดยอาศัยการสัมผัส การจับ และการลูบตัวสินค้าเท่านั้น ส่วน **al-Munābathah** หมายถึง การซื้อขายโดยอาศัยการโยนสินค้า สาเหตุที่ห้ามเนื่องจากการซื้อขายที่ไม่ได้ใช้การมองด้วยตา หรือพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนก่อนตัดสินใจ ดังอัลฮะดีษระบุว่า

²¹² al-Qaradāwy, Yūsuf 1977. *al-Halāl Wa al-Harām Fī al-Islām*. (al-Qāhirah : al-Maktabah), หน้า 116.

((عن أبي هريرة أن النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع الملامسة والمنابذة))

(رواه الترمذي : 1310)

ความว่า จากอะบิฮุร็อยเราะฮฺ แท้จริงนบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามซื้อขายแบบ สัมผัสและแบบโยนสินค้าโดยไม่พินิจพิจารณา

(บันทึกโดยอัคริมิษีย์ : 1310)

- **Hab al-Hablah** หมายถึง การซื้อขายลูกวัวในท้องแม่และรองนกว่าลูกวัว ดังกล่าวเวิบโตตั้งท้องและคลอดลูกอีกครั้งจึงจ่ายเงิน หรือซื้อขายสัตว์ตั้งครรรักโดยจะจ่ายเงินหลังคลอด สาเหตุที่ห้ามเนื่องจากการซื้อขายที่ไม่ชัดเจนและซับซ้อน ดังอัลอะดิษะเราะฮฺว่า

((عن ابن عباس قال قال النبي صلى الله عليه وسلم السلف في حبل الحيلة ربا))

(رواه النسائي : 4622)

ความว่า จากอิบนุอับบาสเล่าว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า การจ่ายเงิน ภายหลังในการซื้อขายลูกวัวในท้องแม่

(บันทึกโดยอันนะซออี : 4622)

- **al-Muhāqalah** หมายถึง การซื้อขายข้าวด้วยข้าวโพดหรือด้วยข้าวบาเลย์ และรวมถึงการซื้อขายข้าว หรือผลผลิตที่อยู่ไร่นาโดยไม่ได้เก็บเกี่ยว ส่วน **al-Muzābanah** หมายถึง การซื้อขายอินทผลัมสดด้วยอินทผลัมแห้งและรวมถึงการซื้อขายผลไม้ที่อยู่บนต้น สาเหตุที่ห้ามเพราะเป็นการซื้อขายผลิตทางการเกษตรที่ต่างชนิดกัน ดังอัลอะดิษะเราะฮฺว่า

((عن جابر بن عبد الله قال نهى النبي صلى الله عليه وسلم عن المحاقلة والمزابنة))

(رواه مسلم : 1536)

ความว่า จากญาบิร บุตร อับดุลลอฮฺ เล่าว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามซื้อขาย แบบมุฮาเกาะละฮฺ และแบบมุซาบะนะฮฺ

(บันทึกโดยมุสลิม : 1536)

โดย al-Muzābanah ยังรวมถึงการซื้อขายผลไม้ด้วยอินทผลัม หรือซื้อขายองุ่นสดด้วยองุ่นแห้งด้วย ดังอัลฮะดีษระบุว่า

((عن ابن عمر أن النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع الثمر بالتمر كيلا
وعن بيع العنب بالزبيب كيلا وعن بيع الزرع بالحنطة كيلا))

(رواه أبو داود : 3361)

ความว่า จากอิบนุอุมร์ แท้จริงนบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามซื้อขายผลไม้กับอินทผลัมโดยการดวง และห้ามซื้อขายองุ่นกับลูกเกดโดยการดวง และห้ามซื้อขายผลิตผลทางเกษตรที่อยู่ในรวงโดยการดวง

(บันทึกโดยอะบูดาูด : 3361)

- **Bai'atān Fi Bai'a** หมายถึง การซื้อขายสินค้าด้วยราคาเงินสดและเงินเชื่อในเวลาเดียวกันโดยผู้ซื้อไม่มีกำหนดรับสินค้า เช่น ขายด้วยเงินสด 100 ดินาร์ พร้อมกับเงินเชื่ออีก 150 ดิรฮัม สาเหตุที่ห้ามเนื่องจากการซื้อขายที่ซับซ้อน ดังอัลฮะดีษระบุว่า

((عن أبي هريرة قال نهى النبي صلى الله عليه وسلم عن بيعتين في بيعة))

(رواه الترمذي : 1231)

ความว่า จากอะบูฮะรีรَةَเราะฮ์ แท้จริงนบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามซื้อขาย 2 ครั้งด้วยการซื้อขายเพียงครั้งเดียว

(บันทึกโดยอัตติรมิซีย์ : 1231)

- **al-Kali'a Bi al-Kali'a** หมายถึง การซื้อขายหนี้กับหนี้ การซื้อขายลักษณะนี้เป็นสิ่งต้องห้าม สาเหตุที่ห้ามเนื่องจากการซื้อขายที่ยังไม่ได้ครอบครองสิทธิในสิ่งที่จะซื้อขายอย่างชัดเจน ดังอัลฮะดีษระบุว่า

((أن النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع الكاليء بالكاليء))

(رواه البيهقي : 10316)

ความว่า แท้จริงนบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามซื้อขายหนี้กับหนี้

(บันทึกโดยอัลบัยฮะกี : 10316)

- **Bai'a al-Urbān** หมายถึง การซื้อขายที่ผู้ซื้อจ่ายเงินบางส่วนแก่ผู้ขาย โดยหาก การซื้อขายลุล่วงด้วยดี เงินที่จ่ายไปถือเป็นส่วนหนึ่งจากราคาสินค้า แต่ถ้าการซื้อขายไม่สำเร็จ ลุล่วง เงินที่จ่ายไปถือเป็นกำไรแก่ผู้ขาย สาเหตุที่ห้ามเนื่องจากการซื้อขายที่มีการเอาไรด์ เอาเปรียบกัน ดังอัลฮะดีษระบุว่า

((أن النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع العربان))

(رواه ابن ماجه : 2192)

ความว่า แท้จริงนบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามซื้อขายแบบอูรบาน

(บันทึกโดยอิบนุมาญะฮฺ : 2192)

- **al-Bai'a 'Alā Bai'a 'Akhi** หมายถึง การซื้อหรือขายสินค้าที่ถูกซื้อหรือขาย แก่คนอื่นไปแล้ว สาเหตุที่ห้ามเนื่องจากการซื้อขายในสิ่งที่ตนเองไม่มีสิทธิ ซึ่งถือเป็นการ หลอกลวงอีกฝ่าย ดังอัลฮะดีษระบุว่า

((لا يبيع الرجل على بيع أخيه))

(رواه ابن ماجه : 2172)

ความว่า ห้ามขายคนหนึ่งขายสิ่งหนึ่งที่ขายแก่พี่น้องของเขาไปแล้ว

(บันทึกโดยอิบนุมาญะฮฺ : 2172)

- **al-Najash** หมายถึง การประมูลสินค้าไว้เกินราคา เพื่อดึงดูดให้บุคคลอื่นร่วม ประมูลในราคาที่สูงกว่าโดยไม่มีเจตนาซื้อจริง วิธีการดังกล่าวเป็นการปั่นราคา ดังอัลฮะดีษระบุว่า

((قال النبي صلى الله عليه وسلم لا تناجشوا))

(رواه أبو داود : 3438)

ความว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามพวกเขาปั่นราคาให้สูงขึ้นโดยไม่ซื้อ

(บันทึกโดยอะบูดาอูด : 3438)

- **al-Half** หมายถึง การซื้อขายที่อาศัยการสาบานเท็จด้วยพระนามของอัลลอฮฺ ﷻ การกระทำดังกล่าวถือเป็นการโฆษณาและสร้างสรรพคุณสินค้า ดังอัลฮะดีษระบุว่า

((قال قيس بن أبي غرزة كنا نسمى في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم السماسرة فمر بنا رسول الله صلى الله عليه وسلم فسمانا باسم هو أحسن منه فقال يا معشر التجار إن البيع يحضره الحلف واللغو فشوبوه بالصدقة))

(رواه ابن ماجه : 2145)

ความว่า เกส บุตร อะบีฆีรเราะฮะฮฺ กล่าวว่า พวกเราเคยกันเรียก (กลุ่มพ่อค้า) สมัยศาสนทูตของอัลลอฮฺ ﷺ ว่า ซะมาซิเราะฮฺ ต่อมาท่านเดินผ่านพวกเราและได้เรียกพวกเราด้วยชื่อที่ดีกว่า ท่านเรียกว่า ตูญญาร (ไอ้พ่อค้าทั้งหลาย) แท้จริงการค้าขายจะนำมาซึ่งการสาบานโกหกและไร้สาระ ดังนั้นพวกท่านจงทดแทนมันด้วยการบริจาค

(บันทึกโดยอิบนุนนาญะฮฺ : 2145)

- **al-Kathib** หมายถึง การปิดบังข้อเสียและคำหิของสินค้าที่มีอยู่ในตลาด การกระทำดังกล่าวถือเป็นการโกหก ดังอัลอะดิษระบุไว้

((عن أبي هريرة قال أن رسول الله صلى الله عليه وسلم مر على صبرة من طعام فأدخل يده فيها فنالت أصابعه بللا فقال يا صاحب الطعام ما هذا قال أصابته السماء يا رسول الله قال أفلا جعلته فوق الطعام حتى يراه الناس ثم قال من غش فليس منا))

(رواه الترمذي : 1315)

ความว่า จากอะบิฮุร็อยเราะฮะฮฺ กล่าวว่า แท้จริงศาสนทูตของอัลลอฮฺ ﷺ เดินผ่านกองอาหารกองหนึ่ง ท่านยื่นมือของท่านเข้าไปในกองอาหารนั้น บรรดานิ้วของท่านสัมผัสกับความเปียกชื้น ท่านกล่าวว่า ไอ้เจ้าของอาหาร นี้อะไรกัน เขากล่าวว่า ฝนได้ทำให้มันเปียกไอ้ศาสนทูตของอัลลอฮฺ ท่านกล่าวว่า ท่านไม่ใช่หรือทำมัน (ให้เปียก) บนอาหารหรือเพื่อคนจะได้เห็นมัน และท่านกล่าวว่าผู้ใดทุจริตผู้นั้นไม่ใช่พวกเรา

(บันทึกโดยอัลติรมิซีย์ : 1315)

สาเหตุที่การค้าขายประเภทต่างๆ ที่กล่าวมาถูกห้าม เนื่องจากเต็มไปด้วยการเอา
รัดเอาเปรียบ ความเสี่ยง ความไม่แน่นอน ความคลุมเครือ ซ้ำซ้อน มีเงื่อนไข และสินค้าไม่ได้อยู่
ในการครอบครองจริง ตลอดจนถือเป็นการปั่นราคา โน้มน้าวการซื้อ และปกปิดสินค้า แม้จะมี
มุฮัมมัด ﷺ จะห้ามการค้าขายตามรูปแบบที่กล่าวมา แต่ยังมีกรค้าอีกหลายวิธีที่ท่านอนุญาตให้
ได้นำมาปฏิบัติได้แก่

หากพิจารณาตัวสินค้า สามารถแบ่งออกเป็น 4 ชนิดได้แก่ (1) การซื้อขายหรือ
แลกเปลี่ยนสินค้าที่ไม่ใช่เงินทองด้วยเงินหรือด้วยทอง การค้าประเภทนี้จะพบค่อนข้างมาก (2)
การซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าที่ไม่ใช่เงินทองด้วยสินค้าที่ไม่ใช่เงินทอง หรือเรียกว่า
Muqāyadha (3) การซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนเงินกับเงินและทองคำกับทองคำ หรือเรียกว่า al-Sarf

หากพิจารณากำหนดระยะเวลารับสินค้า สามารถแบ่งออกเป็น 3 ชนิดได้แก่ (1)
การซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนที่มีผลต่อครอบครองสินค้าทันที หรือเรียกว่า Bai'a Hal Bi Hal (2)
การซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าแบบผ่อนชำระหรือสินเชื่อ หรือเรียกว่า al-Ajāl (3) การซื้อขาย
แลกเปลี่ยนแบบจ่ายเงินล่วงหน้าโดยรับสินค้าภายหลัง หรือเรียกว่า al-Salam or al-Salaf

หากพิจารณาตามราคา สามารถแบ่งออกเป็น 2 ชนิดได้แก่ (1) การซื้อขายที่มี
การต่อรองราคาระหว่าง 2 ฝ่าย หรือเรียกว่า al-Musāwamah (2) และการซื้อขายด้วยการตั้งราคา
พร้อมบวกกำไรหรือขาดทุนหรือเท่าทุนอย่างเปิดเผยหรือเรียกว่า al-Amānah การค้าประเภทนี้
คลุมถึง al-Murābaha หมายถึง การค้าที่มุ่งเน้นผลกำไรอย่างเปิดเผย และ al-Tawliyah หมายถึง
การค้าเท่าทุน และ al-Wadi 'ah หมายถึง การค้าแบบขาดทุนอย่างเปิดเผย และ Bai'a al-
Muzāyadah หมายถึง การซื้อขายที่ลูกค้าเพิ่มราคาสินค้าให้สูงขึ้นกว่าราคาที่พ่อค้าตั้งไว้ เพื่อให้ได้
สินค้านานเนื่องจากสินค้าอาจจะขาดตลาดหรือลูกค้าทุกคนต่างมีความต้องการสูง

นับีมุฮัมมัด ﷺ ทำให้กลไกการตลาดดำเนินไปด้วยความเป็นธรรมระหว่างผู้ซื้อ
และผู้ขาย หรือผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยอาศัยเครื่องตวงและเครื่องชั่ง ดังอัลกุรอานระบุว่า²¹³

﴿وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَّا نُكَلِّفُ نَفْسًا وِإِلَّا وُسْعَهَا...الآية﴾

(الأنعام : 152)

²¹³ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Sābūny, Muhammad 'Alī. 1999. Mukhtasar Tafsīr Ibn Kathīr.

(al-Qāhirah : Dār al-Sābūny), อัลอิสรออ : 35 และ อัลมุฎ็อฟฟีฟีน : 1-2.

ความว่า และพวกเจ้าจงให้ครบสมบูรณ์กับเครื่องตวงและเครื่องชั่งด้วยความเที่ยงธรรม เราจะไม่บังคับชีวิตหนึ่งชีวิตใด นอกจากสิ่งที่ชีวิตนั้นมีความสามารถเท่านั้น...อัลอายะฮ์

(อัลอันอาม : 152)

ท่านใช้หลักการชั่งของชาวมักกะฮ์และหลักการตวงของชาวมะดีนะฮ์ เป็นสื่อกลางทางการตลาดทดแทนการโยน สัมผัส และจับสินค้า ดังมีรายงานระบุว่า

((عن ابن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الوزن وزن أهل مكة والمكيال مكيال أهل المدينة))

(رواه أبو داود : 3340)

ความว่า จากอิบนุอุมร์กล่าวว่า ศาสนทูตของอัลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า การชั่งใช้การชั่งของชาวมักกะฮ์ และการตวงใช้การตวงของชาวมะดีนะฮ์

(บันทึกโดยอะบูดาอูด : 3340)

นักประวัติศาสตร์กล่าวว่า ชาวอาหรับยุคญาฮิลียะฮ์ในคาบสมุทรอาระเบียรู้จักเหรียญดีนาร์และเหรียญดิรฮัม แต่ยังไม่มีการนำเหรียญทั้ง 2 ชนิดมาเป็นสื่อกลางการค้าอย่างกันแพร่หลาย โดยเหรียญดีนาร์ที่มาจากเปอร์เซียและโรมันตะวันตกจะทำจากทองคำแท้และแกะสลักเป็นรูปจักรพรรดิและเขียนชื่อผู้ผลิตบนเหรียญ เช่นเดียวกับเหรียญดิรฮัมของเปอร์เซียที่ผลิตจากเงินแท้ ด้านหนึ่งแกะสลักรูปจักรพรรดิคุสโรและเขียนพระนามด้วยภาษาเปอร์เซีย ซึ่งแตกต่างจากเหรียญดีนาร์และดิรฮัมที่มาจากเยเมนจะทำจากทองคำแท้ แต่ไม่มีการแกะสลักรูปใดๆบนเหรียญ นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้มาตราตวงของชาวมะดีนะฮ์และมาตราชั่งของชาวมักกะฮ์ กล่าวกันว่า การตวงนั้นมีหลายชนิดแต่ที่ยอมรับและนิยมใช้กันค่อนข้างมากได้แก่ มุด (1 มุดมีขนาดบรรจุ 4 กอบมือของคนทั่วไปโดยประมาณ), สออ (1 สออเท่ากับ 4 มุดหรือ 5 ลิตร), ฝะร็อก (1 ฝะร็อกเท่ากับ 17 ลิตรกว่าๆ), วะซัค (1 วะซัคเท่ากับ 60 สออ)²¹⁴ นบีมุฮัมมัด ﷺ ยอมรับให้นำเหรียญกษาปณ์จากโรมันตะวันตกและเปอร์เซียมาใช้เป็นสื่อกลางในการตลาด ทั้งๆที่มีรูปของจักรพรรดิปรากฏอยู่ มิได้หมายความว่าท่านยอมรับ

²¹⁴ Khālid, Hasan. 1986. *Mujtama'a al-Madīnah*. (Lebanon : al-Nahdah al-'Arabīyah), หน้า 58.

ตามในสิ่งที่ปรากฏบนเหรียญ แต่ท่านเห็นความสำคัญและความจำเป็นทางการตลาดที่จะต้องมีสื่อกลางใช้ในการตลาด เพื่อลดช่องว่าง ความยุ่งยาก และการเอาर्डเอาเปรียบ

เรื่องราวของเหรียญดีนาร์และดิรฮัมมีอิทธิพลพอสมควรต่อความเป็นอยู่ ธุรกิจ และการตลาดมาตั้งแต่ยุคนบียูซุฟ عليه السلام จนนบีมุฮัมมัด ﷺ²¹⁵ อัลกุรอานได้กล่าวถึงเงินดีนาร์และดิรฮัมซึ่งเป็นสื่อกลางทางการค้าในอดีต ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَشَرَّوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ﴾

(يوسف : 20)

ความว่า และพวกเขาได้ขายเขา (นบียูซุฟ) ด้วยราคาถูก นับได้ไม่กี่ดิรฮัม และพวกเขาเป็นผู้มักน้อย

(ยูซุฟ : 20)

﴿وَمِنَ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِن تَأْتَهُ بِغَنَاطٍ يُؤَدُّهُ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِن تَأْتَهُ بِدِينَارٍ لَّا يُؤَدُّهُ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا...الآية﴾

(آل عمران : 75)

ความว่า และจากชาวคัมภีร์มีบุคคลที่เจ้าฝากทรัพย์สินจำนวนมากมายังกับเขา เขาจะส่งคืนให้แก่เจ้า และจากพวกเขาหากเจ้าฝากเพียงเหรียญดีนาร์หนึ่งกับเขา เขาจะไม่ส่งมันให้แก่เจ้า ยกเว้นเจ้าจะต้องยืนเฝ้าทวงถามคืนจากเขา...อัลอายะฮ์

(อาลิอิมรอน : 75)

อายะฮ์ข้างต้นเป็นหลักฐานยืนยันว่า ชาวอาหรับในยุคก่อนนบีมุฮัมมัด ﷺ กู้เงินเกี่ยวกับการใช้เงินสกุลดีนาร์และดิรฮัมเป็นอย่างดี เพราะเป็นไปได้ที่อัลกุรอานจะกล่าวถึงสิ่งที่ชาวอาหรับไม่รู้จักเลย แต่อาจยังไม่ถูกนำมาเป็นสื่อกลางทางการตลาดอย่างเป็นทางการจนถึงยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ นอกจากนั้นท่านยังกล่าวถึงเงินสกุลต่างๆ ในคาบสมุทรอาระเบียจะลดบทบาทลงเนื่องจากอิทธิพลทางการค้าและเศรษฐกิจของชนชาติอื่น ดังรายงานระบุว่า

²¹⁵ ‘Alām al-Dīn, Mustafā. 1992. al-Mujtama‘a al-Islāmī. (Lebanon : Dār al-Nahdah al-‘Arabīyah), หน้า 152-153.

((منعت العراق درهمها وقفيزها ومنعت الشام مديها ودينارها ومنعت مصر
إردبها ودينارها وعدتم من حيث بدأت))

(رواه مسلم : 2896)

ความว่า เงินดิรฮัมและเงินเกาะฟิรของอิรัก เงินดีนาร์และเงินมะดียฺของ
แผ่นดินชาม เงินดีนาร์และเงินอิริดของอียิปต์จะถูกกีดกัน พวกท่านจะ
กลับไปสู่สภาพเดิมเริ่มแรก

(บันทึกโดยมุสลิม : 2896)

การเปิดตลาดของนบีมุฮัมมัด ﷺ การกำหนดแนวทางการซื้อขายอย่างเป็นธรรม
และใช้เงินดีนาร์และเงินดิรฮัมเป็นสื่อกลางทางการตลาด ตลอดจนกำหนดมาตรฐานในการตวง
และการชั่ง สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ระบบตลาดและกลไกทางการตลาดของท่าน ดำเนินไปด้วยความ
ยุติธรรมและไม่เอารัดเอาเปรียบ ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายหรือผู้ผลิตและผู้บริโภค แม้พ่อค้าบางคนจะ
พยายามกักตุนสินค้า เพื่อนำมาขายในยามขาดแคลนด้วยราคาที่แพง และสร้างความเดือนร้อนแก่
ทุกคน แต่ท่านก็กล่าวห้ามปรามว่า

((من احتكر فهو خاطئ))

(رواه مسلم : 1605)

ความว่า บุคคลใดกักตุนสินค้าจนราคาสูงขึ้น บุคคลนั้นเป็นผู้ทำผิด

(บันทึกโดยมุสลิม : 1605)

al-Qaradāwy กล่าวว่า การหากำไรในทางธุรกิจนั้นมี 2 อย่างคือ (1) กักตุน
สินค้าในตลาดให้มากจนกระทั่งสินค้าขาดตลาด จนประชาชนไม่สามารถซื้อได้ หากเขาต้องการ
สินค้าเขาจะต้องไปหาผู้กักตุนและจ่ายให้ตามราคาที่ผู้กักตุนเรียกร้อง วิธีนี้ไม่อนุญาต (2) วาง
สินค้าไว้ในตลาดและขายด้วยราคาและกำไรที่เหมาะสม หลังจากนั้นก็ซื้อมาเพิ่มและขายไปด้วยวิธี
เดียวกัน โดยวิธีหลังคือวิธีที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ส่งเสริม²¹⁶ นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยกล่าวว่า

((الجالب مرزوق والمحتكر ملعون))

(رواه ابن ماجه : 2153)

²¹⁶ al-Qaradāwy, Yūsuf. 1977. al-Halāl Wa al-Harām Fī al-Islām. (al-Qāhirah : al-Maktabah), หน้า
210.

ความว่า บุคคลใดนำสินค้ามาสู่ตลาดจะเป็นผู้ได้รับความมั่งคั่ง แต่หาก
บุคคลใดเก็บกักสินค้าไว้ บุคคลนั้นคือผู้ที่ถูกสาปแช่ง

(บันทึกโดยอิบน์มาญะฮฺ : 2153)

หลักการข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การกักตุนเป็นสิ่งที่ต้องห้ามใน 2 สถานการณ์คือ (1)
การกักตุนในขณะที่ประชาชนมีความต้องการสูง (2) และการกักตุนเพื่อปรับราคาให้สูงขึ้นหรือ
เพื่อจะได้มีกำไรทางการขายเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามการเก็บสำรอง (al-Idkhar) ไว้ใช้ในยามจำเป็น
สามารถกระทำได้ด้วยเหตุผล 2 ประการคือ

- เพื่อเตรียมพร้อมในการสร้างความเข้มแข็งแก่การบริหารและการปกครองรัฐ
อิสลาม ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ
وَعَدُوَّكُمْ...الآيَةَ﴾

(الأنفال : 60)

ความว่า และพวกเจ้าจงเตรียมไว้สำหรับ (ป้องกัน) พวกเขาสິงที่พวก
เขาสามารถได้แก่กำลังอย่างใดอย่างหนึ่งหรือการผูกมัด (เลี้ยงจนพร้อมใช้
งาน) โดยพวกเจ้าจะทำให้ศัตรูของอัลลอฮฺและศัตรูของพวกเจ้าหวังเกรง
ต่อสิ่งนั้น

(อัลอัมฟาต : 60)

- เพื่อความอยู่รอดของสังคมและช่วยเหลือประชาชนให้พ้นจากความอดอยากและ
ยากจน จนอาจจะนำทุกคนสู่ความหายณะ ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

(البقرة : 195)

ความว่า และพวกเจ้าจงอย่าโยนตัวของพวกเจ้าไปสู่ความพินาศ และพวก
เจ้าจงทำให้ดีเถิด แท้จริงอัลลอฮฺทรงรักบุคคลที่ทำให้ดีทั้งหลาย

(อัลบะเกาะเราะฮฺ : 195)

หากการเก็บออมและเก็บสำรอง เกินความจำเป็นของแต่ละบุคคลหรือครอบครัว จนสร้างความเดือดร้อนและสร้างความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นแก่สังคมส่วนรวม การเก็บสำรอง ข้างต้นจะกลายเป็นการกักตุนที่ต้องห้ามทันที ดังยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ อิทธิพลบางคนหรือบางกลุ่ม ทำให้ราคาสินค้าสูงขึ้น สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชน พวกเขาจึงมาขอให้นบีมุฮัมมัด ﷺ ควบคุมราคา ท่านกล่าวว่า

((إن الله هو المسعر القابض الباسط الرازق وإني لأرجو أن ألقى ربي وليس
أحد منكم يطالبني بمظلمة في دم ولا مال))

(رواه الترمذي : 1314)

ความว่า แท้จริงอัลลอฮ์เท่านั้นคือผู้กำหนดราคา ผู้ขยับยั้ง ผู้ให้อย่างเต็มที่ และผู้ประทานปัจจัยยังชีพ และฉันหวังว่าเมื่อลับพบกับพระองค์ จะไม่มีใครในหมู่พวกท่านร้องเรียนกับฉันว่า ไม่มีความเป็นธรรมในเลือดเนื้อ และทรัพย์สินเลย

(บันทึกโดยอัคริมิฮีย์ : 1314)

หลักฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ระบบการตลาดของนบีมุฮัมมัด ﷺ ดำเนินไปอย่างเสรี และราคาสินค้าจะถูกกำหนดด้วยความเคลื่อนไหวของอุปสงค์และอุปทาน Muhammad กล่าวว่า การควบคุมราคา (al-Tas'air) หมายถึง การที่รัฐและตัวแทนออกคำสั่งควบคุมราคาโดยไม่ให้มีการขายสินค้าเกินกว่าราคาที่รัฐกำหนด²¹⁷ เพื่อสร้างการหมุนเวียนทางการเงิน การกระจายรายได้ และตอบสนองความต้องการของทุกคน อัลกุรอานระบุว่า

﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةٌ بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ... الْآيَةُ﴾

(الحشر : 7)

ความว่า เพื่อจะไม่หมุนเวียนระหว่างกลุ่มคนร่ำรวยจากพวกเจ้า...อัลอายะฮ์

(อัลฮัษร : 7)

²¹⁷ Muhammad, Yūsuf Kamāl. 1998. *Fiqh Iqtisād al-sūq*. (al-Qāhirah : Dār al-Nashr), หน้า 226.

นักเศรษฐศาสตร์อิสลามยอมรับให้ภาครัฐแทรกแซงได้ หากกระทำไปเพื่อแก้ไขภาวะผิดปกติในตลาดซึ่งมีสาเหตุมาจากภาวะการแข่งขันที่ไม่มีความเสรีจริง เช่น หากถูกผู้ครองตลาดรายใดรายหนึ่งบิดเบือนกลไกตลาด หรือใช้วิธีการอื่นสร้างขึ้นมา เช่น การกักตุน การกดราคาหรือตัดราคา และการปั่นราคา เป็นต้น โดยรัฐจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมก่อนส่วนบุคคล Ibn Qayyim กล่าวว่า การควบคุมราคาบางครั้งก็เป็นความอธรรมที่ต้องห้าม และบางครั้งก็เป็นความยุติธรรมที่อนุญาต (1) หากการควบคุมราคาทำให้ประชาชนจำเป็นต้องขายสินค้าของตนในราคาที่ยอมรับไม่ได้ หรือปฏิเสธกำไรอันสมเหตุสมผลที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงอนุมัติ การควบคุมราคาถือเป็นสิ่งต้องห้าม (2) หากการควบคุมราคานั้นสร้างความเป็นธรรมให้แก่ประชาชน เช่น การบังคับให้พ่อค้าขายในราคาเท่ากับสินค้าอย่างเดียวกันของคนอื่น การควบคุมราคาดังกล่าวถือเป็นอนุมัติ (3) หากพ่อค้าขายสินค้าในราคาปกติตามที่เคยปฏิบัติมาโดยไม่ได้กระทำอะไรผิดในส่วนของตน ต่อมาราคาสินค้าได้สูงขึ้นเนื่องจากสินค้านั้นหายากหรือประชากรมากขึ้น แสดงว่าสถานการณ์เช่นนี้มาจากอัลลอฮ์ ﷻ อนุมัติแบบนี้การบังคับให้พ่อค้าขายตามราคาที่รัฐกำหนดไว้ถือว่าเป็นสิ่งไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม แต่ในทางกลับกันหากพ่อค้าปฏิเสธที่จะขายสินค้าขณะที่ประชาชนมีความต้องการ อนุมัติแบบนี้พ่อค้าจะต้องถูกบังคับให้ขายสินค้าในราคาเท่าราคาสินค้าที่เหมือนกัน ยกเว้นพ่อค้าจะได้ราคาสูงกว่าราคาที่รู้จัก การควบคุมราคาในที่นี้ ไม่มีอะไรมากกว่าการสร้างราคาเปรียบเทียบสำหรับสินค้าที่เหมือนกัน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับมาตรการของความเป็นธรรมที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประสงค์²¹⁸

หลักการสำคัญข้างต้นในทางปฏิบัติจริง จะต้องนำมาใช้ร่วมกับหลักการข้ออื่นๆ เพื่อให้เห็นภาพรวมของทั้งระบบเศรษฐกิจอิสลามทั้งระบบอย่างชัดเจน เช่น ข้อห้ามแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการต้องห้าม เช่น สุรา เนื้อหมู หรือการลงทุนในการผลิตสินค้าและบริการต้องห้ามก็ทำไม่ได้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังกำหนดให้นักลงทุนต้องเสียผลประโยชน์ในการทำสัญญาทางธุรกิจและธุรกรรมต่างๆ หากสิ่งนั้นขัดต่อกฎหมายอิสลามข้ออื่นๆ ที่สำคัญยิ่งกว่า เช่น ผลประโยชน์ส่วนรวม (Maslahah Mursalah)

ยูคญาฮิลียะฮ์ ชายคนหนึ่งจากเยเมนได้ขายสินค้าให้แก่ อาซุ นูตฺร วาเอล ด้วยการตั้งราคาสินค้าที่สูงกว่าท้องตลาด อิบน์อุสฮาก เล่าว่า คนกลุ่มหนึ่งจากเผ่านูรฮัม และเผ่าเกาะกูรออ์จึงรวมตัวกัน เพื่อทำสัญญาระหว่างกันว่า พวกเขาจะช่วยกันต่อต้านความอธรรมในนครมักกะฮ์ พวกเขาเชื่อว่า ไม่เป็นการสมควรที่จะเกิดอธรรมในนครมักกะฮ์ยกเว้นสิ่งดังกล่าว

²¹⁸ Ibn Qayyim, Muhammad 'Abī Bakr. n.d. *al-Turuk al-Hakamīyah Fī Siyāsah al-Shar'āfīyah*. (Lebanon : al-Madanīyah), หน้า 214.

เป็นสิ่งพระเจ้าทรงยกย่องตามสิทธิของมัน²¹⁹ ข้อตกลงในครั้งนี้ถูกเรียกว่า สัญญาสหพันธ์
ฟุดุล²²⁰ โดยนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับสหพันธ์ฟุดุล เพื่อจัดระเบียบสังคมในนคร
มักกะฮ์ให้ปราศจากความอธรรมทุกรูปแบบ โดยเฉพาะการดำเนินกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ

เช่นเดียวกับพ่อค้าชนบทนำสินค้ามาขายในเมือง แต่พ่อค้าในเมืองบางคนจะนำ
สินค้าดังกล่าวมาเก็บไว้สักระยะหนึ่งก่อนจะขายสินค้าด้วยราคาที่ต่ำกว่าเดิม โดยปกปิดราคา
ท้องตลาด การปฏิบัติเช่นนี้สามารถพบได้ในการค้าขาย ต่อมานบีมุฮัมมัด ﷺ จึงห้าม ดัง
รายงานจาก อะนัส กล่าวว่า

((هينأ أن يبيع حاضر لباد وإن كان أخاه أو أباه))

(رواه مسلم : 1523)

ความว่า พวกเราเคยถูกห้ามเรื่องคนในเมืองจะขายสินค้าแทนคนที่มาจาก
ทะเลทรายหรือชนบทแม้ว่าจะจะเป็นพ่อแม่พี่น้องของเขาก็ตาม

(บันทึกโดยมุสลิม : 1523)

ข้อห้ามข้างต้นก่อให้เกิดแนวคิดทางการค้าขายที่สำคัญขึ้นมา กล่าวคือ ราคาใน
ตลาดและการซื้อขายจะต้องถูกปล่อยให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ดำรง และดำเนินไปอย่าง
เสรี โดยไม่มีการแทรกแซงจากกลุ่มคนที่มีได้ครอบครองสินค้าอยู่จริง หรือหวังฉวยโอกาสเก็บ
เกี่ยวกำไรโดยไม่ลงทุนและลงแรง นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((لا يبيع حاضر لباد دعوا الناس يرزق الله بعضهم من بعض))

(رواه الترمذي : 1223)

ความว่า คนในเมืองจะขายสินค้าแทนคนที่มาจากทะเลทรายหรือชนบท
ไม่ได้ พวกท่านจงปล่อยพวกเขาเถิด (ให้การค้าดำเนินไปอย่างเสรี)

อัลลอฮ์จะทรงประทานปัจจัยยังชีพแก่พวกเขาบางส่วนจากบางส่วน

(บันทึกโดยอัตติรมิซีย์ : 1223)

²¹⁹ Ibn al-'Athir, 'Alī Muhammad 'Abd al-Karīm. 1989. *al-Kāmil Fī al-Tarīkh*. (Lebanon : Dār 'Ahyā' al-Turāth), หน้า 473 (เล่ม 1).

²²⁰ สาเหตุที่เรียกว่า สัญญาสหพันธ์ฟุดุล เพราะมีการสัญญาระหว่างกันเพื่อมอบเกียรติยศ ศักดิ์ศรี และสิทธิ
ต่างๆกลับคืนสู่เจ้าของและไม่สร้างอธรรมต่อกันระหว่างกัน

นอกจากนั้นยังพบปัญหาการลักลอบซื้อขายสินค้านอกเมือง กล่าวคือ พ่อค้าจะออกไปนอกเมืองเพื่อค้าซื้อสินค้าระหว่างทางจากกองคาราวานกำลังเดินทางมายังตลาด ซึ่งจะพบมากในยุคก่อนหน้าท่านมีฮัมมัด رضي الله عنه ท่านอับดุลลอฮ์ กล่าวว่า

((كنا نتلقى الركبان فنشتري منهم الطعام فنهانا النبي صلى الله عليه وسلم
أن نبيعه حتى يبلغ به سوق الطعام))

(رواه البخاري : 2058)

ความว่า พวกเราเคยออกไปค้าพบและซื้ออาหารจากกองคาราวาน ต่อมาท่านมีฮัมมัด رضي الله عنه ได้ห้ามซื้อขาย (รูปแบบดังกล่าว) จนกว่ากองคาราวานจะเดินทางเข้าถึงตลาดอาหาร

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2058)

ข้อห้ามดังกล่าว ทำให้พ่อค้าบางคนไม่สามารถออกนอกเมืองไปค้าซื้อสินค้าจากกองคาราวานสินค้าและก่อนเดินทางมาถึงตลาด ซึ่งอาจจะมีความเป็นไปได้ที่พ่อค้าหรือคนขายจะถูกเอาเปรียบเพราะไม่ทราบราคาในตลาดที่แท้จริงในวันนั้น และในทางกลับกันการออกไปค้าซื้อสินค้าเป็นการเอาเปรียบบุคคลที่ไม่มีความสามารถออกไป เพราะเขาอาจจะเลือกซื้อสินค้าที่ดีที่สุดไปหมดโดยเหลือสินค้าไม่ดีมีตำหนิ และไม่มีคุณภาพเข้าสู่ท้องตลาด ซึ่งเป็นวิธีทำให้ตลาดเป็นพลังแห่งอุปทานและอุปสงค์จะกำหนดราคา หรือเป็นสถานที่ที่ดีที่สุดสำหรับการดำเนินธุรกิจ

การจัดตั้งตลาดมุสลิมและการจัดระบบการตลาดใหม่ สามารถจัดการเอาเราัดเอาเปรียบ ความเสี่ยง ความไม่แน่นอน ความคลุมเครือ ชับซ้อน และระบบดอกเบี้ยระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายหรือระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ตลอดจนช่วยให้สังคมมุสลิมมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีอาชีพ มีรายได้ และระบบการเงินหมุนเวียนอย่างต่อเนื่อง

4.1.6 หุ้นส่วนและการลงทุน²²¹

หุ้นส่วน (Sharikah) หมายถึง ข้อตกลงหรือสัญญาที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ร่วมหุ้นทั้งสองฝ่าย โดยมีส่วนรับผิดชอบในต้นทุนและผลกำไร²²² การร่วมมือกันระหว่างการลงทุนและการจัดการ หรือระหว่างทุนกับแรงงานมิใช่ปรากฏการณ์ใหม่ในยุคของนบีมุฮัมมัด ﷺ แต่ประการใด แต่การหุ้นส่วนและการลงทุนมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นที่รู้จักกันดีมาตั้งแต่ยุคคนปีศาจ (เดวิด) عليه السلام ดังอัลกุรอานระบุว่า²²³

﴿وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ...الآية﴾

(ص : 24)

ความว่า และแท้จริงส่วนมากของบรรดาบุคคลที่หุ้นส่วนกัน บางคนในหมู่พวกเขามักจะละเมิดสิทธิของอีกคนหนึ่ง...อัลอายะฮฺ

(ที่ถอด : 24)

นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยลงทุนทำธุรกิจกับอัสซาอิบ อัลมัคซูมียฺ ดังรายงานระบุว่า

((عن السائب قال للنبى صلى الله عليه وسلم كنت شريكى فى الجاهلية فكنت

خير شريك لا تدارينى ولا تمارينى))

(رواه ابن ماجه : 2287)

²²¹ หุ้นส่วน (Partnerships) ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย หมายถึง องค์การธุรกิจที่มีบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป รับผิดชอบรวมกันในการดำเนินการและแบ่งกำไรตามสัดส่วนที่ตกลงกัน โดยแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลและห้างหุ้นส่วนจำกัด ส่วนการลงทุน หมายถึง การใช้สอยทรัพยากรในลักษณะต่างๆ โดยหวังจะได้รับผลตอบแทนกลับมามากกว่าที่ลงทุนไป (Real Investment) ในอัตราที่พอใจ ภายใต้อันตราย (Risk) ที่เหมาะสม แต่โดยทั่วไปหมายถึงการใช้เงินลงทุน เช่น การลงทุนในบ้านและที่ดิน เป็นต้น ส่วนในทางการเงิน การลงทุน หมายถึง การที่เรายอมเลื่อนการบริโภคในปัจจุบันบางส่วนออกไป เพื่อรอบริโภคในอนาคตแทน ถือได้ว่าเป็นการลงทุนที่ไม่มีการทำให้เกิดสินค้า หรือบริการใหม่เกิดขึ้นแต่อย่างใด แต่จะคำนึงถึงผลตอบแทนในรูปของตัวเงินที่คาดว่าจะได้รับในอนาคต

²²² al-'Ashfahānī, al-Hūsain Muhammad. n.d. *al-Mufradāt Fī Gharīb al-Qur'ān*. (Lebanon : Dār al-Ma'arifah), หน้า 380.

²²³ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Sābūny, Muhammad 'Alī. 1999. *Mukhtasar Tafsīr Ibn Kathīr*. (al-Qāhirah : Dār al-Sābūny), อัลกะฮฟี : 19.

ความว่า จากอัสซาอิบ เขากล่าวกับบิหมัหมัด رضي الله عنه ว่าท่านเคยเป็นคู่หูส่วนของฉันในยุคญาอิลียะฮ์ และท่านเป็นคู่หูส่วนที่ดีที่สุด ท่านไม่เคยคิดกันและท่านไม่เคยโต้แย้งกับฉัน

(บันทึกโดยอิบน์มาญะฮ์ : 2287)

นอกจากนั้นบิหมัหมัด رضي الله عنه เคยร่วมกองการรวานค้าขายระหว่างประเทศกับพระนางเคาะดีญะฮ์ โดยได้รับส่วนแบ่งจากผลกำไร (มูฏอเราะฮะฮ์) ตลอดจนเคยร่วมลงทุนทางการเกษตรกับประชาชนในตำบลค็อยบ์ร ณ นครมะดีนะฮ์ (มุฆาเราะฮะฮ์)²²⁴ ดังมีรายงานระบุว่า

((عن عبد الله رضي الله عنه قال أعطى رسول الله صلى الله عليه وسلم خبير يهود أن يعملوها ويزرعوها ولهم شطر ما يخرج منها))

(رواه البخاري : 2165)

ความว่า รายงานจากอับดุลลอฮ์ กล่าวว่า ศาสนทูตของอัลลอฮ์ ﷺ ได้มอบสวนที่ค็อยบ์รแก่ชาวยิว และให้พวกเขาได้ทำงานในสวน และให้พวกเขาเพาะปลูกในสวน โดยพวกเขามีสิทธิครึ่งหนึ่งจากผลผลิตที่เกิดจากสวน

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2165)

และบิหมัหมัด رضي الله عنه ยังกล่าวสนับสนุนการถือหุ้นเพื่อการลงทุนในธุรกิจ โดยจะต้องดำเนินไปด้วยความยุติธรรมทั้ง 2 ฝ่าย ท่านกล่าวว่า

((إن الله يقول أنا ثالث الشريكين ما لم يكن أحدهما صاحبه فإذا خانه خرجت من بينهما))

(رواه أبو داود : 3383)

ความว่า แท้จริงอัลลอฮ์ทรงตรัสว่า เราคือคนที่สามระหว่างหุ้นส่วน 2 คนตราบใดที่คนหนึ่งคนใดไม่ทุจริตกับคู่หูหุ้นส่วนของเขา เมื่อเขาทุจริตเราจะออกจากระหว่างทั้งสอง

(บันทึกโดยอะบูดาอูด : 3383)

²²⁴ al-Būṭī, Muhammad S. Ramadān. 1998. Fiqh al-Sīrah al-Nabawīyah. (Syria : Dār al-Fikr), หน้า 364. และ Harūn, ‘Abd al-Salām. 1989. Tahdhīb Sīrah Ibn Hishām. (Egypt : Dār al-Sunnah), หน้า 34.

การหุ้นส่วนและการลงทุนมีบทบาทมากต่อระบบเศรษฐกิจ และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างมาก เพราะทำให้เกิดโครงการด้านต่างๆ และสร้างรายได้แก่ประชาชน โดยหุ้นส่วนและการลงทุนที่พบยุคคนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แก่

1) **หุ้นส่วนและการลงทุนแบบอัลมุซาระอะฮฺ (al-Muzārah)** หมายถึง การลงทุนร่วมกันในภาคการเกษตร โดยสำนักนิติศาสตร์อัลมาลิกียะฮฺ อัลฮัมบะลียะฮฺ และอัชชาฟีอียะฮฺ ให้ความเห็นว่า อนุญาตให้ปฏิบัติได้ เพราะคนบีมุฮัมมัด ﷺ เคยลงทุนร่วมกับประชาชนในตำบลค็อยบ์ร โดยตกลงแบ่งครึ่งจากผลผลิตทางการเกษตรให้แก่พวกเขา²²⁵

ส่วนการห้ามของคนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ปรากฏในอัลหะดีษว่า พวกเราชาวอันศ็อรส่วนมากจะมีเรือสวน พวกเราเคยเพาะปลูกพืชต้นไม้บนดิน โดยแบ่งที่ดินตรงนี้เป็นของพวกเรา และตรงนี้เป็นของพวกเขา บางครั้งที่ดินที่แบ่งกันนั้นก็ให้ผลผลิตและบางครั้งก็ไม่ให้ผลผลิต ต่อมาคนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงห้ามการลงทุนดังกล่าว²²⁶ นักนิติศาสตร์อิสลามถือว่าเป็นการห้ามแบบมีเงื่อนไขเกี่ยวข้องกับปริมาณและสถานที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำหรือระดับผลผลิตที่มีคุณภาพ ซึ่งการห้ามดังกล่าวแตกต่างกับเงื่อนไขเดิมที่ระบุว่า อนุญาตให้หุ้นส่วนกันได้ ดังนั้นการห้ามดังกล่าวจึงไม่เกี่ยวข้องกับการลงทุนแบบมุซาระอะฮฺ Ibn Qayyim กล่าวว่า บุคคลที่ถือว่า การลงทุนแบบ มุซาระอะฮฺ เป็นสิ่งต้องห้ามนั้นมักอ้างเหตุผลว่า คนบีมุฮัมมัด ﷺ เคยห้ามการหุ้นส่วนกันแบบ Mukhābarah ซึ่งอันที่จริงคนบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามการกระทำดังกล่าว เพราะมีการเอารัศเอาเปรียบและมีความไม่เป็นธรรมแฝงอยู่ โดยหลักการของหุ้นส่วนและการลงทุนนั้นจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานความยุติธรรมทั้งสองฝ่าย²²⁷

2) **หุ้นส่วนและการลงทุนแบบอัลมุซาก็อต (al-Musāqāt)** หมายถึง ข้อตกลงหรือสัญญาว่าด้วยการดูแลรักษาต้นไม้และพืชพันธุ์ทางการเกษตรโดยมีส่วนได้ตามข้อตกลง นักนิติศาสตร์อิสลามส่วนใหญ่มีมติว่า อนุญาตให้กระทำได้ เนื่องจากใช้หลักฐานเดียวกับการลงทุนแบบ มุซาระอะฮฺ แม้นักนิติศาสตร์สำนักอัชชาฟีอียะฮฺ ได้ตั้งเงื่อนไขเกี่ยวกับการอนุญาตก็ตาม²²⁸

²²⁵ al-Būtī, Muhammad S. Ramadān. 1998. *Fiqh al-Sīrah al-Nabawīyah*. (Syria : Dār al-Fikr), หน้า 364.

²²⁶ บันทีก โดยมุสลิม : 2898

²²⁷ Mukhābarah คือ การหุ้นส่วนกันที่ดินและการทำงานโดยมีส่วนแบ่งจากผลผลิตตามข้อตกลง และอ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ Ibn Qayyim, Muhammad 'Abī Bakr. n.d. *al-Turuk al-Hakamīyah Fī Siyāsah al-Shar'āīyah*. (Lebanon : al-Madanīyah), หน้า 33.

²²⁸ Ibrahīm, 'Ahmad. 1934. *al-Mu'āmalāt al-Shar'āīyah al-Mālīyah*. (al-Qāhirah : Dār al-'Ansār), หน้า 218.

3) **หุ้นส่วนและการลงทุนแบบอัลมุฮอเราะซะฮฺ (al-Mughārasah)** หมายถึง การมอบที่ดินพร้อมกำหนดระยะเวลาแน่นอนให้แก่บุคคลหนึ่งนำไปเพาะปลูก โดยมีการตกลงแบ่งผลผลิตระหว่างสองฝ่าย โดยนักนิติศาสตร์อิสลามส่วนใหญ่มีความเห็นและใช้หลักฐานเดียวกับการลงทุนแบบมุซารอะฮฺและอัลมุซาค็อต (ดังที่กล่าวมา) แม้สำนักนิติศาสตร์อัลมาลิกียะฮฺ จะตั้งเงื่อนไขในการอนุญาตก็ตาม²²⁹

4) **หุ้นส่วนและการลงทุนแบบอัลมุดอเราะบะฮฺ (al-Mudārabah)** ชาวอิรักนิยมเรียกว่า al-Qarad หมายถึง การที่บุคคล 2 คนหรือมากกว่า 2 คนนำทรัพย์สินมารวมกัน เพื่อนำไปลงทุนประกอบธุรกิจหรือจัดทำโครงการต่างๆ โดยต่างคนต่างมีส่วนรับผิดชอบในผลกำไรและขาดทุนร่วมกัน²³⁰ และถือเป็นระบบการลงทุนที่สำคัญมากที่มาทดแทนการกู้ยืมโดยผ่านดอกเบี้ย โดยนบีมุฮัมมัด ﷺ เคยนำทรัพย์สินมาร่วมลงทุนกับอัสซาอิบ และยังร่วมธุรกิจค้าขายต่างประเทศกับพระนางเคาะดีญะฮฺ โดยรับส่วนแบ่งจากผลกำไรที่เรียกว่า มุฎอเราะบะฮฺ

การลงทุนแบบ มุฎอเราะบะฮฺ จะต้องนำต้นทุนของสินทรัพย์ที่เป็นเงิน ทองคำ หรืออัตรของสกุลที่ใช้แลกเปลี่ยนเท่านั้นและมีการส่งมอบทรัพย์สินทันที ส่วนผลกำไรจะถูกแบ่งเป็นอัตราส่วน เช่น 1/2 , 1/3, 1/4 โดยไม่นำยอดของต้นทุนมารวม หากทำสัญญา มุฎอเราะบะฮฺ พร้อมส่งมอบทรัพย์สินและเริ่มโครงการแล้ว ไม่นอนุญาตให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดยกเลิกสัญญา ยกเว้นมีการเห็นชอบจากสองฝ่ายเพราะอาจเกิดการสูญเสียและความเสียหาย

นักเศรษฐศาสตร์อิสลามได้แบ่งการลงทุนแบบมุฎอเราะบะฮฺ²³¹ ออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ (1) การลงทุนเพียงโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆทั้งสิ้นและไม่เข้าร่วมในการบริหารจัดการทรัพย์สิน ไม่ว่าจะป็นชนิดงาน สถานที่ ระยะเวลาการทำงาน (2) และการลงทุนแบบมีเงื่อนไขในการบริหารจัดการทรัพย์สิน เช่น กำหนดชนิดของสินค้า แนวทางการขายสินค้าเป็นเงินสดหรือเงินผ่อน ซึ่งหากมีการตกลงใดๆเกิดขึ้นแล้ว กิจกรรมด้านเศรษฐกิจจะต้องดำเนินตามข้อตกลงทันที

5) **Sharikah al-Ubdān** หมายถึง หุ้นส่วนและการลงทุนที่เกิดขึ้นจากการทำสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างบุคคล เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันโดยรับผิดชอบในผลกำไรและการขาดทุนร่วมกัน หรือการที่บุคคลมากกว่า 2 คนเข้าหุ้นส่วนกันทางแรงงานและความคิดพร้อมมี

²²⁹ 'Abū al-Dīn. 1975. *Rad al-Muhktār*. (al-Qāhirah : al-Halabī), หน้า 289.

²³⁰ al-Kasānī. 1985. *Badā'ai'a Wa al-Sanā'ai'a*. (al-Qāhirah : al-Kutub al-'Ailmīyah), หน้า 28.

²³¹ นักเศรษฐศาสตร์อิสลามได้เตือนให้ระวังเกี่ยวกับ (2) การนำคำว่า Speculation มาใช้คำว่า มุฎอเราะบะฮฺ เพราะคำว่า Speculation หมายถึงการแสวงหาผลกำไรด้วยความเสี่ยงและการพนัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งต้องห้ามในการลงทุนแบบ มุฎอเราะบะฮฺ และคำที่ใกล้เคียงกับคำว่า Speculation ที่สุดคือคำว่า al-Mutajarah (2) เช่นเดียวกับการนำคำว่า การลงทุนตามกฎหมายอิสลาม มาใช้กับการลงทุนและการถือหุ้นในเศรษฐศาสตร์ปัจจุบัน

การแบ่งรายได้ร่วมกัน โดยมีได้นำทรัพย์สินมาเกี่ยวข้อง สำนักนักนิติศาสตร์อัลมาลิกียะฮ์ อัลฮะนะฟียะฮ์ และอัลฮะนาบิลียะฮ์ ให้ความเห็นว่าอนุญาต²³² เพราะนบีมุฮัมมัด ﷺ ยอมรับการที่ อับดุลลอฮ์บุตรมัสอูดกับสะอัดและอัมมาร์ เคยเข้าร่วมหุ้นส่วนกันช่วงสงครามบะดร์ โดยอับดุลลอฮ์กับอัมมาร์ไม่ได้นำสิ่งใดมาลงทุนเลย ส่วนสะอัดได้นำเชลยศึกมาร่วมด้วยสองคน²³³

หากการหุ้นและการลงทุนเป็นการตกลงกันระหว่าง 2 คนในการทำธุรกิจร่วมกัน โดยไม่มีการใช้ทรัพย์สิน แต่อาศัยชื่อเสียงสองฝ่ายร่วมกันทำธุรกิจและบริหารงาน รายได้และผลกำไรจะมีการแบ่งกันตามข้อตกลง การหุ้นและการลงทุนดังกล่าวเรียกว่า Sharikah al-Wujub โดยนักนิติศาสตร์อิสลามส่วนใหญ่ถือว่าไม่เป็นที่อนุญาต เพราะเป็นการลงทุนที่มีความเสี่ยง ไม่นั่นอน และขาดความเป็นธรรม นอกจากนั้นข้อตกลงต่างๆ ล้วนเกิดขึ้นบนความไม่รู้²³⁴

สังคมทุกสังคมมีความเหลื่อมล้ำกัน บางคนร่ำรวยมีทรัพย์สินมากมายแต่ไม่มีความรู้หรือประสบการณ์ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ขณะบางคนอาจจะยากจนแต่มีแรงงานและความสามารถอันเหลือ เช่นเดียวกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายประเภท ทุกคนสามารถกระทำด้วยทุนของตนเองไม่ต้องพึ่งพาใคร ขณะที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายโครงการใหญ่ๆหรือหลายประเภทไม่สามารถดำเนินให้ลุล่วงไปเพียงลำพัง การสนับสนุนระบบหุ้นส่วนและการลงทุนของนบีมุฮัมมัด ﷺ ก่อให้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างเพื่อนมนุษย์ สร้างงานสร้างรายได้แก่ประชาชน และเป็นการเสริมสร้างความสามารถและประสบการณ์เพื่อทุกคนในสังคมได้รับประโยชน์และกำไรร่วมกัน อีกทั้งยังเป็นการเสริมความแข็งแกร่งแก่ประชาชาติในอนาคต

²³² al-Zuhayly, Wahbah. 1984. *al-Fiqh al-Islāmi Wa 'Adillatuh*. (Syria : Dār al-Fikr), หน้า 826 (เล่ม 4).

²³³ อ่านเพิ่มเติมจากอัลหะดีษบันทึกโดย อะบูดาวัด, อันนะซาอีฮ์ และอิบนุมาญะฮ์ บทเกี่ยวกับการถือหุ้น

²³⁴ Wizārah 'Awqāf al-Kuwait. n.d. *al-Mawsū'ah al-Fiqhīyah*. (Kuwait : al-'Awqāf), หน้า 38 (เล่ม 26). และหนังสือของ สายสัมพันธ์. 2543. ประเด็นที่น่ารู้เกี่ยวกับการชำระชะกาตและการประกอบธุรกิจ. (กรุงเทพฯ : สายสัมพันธ์), หน้า 95 (เล่ม 3).

4.1.7 การจัดตั้งกลุ่มและองค์กร

ช่วง 10 ปีแรกในนครมักกะฮฺ นบีมุฮัมมัด ﷺ เน้นการเผยแผ่ศาสนาอิสลามและเกี่ยวกับการศรัทธาเชื่อมั่นเป็นหลัก ดังนั้นการทำงานของท่านในระยะแรกจึงเป็นการทำงานเพียงลำพังและเน้นไปยังรายบุคคล หลังอพยพสู่นครมะดีนะฮฺท่านส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่มหรือเป็นทีม โดยริเริ่มจัดตั้งกลุ่มและองค์กรเข้ามาทำงานสนับสนุนการทำงาน ทั้งด้านศาสนา สังคม การเมือง และการทหาร โดยเฉพาะกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ เพื่อประสิทธิภาพในการฟื้นฟูและพัฒนาสังคม

สถาบันแรกที่นบีมุฮัมมัด ﷺ สร้างหลังอพยพมายังนครมะดีนะฮฺคือมัสญิดกุบาอ์ เพื่อเป็นจุดศูนย์รวมของพี่น้องมุสลิมในการแสดงความรักภักดีต่ออัลลอฮ์ผู้เป็นเจ้า และเป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมด้านอื่นๆที่เป็นประโยชน์มุสลิม ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอน และปรึกษาหารือกันในเรื่องงานต่างๆ ต่อมาเมื่อท่านเห็นว่าระบบเศรษฐกิจ ณ นครมะดีนะฮฺตกอยู่ภายใต้อิทธิพลยิว และตลาดใหญ่ของบะนีกัยนุกอฮฺ ตลอดจนเกี่ยวข้องกับระบบดอกเบี้ยทุกชนิด ประกอบกับมุสลิมเริ่มมีความเข้มแข็งขึ้น ท่านจึงก่อตั้งตลาดที่ดำเนินงานโดยมุสลิมขึ้น²³⁵ จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์หลักในการสร้างมัสญิด เพื่อเป็นศูนย์กลางทางแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ส่วนวัตถุประสงค์ในการสร้างตลาด เพื่อเป็นแหล่งกระจายผลผลิต สินค้า และผลิตภัณฑ์มุสลิม ตลอดจนกำหนดกลไกตลาดให้ดำเนินไปตามจริยธรรมทางเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับบัยตุลมาลถือเป็นตัวอย่างของกองคลังแรกทีมนบีมุฮัมมัด ﷺ ก่อตั้งขึ้นในนครมะดีนะฮฺ เพื่อรวบรวมรายได้ทั้งหมดก่อนจะนำไปเป็นสวัสดิการแก่สังคม โดยมีสายรายงานมากมายที่บ่งชี้ว่านบีมุฮัมมัด ﷺ เคยแต่งตั้ง อะบีอัยดิยอะฮฺ บุตร อัลญุรรอฮฺ ให้รับผิดชอบบัยตุลมาลและเป็นผู้จัดเก็บภาษีจากหัวเมืองอื่น จนท่านได้ขนานนามเขาว่า อัลอะมินอุมมะฮฺ (ผู้ซื่อสัตย์แห่งประชาชาติ) ดังอัลหะดีษระบุว่า

((أن رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث أبا عبيدة بن الجراح إلى البحرين
يأتي بجزيتها وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم هو صالح أهل البحرين))
(رواه مسلم : 2961)

²³⁵ al-Qaradāwī, Yūsuf. 1977. *al-Halāl Wa al-Harām Fī al-Islām*. (al-Qāhirah : al-Maktabah), หน้า 116.

ความว่า แท้จริงศาสนทูตของอัลลอฮ์ ได้ส่ง อะบูอับดุลอะฮ์ บุตร อัลญัร
รอส เดินทางไปยังบาหลีเรนเพื่อจัดเก็บภาษี โดยท่านได้ทำ
ประนีประนอมกับชาวบาหลีเรนไว้แล้ว

(บันทึกโดยมุสลิม : 2961)

ญาบิร บุตร อับดุลลอฮ์ เล่าว่า ขณะเขาออกเดินทางไปตำบลค็อยบัร นบีมุฮัมมัด
ﷺ ได้มอบหมายเขาไปเก็บชะกาต โดยท่านกล่าวว่า

((إذا أتيت وكيلى فخذ منه خمسة عشر وسقا))

(رواه أبو داود : 3632)

ความว่า เมื่อท่านถูกนำมาเพื่อเป็นตัวแทนของเรา ดังนั้นท่านจงเก็บ
ชะกาตจำนวน 15 วัชกุ จากสินค้าที่อุฐุบรทุกมา²³⁶

(บันทึกโดยอะบูดาอูด : 3632)

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ญาบิร บุตร อับดุลลอฮ์ เป็นหนึ่งจากคนหนึ่งจากกลุ่ม
ทำงานให้กับบัยตุลมาลที่ถูกก่อตั้งขึ้น ‘Alām al-Dīn กล่าวว่ นบีมุฮัมมัด ﷺ แต่งตั้งบุคคลและ
คณะบุคคลรับผิดชอบงานด้านเศรษฐกิจหลายท่าน ได้แก่ อะบูอับดุลอะฮ์ บุตร อัลญัร
รอส ด้านกองคลัง อุมัร บุตร อัลค็อฏฏอบ เป็นหัวหน้าคณะรวบรวมชะกาต อะบูอับดุลอะฮ์ บุตร อัลญัร
รอส เป็นผู้เก็บภาษีในบาหลีเรน มุอาศ บุตร ญะบัล เก็บภาษีในเยเมน อุบัยย บุตร กะอับ ดูแลด้าน
บัญชีและสัญญาข้อตกลงต่างๆ อับดุลลอฮ์ บุตร เราะวาอะฮ์ กับ ญับบาร บุตร เสาะคีร์ เป็น
ผู้เชี่ยวชาญและค้นคว้าด้านการเกษตร และชะอิด บุตร ชะอิด กับพระนาง ชัมรออุ บุตร นุฮัยก
ควบคุมตลาดทางนครมักกะฮ์²³⁷

การก่อตั้งมัสญิด ตลาดมุสลิม และบัยตุลมาล สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของ
โครงสร้างเชิงสถาบัน และสะท้อนให้เห็นถึงภาพรวมของความเข้มแข็งต่ออัลลอฮ์ ﷻ อย่างเป็น
รูปธรรม โดยการดำเนินงานของกลุ่มและองค์กรดังกล่าว จะต้องสอดคล้องกับกฎหมายอิสลาม
และวางอยู่บนหลักที่ว่าด้วยการส่งเสริมในกระทำความดีที่ดำรงมามีประโยชน์ต่อสังคม

²³⁶ 1 วัชกุ มีปริมาณเท่ากับ 60 สออุ และ 1 สออุเท่ากับ 2176 กรัม

²³⁷ ‘Alām al-Dīn, Mustafā. 1992. *al-Mujtama‘a al-Islāmī*. (Lebanon : Dār al-Nahdah al-‘Arabīyah), หน้า
36.

เช่นเดียวกับให้การหยุดยั้งในสิ่งที่เป็นความชั่วหรือเป็นภัยคุกคามต่อตนเองและ
สังคม อัลกุรอานระบุว่า

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ
الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

(آل عمران : 104)

ความว่า และพวกเจ้าจงทำให้มีขึ้นจากหมู่พวกเจ้าคณะหนึ่งที่จะเชิญชวน
ไปสู่ความดีและใช้ให้กระทำในสิ่งที่ชอบและห้ามมิให้กระทำในสิ่งที่มี
ชอบ และชนเหล่านี้คือบรรดาผู้ที่ได้รับความสำเร็จ

(อาลิอิมรอน : 104)

การให้ความสำคัญและจัดตั้งสถาบัน ตลอดจนแต่งตั้งบุคคลากรรับผิดชอบงาน
ด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ช่วยทำให้สังคมและระบบเศรษฐกิจถูกขับเคลื่อนไปข้างหน้า
อย่างมีระบบและมีเป้าหมายชัดเจนมากขึ้น ตลอดจนสามารถบริหารจัดการและรับผิดชอบงาน
ต่างๆ ให้มีคุณภาพ และทำให้อุคตมการณ์อิสลามข้ออื่นๆเกิดขึ้นจริงได้ ไม่ว่าจะเป็นงานด้านศาสนา
สังคม การปกครอง และเศรษฐกิจ

4.2 มหภาค

4.2.1 ความมั่นคงทางสังคม²³⁸

สังคมในคาบสมุทรอาระเบียไม่มีความมั่นคงทางสังคมเท่าใด เนื่องจากคนยากจน คนอนาถา เจ้าหน้าที่จัดเก็บ และแจกจ่ายชะกาตุ บุคคลที่สนใจอัลอิสลามหรือเพิ่งเข้ารับอิสลาม ทาส คนที่มีหนี้สินส่วนตัว คนทำงานเพื่อศาสนา และคนเดินทาง คนเหล่านี้ขาดสวัสดิการรองรับ ตลอดจนประชาชนยังว่างงาน ไม่มีรายได้ ไม่มีการทำงาน ความมั่งคั่งที่มีอยู่กระจุกอยู่กับคนบาง คนหรือบางกลุ่มเท่านั้น แต่ปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขด้วยระบบความมั่นคงทางสังคม ของนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การช่วยเหลือและการคุ้มครองของบุคคลและองค์กร ทั้ง ภาครัฐและเอกชนที่มีต่อบุคคล ครอบครัว กลุ่มชน หรือชุมชนให้มีมาตรฐานการครองชีพ สุขภาพ และฐานะทางสังคมที่ดี ไม่ว่าจะเกี่ยวกับด้านร่างกาย ชีวิต เกียรติยศ ทรัพย์สิน สติปัญญา ความคิด หรืออารมณ์ ไม่แบ่งชนชั้นและฐานะ โดยระบบความมั่นคงทางสังคม ดังกล่าวอาศัย (1) สวัสดิการสังคมซึ่งได้มาจากระบบชะกาตุ (ทานบังกัตบ) เศาะดาเกาะฮู (ทาน อาสา) ตะบ์รรูฮุด ตะเตาอู (การทำทานทั่วไป) กัฟฟาเราะฮู (ค่าปรับ เช่น ค่าปรับจากการฆ่า คนผิดโดยไม่มีเจตนา ค่าปรับจากการเปรียบเทียบภรรยาเหมือนมารดา ค่าปรับจากเจตนา มีเพศสัมพันธ์หรือรับประทานโดยเจตนาช่วงการถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน และค่าปรับจากการ

²³⁸ หากเป็นนโยบายจะเรียกว่า นโยบายสวัสดิการสังคม (Social Welfare Policy) และหากเป็นระบบและการจัดการจะเรียกว่า ระบบความมั่นคงทางสังคม (Social Security System) โดยคำว่า สวัสดิการสังคม มาจาก ภาษาอังกฤษว่า Social Safety Nets นอกจากนั้นยังมีการใช้คำอื่นอีก เช่น โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม ตา ข่ายนิรภัย การคุ้มครองทางสังคม เป็นต้น โดยหมายถึง ระบบการคุ้มครองป้องกันมิให้คนในสังคมประสบ ภาวะทุกข์ยากลำบากมากเกินไป และการที่จะทำให้ระบบดังกล่าวเป็นจริงขึ้นมาได้นั้น รัฐจะต้องมีวิธีการจัดหา รายได้และงบประมาณเพื่อนำมาใช้ในโครงการดังกล่าวให้ลุล่วง โดยมักเรียกงบประมาณดังกล่าวว่า งบประมาณ เพื่อสวัสดิการสังคม (Social Welfare Budget) ประเทศแรกในยุโรปที่จัดให้มีบริการสังคมคือ ประเทศเยอรมัน เช่น บริการทางการศึกษา สาธารณสุข ที่อยู่อาศัย และสังคมสงเคราะห์ เช่น ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและ ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ และประกันสังคม เช่น ประกันสุขภาพ โดยใช้คำว่า Social Welfare แต่หากมีการศึกษา เกี่ยวกับสวัสดิการสังคมในประเทศอังกฤษ จะพบว่าช่วง ค.ศ.1598-1601 ได้มีการร่างพระราชบัญญัติ Elizabethan Poor Law เพื่อช่วยเหลือคนยากจน คนยากไร้ คนขอทานและถูกนำมาใช้ก่อนแล้ว ต่อมาเมื่อ สหรัฐอเมริกาได้มีบัญญัติความมั่นคงทางสังคมในปี ค.ศ. 1935 คำว่า Social Security จึงถูกนำมาใช้กันอย่าง แพร่หลายก่อนแนวคิดดังกล่าวจะเป็นที่แพร่หลายไปทั่วโลก และสามารถอ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ ณรงค์ พิเศษประเสริฐ. 2544. วิถีสังคมไทย. (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์), หน้า 202-203.

เสียดาบา) วกัฟ (การบริจาคทรัพย์สินเพื่อนำสิ่งนั้นไปใช้ตามวิธีทางของอัลลอฮ์ ﷻ นะพะเกาะฮุ (ค่าครองชีพ) ฮิบะฮุ (การให้) และวะซียะฮุ (พินัยกรรมสังเียของผู้ตายเพื่อนำทรัพย์สินบางส่วนไปใช้เพื่อสังคม) และ (2) การกระจายรายได้ โดยอาศัยการจ้างงาน การกำหนดค่าแรง การให้เช่า และการหาทำไรจากการค้า

4.2.1.1 สวัสดิการสังคม²³⁹

สวัสดิการสังคมที่บีมุฮัมมัด ﷺ นำมาพัฒนาสังคมและช่วยเหลือประชาชน คนยากจน และคนอื่นๆ ได้แก่

1) **ชะกาตุ** หมายถึง ทรัพย์สินที่จัดเก็บจากมุสลิม เพื่อนำไปแจกจ่ายแก่คนกลุ่มหนึ่งที่ถูกระบุอย่างชัดเจนภายในระยะและเวลาจำกัด โดยบีมุฮัมมัด ﷺ นำมาเป็นสวัสดิการแก่คนยากจน คนอนาถา เจ้าหน้าที่จัดเก็บ และแจกจ่ายชะกาตุ บุคคลที่สนใจอิสลาม หรือเพิ่งเข้ารับอิสลาม ทาส คนที่มีหนี้สินส่วนตัว คนทำงานเพื่อศาสนา และคนเดินทาง²⁴⁰ ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَيْنَ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

(التوبة : 60)

ความว่า แท้จริงทรัพย์สินที่เป็นชะกาตนั้นสำหรับบรรดาคนยากจน และบรรดาผู้ที่ขัดสน และบรรดาเจ้าหน้าที่รวบรวมมัน และบรรดาผู้ที่หัวใจของพวกเขาสนิทสนม และในการไถ่ทาส และบรรดาผู้มีหนี้สินส่วนตัว และใช้ในหนทางแห่งอัลลอฮ์ และบรรดาผู้ที่อยู่ในระหว่างการเดินทาง ซึ่งเป็นบัญญัติอันจำเป็นจากอัลลอฮ์ และอัลลอฮ์ทรงผู้รอบรู้และทรงปรีชาญาณ

(อิตเตาบะฮุ : 60)

²³⁹ กลุ่มประเทศอาหรับส่วนใหญ่จะใช้คำว่า al-Tadamon al-Mujtama'a ขณะที่บางประเทศนิยมใช้คำว่า al-Ri'ayah al-Mujtama'a.

²⁴⁰ 'Abū Zahrah, Muhammad. n.d. *Khātum al-Nabiyīn*. (Lebanon : Dār al-Thurāth), หน้า 164 (เล่ม 2).

โดยชะกาจะถูกเก็บมาจากคนที่ร่ำรวยก่อนจะถูกจ่ายคืนแก่คนยากจนและ
คนอื่น ๆ นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยส่ง มุอาซ บุตร ญะบัล ไปรวบรวมชะกาตุที่เยเมนและกล่าวว่า

((أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةَ فِي أَمْوَالِهِمْ تَوَخَّذُ مِنْ أَغْنِيائِهِمْ وَتَرُدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ))

(رواه البخاري : 1331)

ความว่า แท้จริงอัลลอฮ์ทรงกำหนดให้จ่ายชะกาตเหนือทรัพย์สินพวกท่าน

โดยจะถูกนำมาจากคนร่ำรวย เพื่อนำไปแจกจ่ายกับคนยากจนของพวกเขา

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 1331)

ตารางเปรียบเทียบระหว่างสวัสดิการสังคมทั่วไปและสวัสดิการสังคมของนบีมุฮัมมัด ﷺ

สวัสดิการและประกันสังคมทั่วไป	สวัสดิการสังคมของนบีมุฮัมมัด ﷺ
1-ได้มาจากทุกคน โดยไม่คำนึงว่ามี ความสามารถจ่ายได้หรือไม่	1-เก็บเฉพาะบุคคลที่ร่ำรวย ตามระยะเวลา ศาสนากำหนด
2-ช่วยเหลือตามลำดับสมาชิก และจ่ายคืนตาม จำนวนปีที่เข้าร่วม โดยไม่พิจารณาถึงความ ต้องการ และความจำเป็น	2-ช่วยเหลือแก่บุคคลที่มีความต้องการ และ จำเป็น โดยไม่มีสิ่งแลกเปลี่ยน
3-ให้ความสำคัญเฉพาะสมาชิกที่เข้าร่วม	3-ให้ความสำคัญแก่ คนยากจน คนอนาถา คนมีหนี้สิน และอื่นๆ
4-รัฐสามารถเก็บหรือสงวนสิทธิเพื่อนำไปใช้ สอยอย่างอื่น หรือเป็นงบประมาณแผ่นดิน	4-รัฐจะต้องแจกจ่ายแก่บุคคลที่มีความต้องการ ตามระยะเวลาที่ศาสนากำหนด
5-ได้รับส่วนแบ่งตามอัตราขึ้นลงของเงินตรา	5-การขึ้นลงของค่าเงินและอัตราเงิน ไม่มีผล
6-ผลตอบแทนของผู้รับขึ้นอยู่กับข้อตกลง และ การแลกเปลี่ยนในส่วนที่ต้องจ่าย	6-ไม่มีข้อตกลงใดๆระหว่างผู้ให้กับผู้รับ คน ยากจน คนอนาถา มีสิทธิได้รับผลตอบแทน แน่นอนจากทรัพย์สินของคนร่ำรวย
7.เกี่ยวข้องกับอัตราดอกเบี้ย	7.ไม่เกี่ยวข้องกับดอกเบี้ย

ตารางข้างบนชี้ให้เห็นว่า สวัสดิการสังคมทั่วไปยังเข้าไม่ถึงคนยากจนและผู้ที่มีความต้องการอย่างแท้จริง เพราะวางอยู่บนเงื่อนไขการเข้าร่วม การเป็นสมาชิก หรือระหว่างบุคคลผู้ที่มีอันจะกินด้วยกัน ซึ่งทำให้บุคคลที่มีได้เข้าร่วมหรือเป็นสมาชิกหรือไม่มีอันจะกินไม่มีสิทธิใดๆ หรืออาจจะมีไปถึงบุคคลที่มีความต้องการ แต่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เช่น จ่ายค่าสมาชิก และเบี้ยประกัน นอกจากนั้นเป้าหมายหลักของสวัสดิการสังคมคือการช่วยเหลือบุคคลอื่นๆ ยังถูกเปลี่ยนเป็นธุรกิจ การเก็งกำไร และผลประโยชน์ตามความต้องการของผู้ก่อตั้งและผู้ถือหุ้น และยังเกี่ยวข้องกับระบบผลประโยชน์ทางดอกเบี้ย ส่วนสวัสดิการสังคมมุสลิม นบีมุฮัมมัด ﷺ เน้นความเป็นเอกภาพดั้งเดิมของมนุษยชาติที่มาจากเผ่าพันธุ์เดียวกัน และชี้แนะให้ทุกคนรู้จักการใช้ชีวิตอยู่ในโลกใบเดียวกันด้วยความรัก ดูแลรับผิดชอบ ช่วยเหลือกัน โดยไม่จำเป็นต้องมีสิ่งตอบแทนเงื่อนไข และผลประโยชน์แม้ทุกคนจะแตกต่างทางความเชื่อและการศรัทธา โดยไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ สีผิว เชื้อชาติ คนจน คนรวย หรือยึดติดตามพรมแดนหรือประเทศ トラบใดที่ร่วมมือร่วมใจดำเนินตามขอบเขตที่กฎหมายอิสลาม ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴾

(الحجرات : 13)

ความว่า โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชายและเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกออกเป็นเผ่าและตระกูล เพื่อจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ อัลลอฮ์ คือผู้มีความยำเกรงยิ่งจากหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน

(อัลสุญรอต : 13)

2) ฟิทยะฮฺ ดิยะฮฺ และกัฟฟาระฮฺ หมายถึง การจ่ายชดเชย การจ่ายเพื่อไถ่โทษ และค่าปรับตามศาสนบัญญัติ เช่น บุคคลที่ถือศีลอดด้วยความลำบาก บุคคลที่ถูกสกัดกั้นขณะจะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ และบุคคลที่ตั้งใจสาบาน เป็นต้น โดยจะนำมาแจกจ่ายแก่คนยากจนและคนอนาถา โดยถือเป็นสวัสดิการอีกอย่างหนึ่งที่นบีมุฮัมมัด ﷺ นำมาใช้ช่วยเหลือประชาชน ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ... (الآية) ﴾

(البقرة : 184)

ความว่า และหน้าที่ของบุคคลที่ถือศีลอดด้วยความลำบากคือ การจ่ายชดเชย (ฟิดยะฮฺ) เป็นอาหาร (มื้อหนึ่ง) แก่คนอนาถาหนึ่งคน...อัลอายะฮฺ (อัลบะเกาะเราะฮฺ : 184)

﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أُمِيتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ...الآية﴾

(البقرة : 196)

ความว่า และพวกท่านจงทำให้สมบูรณ์เกิดการประกอบพิธีฮัจญ์ และพิธีอุมเราะฮฺเพื่ออัลลอฮฺ ดังนั้นหากพวกท่านถูกสกัดกั้น ก็ให้เชือดสัตว์พลีทานที่หาได้ง่าย และพวกท่านจงอย่าโกนศีรษะของพวกท่านจนกว่าสัตว์พลีทานนั้นจะถึงที่ของมัน (ดิยะฮฺ) บุคคลใดในหมู่พวกท่านป่วยหรือมีสิ่งทำให้เขาเดือนร้อนจากศีรษะของเขา ก็ให้ชำระค่าชดเชย (ฟิดยะฮฺ) ได้แก่ การถือศีลอด หรือการทำทาน หรือการเชือดสัตว์พลีทาน ครั้นเมื่อพวกท่านปลอดภัยแล้ว บุคคลใดแสวงหาประโยชน์จนกระทั่งถึงพิธีฮัจญ์ด้วยการทำพิธีอุมเราะฮฺ ก็ให้เชือดสัตว์พลีทานที่หาได้ง่าย ...อัลอายะฮฺ

(อัลบะเกาะเราะฮฺ : 196)

﴿وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ...الآية﴾

(المائدة : 89)

ความว่า แต่ทว่าพระองค์จะทรงเอาโทษจากพวกเจ้าด้วยถ้อยคำที่พวกเจ้าตั้งใจสาบาน ดังนั้นสิ่งที่จะไถ่โทษของมัน (กัฟฟาเราะฮฺ) คือ การให้อาหารแก่คนอนาถาสิบคนจากอาหารปานกลางที่พวกเจ้าให้เป็นอาหารแก่ครอบครัวของพวกเจ้า หรือให้เป็นเครื่องนุ่งห่มแก่พวกเขา หรือไถ่ทาสคนหนึ่งให้เป็นอิสระ...อัลอายะฮฺ

(อัลมาอิดะฮฺ : 89)

3) เศาะตะกอดและตะบัยรฺรูอาต หมายถึง การบริจาค ทานอาสา และการทำทาน โดยหวังการตอบแทนจากอัลลอฮฺ ﷻ สิ่งเหล่านี้ถูกนบีมุฮัมมัด ﷺ นำมาเป็นสวัสดิการสังคมสำหรับบุคคลทั่วไป ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾

(النساء : 114)

ความว่า ไม่มีความดีใดๆ ในการซุบซิบของพวกเขา นอกจากผู้ที่ใช้ให้ทำทาน (เศาะดาเกาะฮฺ) หรือให้ทำสิ่งที่ดีงาม หรือให้ประนีประนอมระหว่างผู้คนเท่านั้น และผู้ใดกระทำดังกล่าวเพื่อแสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮฺแล้ว เราจะให้แก่เขารางวัลอันใหญ่หลวง

(อันนิซาอู : 114)

การช่วยเหลือสังคมมีความสำคัญมาก โดยเห็นได้จากนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้บริจาคที่ดินของท่านเพื่อช่วยเหลือสังคม ดังรายงานระบุว่า

((ما ترك رسول الله صلى الله عليه وسلم عند موته درهما ولا ديناراً ولا عبداً ولا أمة ولا شيئاً إلا بغلته البيضاء وسلاحه وأرضاً جعلها صدقة))

(رواه البخاري : 2588)

ความว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ สิ้นชีวิตโดยมิได้ทั้ง دينار 1 ดิรฮัม 1 ทาสชาย 1 ทาสหญิง และสิ่งอื่นใดยกเว้นล่อสีขาว 1 ตัว อาวุธ 1 ชิ้น และสวน 1 แปลง ซึ่งท่านบริจาคมัน

(บันทึกโดยอัลบุคอรีย์ : 2588)

การช่วยเหลือสังคมจะต้องเป็นไปอย่างพอเหมาะพอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ดังมีรายงานจาก อะบีวักกัอฺ ว่า เขาเป็นบุคคลที่มีทรัพย์สินจำนวนมากและมีลูกสาวรับมรดกเพียงคนเดียว เมื่อเขาเจ็บป่วยหนัก เขากามนบีมุฮัมมัด ﷺ ว่า

((أفأتصدق بثلثي مالي قال لا فقلت بالشطر فقال لا ثم قال الثلث والثلث كبير أو كثير إنك أن تذر ورثتك أغنياء خير من أن تذرهم عالة يتكفون الناس))
(رواه البخاري : 1233)

ความว่า ฉันต้องการบริจาคสิ่งที่ฉันมีอยู่ 2 ใน 3 ได้หรือไม่ นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า ไม่ได้ ฉันกล่าวว่า 1 ใน 2 ได้หรือไม่ ท่านตอบว่าไม่ได้ 1 ใน 3 และ 1 ใน 3 ก็มากเกินไปแล้ว แท้จริงหากท่านทิ้งทายาทไว้อย่างบุคคลที่ร่ำรวยดีกว่าปล่อยให้พวกเขาใช้ชีวิตอยู่อย่างยากจนและยื่นมือขอจากมนุษย์

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 1233)

การบริจาคอาจจะมาจากสิ่งที่เป็นทรัพย์สิน พืชผลทางการเกษตร และช่องทางอื่นก็ได้ นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวส่งเสริมการบริจาคว่า

((ما من مسلم يغرس غرسا أو يزرع زرعاً فيأكل منه طير أو إنسان أو بهيمة إلا كان له به صدقة))
(رواه البخاري : 2195)

ความว่า ไม่มีมุสลิมคนใดที่ทำการเพาะปลูกหรือทำการเกษตร เมื่อมีนกมนุษย์ หรือสัตว์อื่นมากัดกินแล้วเขาไม่ได้รับผลบุญ

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2195)

หากมองภาพรวมของสวัสดิการสังคมนบีมุฮัมมัด ﷺ ข้างต้นจะพบว่าครอบคลุมตั้งแต่ (1) ระดับสมาชิกรายบุคคลหรือเรียกว่า Fard กล่าวคือ ท่านใช้การทำงานหรือประกอบอาชีพเป็นการดูแลชีวิตและความเป็นอยู่รายบุคคล ท่านกล่าวว่า

((لأن يحتطب أحدكم حزمة على ظهره خير من أن يسأل أحدا فيعطيه أو يمنعه))

(رواه البخاري : 1968)

ความว่า การที่ชายคนหนึ่งออกไป (ทำงาน) ตัดฟันใส่หลัง (เพื่อขาย)
ดีกว่าการที่เขายื่นมือขอคนอื่น ซึ่งคนอื่นอาจจะให้เขาหรือไม่ให้เขา
(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 1968)

และ (2) ระดับครอบครัวหรือเรียกว่า Usrah นบีมุฮัมมัด ﷺ ใช้ระบบ
นะฟาเกาะฮฺ ดูแลและความรับผิดชอบต่อครอบครัว โดยหัวหน้าครอบครัวจ่ายค่าเลี้ยงดูแก่บุคคลได้
การปกครองทุกคนก่อนช่วยเหลือเครือญาติและเพื่อนบ้าน ดังท่านกล่าวว่า

((أبدأ بنفسك فتصدق عليها فإن فضل شيء فأهلك فإن فضل شيء عن
أهلك فلذي قرابتك فإن فضل عن ذي قرابتك شيء فهكذا وهكذا يقول
بين يديك وعن يمينك وعن شمالك))

(رواه النسائي : 2546)

ความว่า ท่านจงเริ่มที่ตัวของท่านก่อนที่จะทำทาน หากยังมีเหลือจง
แบ่งปันให้ครอบครัวของท่าน หากยังเหลือหลังการให้ครอบครัวท่านแล้ว
จงมอบให้เครือญาติของท่าน หากยังเหลือหลังมอบให้เครือญาติของท่าน
แล้ว จึ่งมอบให้บุคคลอื่นที่อยู่ต่อหน้าท่าน ด้านขวาท่าน และด้านซ้าย
ของท่าน (กลุ่มเพื่อนบ้าน)

(บันทึกโดยอันนะซาอี : 2546)

และ (3) ระดับสังคมส่วนรวม หรือเรียกว่า Ummah นบีมุฮัมมัด ﷺ ใช้
ระบบฟิถยะฮฺ (จ่ายชดเชย) กัฟฟาระฮฺ (ค่าไถ่โทษ) และอื่นๆ เข้าไปช่วยเหลือสังคมส่วนรวม
และ (4) ระดับรัฐหรือประเทศหรือเรียกว่า Dawlah ท่านใช้ระบบชะกาตเป็นสวัสดิการแก่
ประชาชน หากไม่เพียงพอแก่ความต้องการท่านใช้การเสาะดาเกาะฮฺ (ทำทาน) หรือบุคคลร่ำรวย
จะต้องยื่นมือเข้าช่วยเหลือทานอาสา ท่านกล่าวว่า

((من ترك مالا فلورثته ومن ترك ديناً أو ضياعاً فعلي وإلي وأنا أولى بالمؤمنين))

(رواه ابن ماجه : 2416)

ความว่า บุคคลใดที่ทรัพย์สินไว้ ทรัพย์สินเหล่านั้นย่อมเป็นสิทธิของ ทายาท และบุคคลใดที่หนี้สินหรือสิ่งพลัดหลงและสูญหายไว้ สิ่งนั้นคือ ภาระหนี้สินต้องรับผิดชอบ โดยฉันทันตึกว่าในการเป็นธุระให้บรรดาผู้ มีศรัทธา

(บันทึกโดยอิบน์อุมายะฮฺ : 2416)

4.2.1.2 การกระจายรายได้

การกระจายรายได้ (al-Tawzi'a) อย่างเป็นทางการนับว่ามีความสำคัญต่อการ พัฒนาสังคมและภาคเศรษฐกิจโดยเฉพาะบุคคลที่มีมุฮัมมัด ﷺ เพราะสามารถจัดความยากจน ลด การว่างงานและสร้างรายได้แก่ประชาชน ตลอดจนช่วยลดปัญหาสังคมในด้านต่างๆที่จะตามมา ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการกระจายรายได้ก็คือ อัลกุรอานระบุว่า²⁴¹

﴿ مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ
مِنْكُمْ...الآية﴾

(الحشر : 7)

ความว่า สิ่งใดที่อัลลอฮ์ทรงมอบให้แก่ศาสนทูตของพระองค์โดยยึดมาได้ จากชาวเมือง (กัฟฟาร) สิ่งนั้นย่อมเป็นสิทธิของอัลลอฮ์ และศาสนทูต ของพระองค์ และญาติสนิท และเด็กกำพร้า และผู้ขัดสน และผู้เดินทาง เพื่อสิ่งนั้นจะมีได้หมุนเวียนอยู่ในระหว่างบรรดาคนร่ำรวยจากพวกเขา...

อัลอายะฮฺ

(อัลฮัซร์ : 7)

หลักฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ทรัพย์สิน 1 ใน 5 จากทรัพย์สินสงคราม (al-Ghanāim) หรือทรัพย์สินเฉลย เช่น เงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ไม้สอย อาวุธ สัตว์ พาหนะ และ อื่นๆ จะถูกคนมีมุฮัมมัด ﷺ แบ่งออกเป็น 5 ส่วนโดยจะนำ 1 จาก 5 ส่วนส่งไปยังกองคลัง

²⁴¹ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Dimishqy, 'Abī al-Fidā' al-Hāfiz Ibn Kathīr. 1981. Tafsīr Ibn Kathīr. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 336 (เล่ม 4).

ส่วนกลางของรัฐ เพื่อนำไปช่วยคนยากจนและขาดแคลน ส่วนที่เหลือ 4 ส่วนจะถูกนำมาเป็นสวัสดิการทหาร พัฒนากองทัพ และอื่นๆ²⁴² เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจเกิดการหมุนเวียนในสังคมส่วนรวม มิใช่ปล่อยให้ทรัพย์สิน ทรัพย์สิน และความมั่งคั่งไหลหมุนเวียนอยู่ในมือบางคน

แม้การกระจายรายได้ไปสู่สังคมคนยากไร้และคนยากจน จะยังไม่ถูกกล่าวถึงมากในสังคมของระบบทุนนิยมขณะคนร่ำรวยจะถูกเฟื่องถึงในระบบสังคมนิยม แต่การกระจายรายได้ไปสู่สังคมถูกหนีมุฮัมมัด ﷺ ให้ความสำคัญและวางมาตรฐานการกระจายรายได้ อยู่ระหว่าง (1) ความเป็นธรรม (2) และความเป็นจริงที่สังคมควรได้รับ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางแสดงสถานการณ์ปกติ

ขอบเขตระดับสูงสุดดำรงอยู่บนความยุติธรรม	ขอบเขตระดับต่ำสุดวางอยู่บนความเป็นจริง
- เครื่องมือที่ใช้คือ ข้อห้ามเด็ดขาด (Harām) และสิ่งที่ไม่สมควรปฏิบัติ (Makrūh) เช่น ห้ามเรื่องดอกเบี้ย การกักตุน การล่อลวง และการได้มาซึ่งทรัพย์สินอย่างไม่เป็นธรรมที่จะกระจายสู่สังคมส่วนรวม	- เครื่องมือที่ใช้คือ ข้อใช้ที่จำเป็นต้องปฏิบัติ (Wājib) และสิ่งที่สนับสนุนให้ปฏิบัติ (Mandub) เช่น การจ่ายค่าเลี้ยงดูแก่ครอบครัว การกระจายรายได้ที่ได้มาจากค่าปรับ การบริจาค การทำทาน การจ่ายชะกาต และการใช้จ่ายทรัพย์สินบางส่วนที่ผู้ตายทำพินัยกรรมไปสู่สังคม

ตารางแสดงสถานการณ์ขบขัน

เกิดการเหลื่อมล้ำกันอย่างมาก	เกิดความต้องการ
- เครื่องมือที่ใช้คือ การบริหารจัดการทรัพย์สินที่ดีตามกฎหมายอิสลาม	- เครื่องมือที่ใช้คือ การบริจาค และการบริหารจัดการทรัพย์สินที่ดีตามกฎหมายอิสลาม

²⁴² Ibn Quddamah, 'Abd Allāh 'Ahmad. 1985. *al-Mughnī*. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 312 (เล่ม 6).

นบีมุฮัมมัด ﷺ กระจายรายได้ ความมั่งคั่ง และสินทรัพย์ให้หมุนเวียนระหว่างทุกคนในสังคม เพื่อให้ไม่กระจุกอยู่ในหมู่คนร่ำรวย ผู้มีอำนาจ และผู้มีอิทธิพลเท่านั้น โดยอาศัยหลักการต่อไปนี้

1) การจ้างงาน (al-Ijarah) และการรับจ้าง (al-Istijarah) โดย al-Ijarah หมายถึง สัญญาหรือข้อตกลงที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์และข้อตกลงที่ชัดเจน เพื่อแลกกับความเหน็ดเหนื่อยด้วยค่าแรงที่ทราบแน่นอน อัลกุรอานกล่าวถึงการจ้างงานว่า²⁴³

﴿إِنْ خَيْرٌ مِّنْ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيَّ الْأَمِينُ...الآيَةَ﴾

(القصاص : 26)

ความว่า แท้จริงคนดีที่ท่านควรจะจ้างเขาไว้คือ ผู้ที่แข็งแรงและผู้ที่ซื่อสัตย์...อัลอายะฮ์

(อัลเกาะศ็อส : 26)

นบีมุฮัมมัด ﷺ ส่งเสริมการจ้างงาน เพราะสร้างรายได้แก่ทุกคนและเป็นแรงงานทดแทนในสิ่งที่ตนเองไม่มีความสามารถกระทำได้ พระนางอาอิชะฮ์ กล่าวว่า

((استأجر رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر رجلا من بني الدليل))

(رواه البخاري : 2145)

ความว่า ศาสนทูตของอัลลอฮ์ ﷺ และอะบูบักร์เคยจ้างงานชายคนหนึ่งจากตระกูล บะนีอัดดีล

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2145)

2) การให้ค่าจ้าง (al-Ujr)²⁴⁴ หมายถึง สัญญาหรือข้อตกลงที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ชัดเจนและแน่นอน เพื่อแลกกับความพยายาม อุตสาหะ โดยสามารถรับเป็นสิ่งตอบแทน

²⁴³ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Dimishqy, 'Abī al-Fida' al-Hāfiz Ibn Kathīr. 1981. *Tafsīr Ibn Kathīr*. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 384 (เล่ม 4).

²⁴⁴ นักเศรษฐศาสตร์อิสลามแยกระหว่างคำว่า al-Ujr ออกจากคำว่า al-Istisnā'a เพราะคำว่า al-Istisnā'a ตามหลักนิติศาสตร์อิสลามหมายถึง การตกลงกันในการผลิตสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยใช้วิชาชีพและรูปวิธีการเฉพาะ โดยปัจจุบันมักเรียกว่า การจ้างผลิต และยังแยกออกจากคำว่า al-Ju'alah ซึ่งหมายถึง การรับจ้างกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยมีสิ่งตอบแทน (ค่าแรง) เช่นเดียวกับคำว่า al-Ijir al-Khās ซึ่งหมายถึง ลูกจ้างที่ทำงานให้บุคคลคนหนึ่ง

แทนอื่นๆ ที่ทราบแน่นอน²⁴⁵ สิ่งตอบแทนดังกล่าวอาจจะเป็นค่าแรงและผลบุญก็ได้ โดยคำว่า al-Ujr ปรากฏในอัลกุรอานผ่านเรื่องราวของนบีมุซาว่า²⁴⁶

﴿فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾

(الكهف : 77)

ความว่า ดังนั้นทั้งสองคนได้พบกำแพงหนึ่งกำลังจะพังทลายลงมา เขาได้ทำให้มันตรง เขา (มุซา) กล่าวว่า ถ้าเจ้าประสงค์เจ้าจงเอาค่าแรงจากมันได้ (เพื่อนำไปซื้ออาหาร)

(อัลกะฮฟู : 77)

นบีฮัมมัด رضي الله عنه เคยจ้างงานชายคนหนึ่งจากตระกูลบะนีออดีล โดยมีการค้าจ้าง ดังปรากฏรายงานจากพระนางอาอิชะฮ์ดังที่กล่าวมาข้างต้น และท่านกล่าวว่า

((أعطوا الأجير أجره قبل أن يجف عرقه))

(رواه ابن ماجه : 2443)

ความว่า พวกท่านจงจ่ายค่าแรงแก่ผู้รับจ้างก่อนเหงื่อของเขาจะแห้ง (บันทึกโดยอิบนุมาญะฮ์ : 2443)

หาก al-Ijārah ใช้กับค่าจ้างที่ทราบแน่นอน คำว่า al-Ju‘alah จะใช้กับค่าจ้างที่ทราบแน่นอนหรือไม่แน่นอนก็ได้ โดย al-Ju‘alah จะเหมือนกับ al-Ijārah คือ การจ้างงานโดยมีสิ่งตอบแทนได้แน่นอน ดังนั้นสิ่งใดก็ตามที่สามารถนำมาเป็นค่าจ้างได้ย่อมเป็นที่

ด้วยเวลาและค่าตอบแทนแน่นอน โดยคนอื่นไม่สามารถเข้ามาทำงานร่วมกับเขาได้ และสามารถอ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ Muhammad, Yūsuf Kamāl. 1998. *Fiqh Iqtisād al-Sūq*. (al-Qāhirah : Dār al-Nashr), หน้า 52.

²⁴⁵ คำว่า al-Ujr (Wage) แตกต่างจากคำว่า Salary (เงินเดือน) ที่นักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกนิยมใช้ เพราะเงินเดือนคือ สิ่งตอบแทนจากการที่บุคคลหนึ่งได้รับใช้บุคคลหนึ่งตามระยะเวลาที่กำหนด ส่วน al-Ujr ตามนิยามเศรษฐศาสตร์อิสลามหมายถึง สิ่งตอบแทนเพื่อแลกกับงานที่เขาได้กระทำด้วยความสามารถ ความรู้ และความชำนาญ ซึ่งอาจจ่ายตามระยะเวลาและผลงาน

²⁴⁶ al-Suyūṭy, ‘Abd al-Rahmān ‘Abī Bakr. n.d. *Tafsīr al-Jalālī*. (al-Qāhirah : Dār al-Hadīth), หน้า 392 (เล่ม 1).

อนุญาตให้นำมาเป็นค่าแรง และสิ่งใดที่ไม่อนุญาตนำมาเป็นค่าจ้างย่อมไม่สามารถนำมาเป็นค่าแรง เช่นกัน และงานใดอนุญาตให้รับค่าจ้างได้ งานนั้นก็อนุญาตให้รับค่าแรงได้เช่นกัน²⁴⁷

3) การเช่า แม้การเช่าทั่วไปจะไม่ปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนและพบค่อนข้างน้อยมากในยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ แต่คำว่า al-Ijārah และคำว่า al-Istijārah ก็ถูกนำมาใช้กับการเช่าในยุคต่อมา เช่น บ้าน สัตว์บรรทุก รถยนต์ และอื่นๆ โดยคำว่า al-Ijārah หากนำมาใช้กับคนจะเรียกว่า ค่าจ้างหรือค่าแรง หากนำมาใช้กับสัตว์ วัตถุ และสิ่งของมักเรียกว่า ค่าเช่า ส่วนการเช่าอื่นสิ่งที่ไม่ใช่ที่ดินนั้น ถือเป็นข้อตกลงและเป็นข้อผูกมัดที่มีการแลกเปลี่ยนประเภทหนึ่ง ซึ่งนักนิติศาสตร์อิสลามส่วนใหญ่อนุมัติให้กระทำได้โดยจะนำไปกล่าวรวมกับกฎหมายทางการค้า เพราะ al-Ijārah ยังเกี่ยวข้องกับการเอาประโยชน์กับสิ่งมีชีวิตคน เช่น บ้าน สัตว์ และคน โดยสิ่งนั้นยังคงอยู่และเป็นของเจ้าของเดิมตามปกติ²⁴⁸

แม้ค่าเช่าที่ตายตัว จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับดอกเบี้ยในด้านการเรียกเก็บตายตัว แต่ค่าเช่าที่ได้มาคือ สิทธิพึงได้อันชอบธรรม โดยมูลค่าสิ่งที่กล่าวมาลดน้อยถอยลง ซึ่งแตกต่างดอกเบี้ยที่ได้มาจากสิ่งหนึ่ง (เช่น เงิน) นำไปใช้ประโยชน์โดยมูลค่าสิ่งที่กล่าวมายังคงที่และไม่เสื่อมลงดังนั้นจึงเป็นเรื่องไม่ชอบธรรมที่จะรับหรือให้มัน ทรัพยากรที่ถูกนำมาใช้ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้นมีอยู่ 2 อย่างคือ (1) ทรัพยากรที่เมื่อถูกนำมาใช้ประโยชน์แล้วสภาพมันยังคงอยู่อย่างเดิมตามสภาพเดิมของมัน หรืออาจจะเสื่อมสภาพลงเพียงเล็กน้อยหรือไม่ถูกบริโภคจนหมด เช่น บ้าน ที่ดิน สัตว์ใช้งาน พาหนะ และข้าวของเครื่องใช้ (2) และทรัพยากรที่เมื่อถูกนำมาใช้ประโยชน์แล้วหมดไปทันที หรือเสื่อมสภาพลงจนไม่สามารถนำมาใช้งานได้อีก เช่น น้ำ และหญ้า เป็นต้น

ท่านรอฟิอู บุตร เคาะดัจญ์ เล่าถึงการเช่าที่ดินทำกินในยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ ว่า พวกเราชาวมะดีนะฮ์มีพื้นที่หรือไรสวนที่ดีที่สุดจำนวนมาก พวกเราเคยแบ่งให้คนอื่นเช่าทำกิน โดยกำหนดส่วนของเราและส่วนนั้นของเขา บางครั้งสวนนั้นก็ให้ผลผลิต และบางครั้งสวนนั้นก็ไม่มีผลผลิต ซึ่งทำให้นบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามพวกเรา²⁴⁹ หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การเช่าที่ดินทำกินเคยเป็นที่นิยมในนครมะดีนะฮ์ ก่อนยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ และยังคงปฏิบัติกันเรื่อยมา

²⁴⁷ Ibn Qudamah, 'Abd Allāh Ahmad. 1985. *al-Mughnī*. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 263 (เล่ม 5). และ al-Shawkāny, Muhammad 'Alī Muhammad. 1973. *Nail al-'Awtār*. (Lebanon : Dār al-Jil), หน้า 7 (เล่ม 6).

²⁴⁸ al-'Ashqār, Muhammad Sulaymān, et. al. 1998. *Qadāyā Iqtisādīyah Mu'āsarah*. (Jordan : Dār al-Nafāis), หน้า 303 และหน้า 324.

²⁴⁹ al-Qaradāwy, Yūsuf. 1977. *al-Halāl Wa al-Harām Fī al-Islām*. (al-Qāhirah : al-Maktabah), หน้า 228.

จนกระทั่งในปีได้รับการแต่งตั้งและถูกยกเลิกในเวลาต่อมาเนื่องจากมีความเสี่ยง ไม่แน่นอน และเกิดความไม่เป็นธรรมระหว่างผู้เช่าและผู้ให้เช่า Ibn Hazm กล่าวว่าเมื่ออนบีมุฮัมมัด ﷺ เดินทางมาถึงนครมะดีนะฮ์ ประชาชนในเมืองนั้นนิยมให้คนเช่าที่ดินเพื่อทำกิน ดังปรากฏรายงานจากท่านเราะฮ์ฟิอ์และบุคคลอื่นๆ การปฏิบัติดังกล่าวคงอยู่เรื่อยมาจนกระทั่งท่านห้ามการเช่าที่ดินโดยสิ้นเชิง ดังปรากฏจากสายรายงานจาก Jābir, Ibū Hurairah, Abū Sa'aid และ Ibn Umar ด้วยเหตุนี้การเช่าที่ดินด้วยการคิดค่าเช่าเป็นเงินจึงเป็นอันถูกยกเลิก ยกเว้นการเช่าที่ดินด้วยการคิดค่าเช่าเป็นอัตราส่วนจากผลผลิต (เช่น 1 ใน 3 หรือ 1 ใน 4) เพราะปรากฏรายงานที่เชื่อถือได้ระบุว่า ท่านยังคงปฏิบัติเช่นนี้กับประชาชนในตำบลคือฮัรบเป็นเวลาหลายปีหลังจากการห้ามดังกล่าว และท่านยังคงให้เช่าที่ดินโดยคิดส่วนแบ่งจากผลผลิตจนกระทั่งท่านเสียชีวิต²⁵⁰

นักนิติศาสตร์อิสลามบางกลุ่มมีความเห็นว่า การเช่าที่ดินโดยเก็บค่าเช่าเป็นเงินยังคงอนุญาตให้กระทำได้หากการเช่าปราศจากความเสี่ยง การเอาผิดเอาเปรียบ และความไม่แน่นอน โดยเฉพาะการเช่าดังกล่าวจะต้องระบุสถานที่ ปริมาณ และขนาดอย่างชัดเจนเพื่อผลประโยชน์ทั้งสองฝ่าย บางทัศนะให้ความเห็นเสริมว่า หากเป็นเช่าที่ดินเพื่อนำไปทำการเกษตรโดยตรงจะต้องจัดหาแหล่งน้ำให้แก่ผู้เช่าด้วย เพื่อแก้ไขปัญหาผลผลิตและการแบ่งผลผลิตที่ไม่เป็นธรรม ขณะที่นักนิติศาสตร์อิสลามท่านอื่นเห็นว่า การเช่าที่ดินโดยเก็บเป็นเงินห้ามกระทำโดยเด็ดขาด ยกเว้นการเช่าโดยแบ่งผลผลิตตามอัตราส่วนที่ตกลงกันจากผลผลิตทั้งหมด²⁵¹

4) กำไร (al-Ribh) หมายถึง สิ่งที่ได้รับมาเกินกว่าต้นทุนของสินค้า หรือที่นิยมเรียกกันว่า กำไร ดังปรากฏในอัลกุรอานว่า²⁵²

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ﴾

(البقرة : 16)

ความว่า คนเหล่านี้คือบรรดาผู้ที่ซื้อความหลงผิดด้วยทางนำ ดังนั้นพวกเขาจะไม่ได้รับผลกำไรจากการค้าขายของพวกเขาเลย และพวกเขาไม่ใช่บรรดาผู้ที่ได้รับทางนำ

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 16)

²⁵⁰ Ibn Hizm, 'Alī 'Ahmad Sa'aid. n.d. al-Muhallā. (Lebanon : Dār al-'Āfāq), หน้า 201 (เล่ม 8).

²⁵¹ al-Qaradāwy, Yūsuf. 1977. al-Halāl Wa al-Harām Fī al-Islām. (al-Qāhirah : al-Maktabah), หน้า 230.

²⁵² al-Dimishq, 'Abī al-Fidā' al-Hāfiz Ibn Kathīr. 1981. Tafsīr Ibn Kathīr. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 53 (เล่ม 1).

นบีมุฮัมมัด ﷺ มิได้กำหนดเรื่องกำไรอย่างตายตัวหรือกำหนดเปอร์เซ็นต์ของกำไรอย่างแน่นอน ท่านปล่อยทุกอย่างให้ดำเนินไปตามสภาพที่สังคมยอมรับได้พร้อมกับยืนอยู่บนหลักจริยธรรมทางการค้าและธุรกิจ ท่านมิได้แยกธุรกิจและการค้าออกจากจริยธรรม เหมือนกับการค้าของทุนนิยมที่มุ่งหวังผลกำไร และผลักดันให้แสวงหาผลกำไรด้วยการกักตุนสินค้า หรือการผลิต จำหน่าย และแสวงหากำไรจากสิ่งต้องห้ามตามศาสนบัญญัติ ท่านกล่าวว่า

((الحلف منفقة للسلمة ممحقة للبركة... وفي رواية ابن وهب وأبي صفوان للريح))

(رواه مسلم : 1606)

ความว่า การสาบานเท็จเพื่อให้ได้สินค้าจะเป็นสิ่งทำลายความศรัทธา... ส่วนสายรายงานของ อิบ努ะฮับและอะบี คือฟวาน ใช้คำว่า กำไร

(บันทึกโดยมุสลิม : 1606)

อย่างไรก็ตามนบีมุฮัมมัด ﷺ การหากำไรจากการค้าขายแบบ 100 เปอร์เซ็น ปรากฏรายงานจาก อูรวะฮฺ บุตร อะบี อัลญะอฺดิ อัลบาริกีย์ ระบุว่า

((عن أبي الجعد البارقى قال أعطاه النبي صلى الله عليه وسلم دينارا يشتري به أضحية أو شاة فاشترى شاتين فباع إحداهما بدينار فأتاه بشاة ودينار فدعاه بالبركة في بيعه))

(رواه أبو داود : 3385)

ความว่า จาก อูรวะฮฺ บุตร อะบี อัลญะอฺดิ อัลบาริกีย์ เล่าว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ มอบเงินให้เขา 1 ดินาร์ เพื่อซื้อสัตว์พลีทาน 1 ตัวด้วยเงิน 1 ดินาร์ หรือซื้อแกะ 1 ตัว ดังนั้นเขาซื้อแกะได้ 2 ตัว ต่อมาเขาได้ขายแกะ 1 ตัว จาก 2 ตัวด้วยเงิน 1 ดินาร์และเขาได้มาหาท่านพร้อมแกะ 1 ตัวและเงินอีก 1 ดินาร์ ดังนั้นท่านจึงขอพรให้เขามีความศรัทธาเรื่องในการค้าของเขา

(บันทึกโดยอะบูดาอูด : 3385)

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การหากำไรจากการค้าขาย 100 เปอร์เซ็นต์เป็นที่อนุญาต เพราะนบีมุฮัมมัด ﷺ แสดงความยินดีกับกำไรดังกล่าวที่เพิ่มพูนมาจากต้นทุนเดิม โดยผ่านการซื้อครั้งที่ 1 ก่อนจะขายทำกำไรในครั้งที่ 2²⁵³ ซึ่งกล่าวได้ว่า ความมั่นคงทางสังคมของนบีมุฮัมมัด ﷺ อาศัยระบบสวัสดิการสังคมและระบบกระจายรายได้ ก่อให้เกิดการช่วยเหลือประชาชนอย่างทั่วถึง สร้างงาน สร้างรายได้แก่ประชาชน และถือเป็นระบบนำร่องที่มีได้ใช้เฉพาะกลุ่มชนในยุคหนึ่งยุคใดเท่านั้น แต่คลุมถึงกลุ่มชนในยุคต่อไปด้วย ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾

(الحشر : 10)

ความว่า และบรรดาผู้ที่มาหลังจากพวกเขา พวกเขา กล่าวว่า โอ้พระผู้อภิบาลของเราทรงโปรดอภัยแก่เราและพี่น้องของเราผู้ซึ่งศรัทธาก่อนหน้าพวกเรา และขอพระองค์ทรงอย่าให้การเคียดแค้นเกิดขึ้นในหัวใจของเราต่อบรรดาผู้ศรัทธา โอ้พระผู้อภิบาลของเรา แท้จริงท่านเป็นผู้ทรงเอ็นดู ผู้ทรงเมตตา

(อัลฮัซร : 10)

²⁵³ al-Shawkāny, Muhammad ‘Alī Muhammad. 1973. *Nail al-'Awtār*. Lebanon : Dār al-Jil, หน้า 5 (เล่ม 6).

4.2.2 บัณฑิตมาล

สังคมในคาบสมุทรอาระเบียยุคญาฮิลียะฮฺ ขาดโครงสร้างเชิงสถาบันทำหน้าที่ดูแลและรวบรวมทรัพย์สินส่วนกลาง หรือรวบรวมทรัพย์สินที่ถูกบริจาคเพื่อใช้ตามวิถีทางของอัลลอฮฺ ﷺ มารวมในที่ๆเดียวกัน ก่อนจะนำมาใช้จ่ายในกิจกรรมต่างๆที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม ตลอดจนขาดคณะบุคคลรับผิดชอบงานอย่างชัดเจน

แม้จะปรากฏหลักฐานค่อนข้างน้อยว่า Baitulmāl เป็นองค์กรด้านเศรษฐกิจแรก ที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ก่อตั้งขึ้น ณ นครมะดีนะฮฺ หลังท่านได้รับบัญญัติเกี่ยวชะกาตและเศาะฮาบะฮฺ แต่ไม่ใช่เรื่องแปลกที่มุสลิมจะมีความต้องการอย่างยิ่งในการรวบรวมชะกาต ภาษี และอื่นๆ ไว้ในสถานที่เดียวกันและปลอดภัยที่สุด ซึ่งนบีมุฮัมมัด ﷺ เคยปรึกษากับเศาะฮาบะฮฺ เพื่อคัดเลือกบุคคลทำหน้าที่จัดเก็บภาษีจากเมืองนัจญ์รอน เข้าบัณฑิตมาล ท่านกล่าวว่า

((قم يا أبا عبيدة بن الجراح فلما قام قال النبي ﷺ هذا أمين هذه الأمة))

(رواه البخاري : 4119)

ความว่า จงลุกขึ้น โอ้อะบออบัยคัยคะฮฺ บุตร อัลญุรรอฮฺ เมื่อเขาลุกขึ้น ท่านกล่าวว่า คนนี้คืออะมีน (ผู้ไว้วางใจได้) แห่งประชาชาตินี้
(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 4119)

‘Alām al-Dīn กล่าวว่า สายรายงานจำนวนมากมายบ่งชี้อย่างสอดคล้องกันว่า อะบออบัยคัยคะฮฺ บุตร อัลญุรรอฮฺ คือผู้ดูแลและผู้รับผิดชอบบัณฑิตมาลยุคของนบีมุฮัมมัด ﷺ จนได้ขนานนามว่า อะมีนแห่งประชาชาติ และเขารับตำแหน่งเรื่อยมาจนยุคเคาะลีฟะฮฺอะบูบักร์²⁵⁴ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ช่วงแรกๆ ประชาชนในนครมะดีนะฮฺจะแจกจ่ายชะกาตด้วยตนเอง ต่อมาเมื่อรัฐอิสลามขยายตัวออกไปกว้าง นบีมุฮัมมัด ﷺ จึงแต่งตั้งบุคคลรับผิดชอบชะกาต (อามิล) เพื่อทำหน้าที่จัดเก็บและแจกจ่ายชะกาต โดยท่านยังกล่าวส่งเสริมผู้ทำหน้าที่ว่า

((الخازن الأمين الذي يؤدي ما أمر به طيبة نفسه أحد المتصدقين))

(رواه البخاري : 2141)

²⁵⁴ ‘Alām al-Dīn, Mustafā. 1992. *al-Mujtama‘a al-Islāmī*. (Lebanon : Dār al-Nahdah al-‘Arabīyah), หน้า 143.

ความว่า ผู้รับผิดชอบกองคลัง ซึ่งเป็นผู้ไว้วางใจได้ ปฏิบัติหน้าที่ตามสิ่งที่
ถูกใช้มาเป็นอย่างคั้นั้น จะเป็นหนึ่งจากบรรดาผู้ที่ได้ทำการบริจาทาน
(บันทึกโดยอัลนุกอริย : 2141)

บัยตุลมาล ถือเป็นกองคลังอิสลามและเป็นสถานที่จัดเก็บชะกาตทางเกษตร เงิน
ทอง ปศุสัตว์ การค้าขาย ภาษีรัฐูปการ ภาษีที่ดิน ทรัพย์สินสงคราม และแร่ธาตุหรือขุมทรัพย์ที่
ขุดพบในดิน โดยมีได้แยกเป็นรายได้ทางศาสนาและรายได้ทางโลกตามที่นักเศรษฐศาสตร์
ตะวันตกเข้าใจแต่ประการใด เพราะรัฐอิสลามใช้บทบัญญัติทางศาสนาเป็นพื้นฐานทางกฎหมาย
สังคม และเป็นธรรมเนียมของการดำเนินชีวิต รัฐอิสลามมิใช่เป็นรัฐแบบเทวธิปไตยที่มีสถาบัน
สงฆ์หรือบาทหลวงเป็นใหญ่ซึ่งมีแนวคิดระบบการจัดเก็บภาษีตามทฤษฎีทางสังคม การเมือง และ
ผลประโยชน์ทางสังคมเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางปฏิบัติจริงกลุ่มผู้ร่างกฎหมาย
บังคับใช้คือ ตัวแทนของคนกลุ่มน้อยที่ยึดครองอำนาจรัฐไว้ ดังนั้นสวัสดิการในระบบเศรษฐกิจ
ทั้งหมดจะไม่มีทางบรรลุถึงเป้าได้ หากปราศจากคุณธรรม ความเมตตา ความสงสาร ความ
ยุติธรรม และความเสมอภาค

4.2.2.1 การบริหารจัดการ นบีมุฮัมมัด ﷺ แบ่งการบริหารจัดการ

บัยตุลมาล เป็น 2 ส่วนคือ (1) กองคลังเกี่ยวกับชะกาต โดยการส่งตัวแทนออกจัดเก็บชะกา
ตก่อนจะนำมารวมกันเพื่อแจกจ่ายสู่ประชาชนตามบัญญัติอิสลาม (2) กองคลังเกี่ยวกับทรัพย์สิน
สงคราม ภาษีที่ดิน และภาษีรายบุคคลหรือรายกลุ่ม โดยรายได้ทั้งหมดจะถูกนำมาใช้จ่ายเพื่อ
พัฒนาบ้านเมืองและเป็นสวัสดิการแก่ทุกคน²⁵⁵ เช่น การสร้างถนน สร้างโรงเรียน ดูแลความ
สงบ ช่วยเรื่องอาชีพ การป้องกันประเทศ จัดหาสาธารณูปโภคให้ประชาชน การบริหารงาน
ดังกล่าวก่อให้เกิดความเสมอภาค ความเท่าเทียม และความเจริญรุ่งเรืองในสังคมอิสลาม
ตลอดจนทำให้ระบบเศรษฐกิจและสังคมในนครมะดีนะฮ์ เกิดการหมุนเวียนและขยายวงไปกว้าง
จนกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าและพาณิชย์ของคาบสมุทรอาระเบียได้อย่างรวดเร็ว

²⁵⁵ ‘Alām al-Dīn, Mustafā. 1992. *al-Mujtama‘a al-Islāmī*. (Lebanon : Dār al-Nahdah al-‘Arabīyah),
หน้า 144-145.

4.2.2.2 นโยบาย²⁵⁶ งบประมาณแผ่นดินและนโยบายการคลังบัญชีดุลมาดมุ่งไปที่การกระจายความมั่งคั่งสู่ประชาชนและสังคมเป็นสำคัญ เพื่อสร้างคุณภาพทั้งด้านคุณค่าทางวัตถุ และจิตวิญญาณควบคู่กันไป ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ...الآيَةَ﴾

(الحشر : 7)

ความว่า เพื่อสิ่งนั้นจะมีได้หมุนเวียนอยู่ในระหว่างบุคคลร่ำรวยจากพวกเจ้า...อัลอายะฮ์

(อัลฮัซร์ : 7)

วัตถุประสงค์ข้างต้นคือ เมื่อรัฐอิสลามเป็นเสมือนกับภาพที่สะท้อนให้เห็นถึง เจตนารมณ์ของนบีมุฮัมมัด ﷺ ต่อการพัฒนาบ้านเมือง นโยบายงบประมาณของนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงมีไว้เพื่อการเก็บสะสมความมั่งคั่ง เพราะการกักตุนความมั่งคั่งคือ ตัวทำลายวงจรเศรษฐกิจ และสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชน แต่นโยบายงบประมาณของท่านคือกระจายรายได้ให้ไปสู่ประชาชน เน้นความประหยัด และลดความฟุ่มเฟือย ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้สังคมล่มจม โดยอุดมการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับเป้าหมายทางเศรษฐกิจว่าด้วยการกระจายรายได้ เพื่อนำความมั่งคั่งที่เป็นส่วนเกินออกไปสู่สังคมส่วนรวม

หากมีการพิจารณากระบวนการใช้จ่ายและการหารายได้ของรัฐ ถือว่านโยบายการคลังคือ เครื่องมืออย่างหนึ่งของรัฐที่จะกำหนดระเบียบ ควบคุมพฤติกรรมของทุกคน และสะท้อนให้ทุกคนได้เห็นเจตนารมณ์ที่ดีของรัฐได้เป็นอย่างดี แม้ประชาชนบางส่วนอาจจะได้รับผลกระทบบ้าง เช่น การจ่ายภาษี นโยบายการคลังในยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ เรียบง่ายและไม่ยุ่งยากสับสนเหมือนกับปัจจุบัน เพราะสถานการณ์ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจยังไม่ยุ่งยากซับซ้อน แม้ในช่วง 10 ปีสุดท้ายก่อนท่านสิ้นชีวิตจะเป็นช่วงที่รัฐอิสลามได้ครอบคลุมดินแดนตั้งแต่แคว้นอิญาซ เยเมน ปาเลสไตน์ตอนใต้ และอิรักก็ตาม แต่หัวเมืองต่างๆ ยังคงส่งรายได้

²⁵⁶ นโยบายการคลัง (Fiscal Policy) หมายถึง นโยบายที่จะเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของรัฐบาลทางการใช้จ่ายทรัพย์สินที่มีอยู่ไปในระบบเศรษฐกิจ การตัดสินใจดังกล่าวจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อระดับอุปสงค์รวม เช่น ระดับราคาสินค้า ระดับรายได้ประชาชาติ ส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ ดุลการชำระเงิน และอัตราแลกเปลี่ยน

ส่วนหนึ่งมายังรัฐอิสลามหลังจากหักค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการและค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่จำเป็นออกไป²⁵⁷

4.2.2.3 รายได้ รายได้กองคลังในระยะแรกๆ ไม่ว่าจะเป็นภาษีชะกาต ภาษีที่ดิน ภาษีรายบุคคล และอื่นๆ มิได้ถูกแบ่งออกเป็นทางโลกและทางศาสนาตามที่นักบูรพาคดีตะวันตกเข้าใจแต่ประการใด ประชาชนในรัฐอิสลาม ณ นครมักกะฮ์และนครมะดีนะฮ์ ยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มได้แก่ (1) มุสลิม (2) ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมแต่อยู่ใต้การปกครองของมุสลิมโดยประชาชนทั้ง 2 กลุ่มมีหน้าที่ชำระภาษีด้วยกันทั้งสองฝ่ายด้วยอัตราที่แตกต่างกัน หากเรียกเก็บจากมุสลิมจะเรียกว่า ชะกาต และหากเก็บจากบุคคลที่ไม่ใช่มุสลิมแต่อยู่ใต้การปกครองของรัฐอิสลามจะเรียกว่า ภาษีรัชชูปการ นโยบายการจัดเก็บภาษีดังกล่าวเพื่อเป็นสวัสดิการของประชาชนทุกคน ไม่ว่าคนนั้นจะเป็นมุสลิมหรือไม่ใช่มุสลิมก็ตาม แม้ชะกาต ภาษี และอื่นๆ จะเป็นส่วนหนึ่งจากบัญญัติศาสนา แต่การจะเข้าถึงสาเหตุและความเป็นมาอย่างถูกต้องและลึกซึ้งนั้นจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างสังคม สภาพเศรษฐกิจ และแนวทางการปฏิรูปสังคมในยุคแรกๆ ด้วยเช่นกัน เพราะเป้าหมายทางโลกของการจัดเก็บภาษีดังกล่าว เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาความมั่นคง ทั้งภายในและภายนอกประเทศ นอกเหนือจากการนำไปพัฒนาประเทศ สร้างประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม โดยรายได้บัยตุลมาลที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ได้รวบรวมและจัดเก็บได้แก่

1) ชะกาต (Zakāt) หมายถึง ทรัพย์สินที่ศาสนาบังคับแก่บุคคลที่ร่ำรวยและเข้าเกณฑ์กำหนดให้นำบางส่วนไปแจกจ่ายแก่กลุ่มคนเฉพาะ²⁵⁸ ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا...الآية ﴾

(التوبة : 103)

ความว่า เจ้าจงเอาส่วนหนึ่งจากทรัพย์สินของพวกเขาเป็นชะกาต เพื่อทำให้พวกเขาบริสุทธิ์ และชำระมลทินพวกเขาด้วยส่วนที่จ่ายไป...อัลอายะฮ์

(อัลเตาบะฮ์ : 103)

²⁵⁷ ‘Alām al-Dīn, Mustafā. 1992. *al-Mujtama‘a al-Islāmī*. (Lebanon : Dār al-Nahdah al-‘Arabīyah), หน้า 146.

²⁵⁸ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ ทีมนักวิจัยวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. 2547. *การคำนวณชะกาตธุรกิจออมทรัพย์อิสลามและการจัดการ*. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวถึงชะกาตุที่ถูกเก็บรวบรวมจากบุคคลร่ำรวย และมั่งคั่งก่อนจะถูกนำมาแจกจ่ายเพื่อช่วยเหลือคนยากจนและอื่นๆ ท่านกล่าวว่า

((أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةَ فِي أَمْوَالِهِمْ تَوَخَّذَ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتَرَدَّ عَلَىٰ فُقَرَاءِهِمْ))

(رواه البخاري : 1331)

ความว่า แท้จริงอัลลอฮ์ทรงกำหนดให้ชะกาตุเหนือทรัพย์สินพวกท่าน โดยจะถูกนำมาจากคนร่ำรวย เพื่อนำไปแจกจ่ายกับคนยากจนของพวกเขา (บันทึกโดยอัลบุคอรี : 1331)

ชะกาตุเป็นบัญญัติศาสนา 1 จาก 5 ประการ²⁵⁹ ของบุคคลที่นับถือศาสนาอิสลามที่จำเป็นต้องปฏิบัติ เพื่อยืนยันความเป็นมุสลิมและแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมกันรับผิดชอบสังคม จัดความเหลื่อมล้ำทางทรัพย์สิน ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ และเป็นสิ่งเหนี่ยวรั้งแนวโน้มหรือชะลอโอกาสที่จะเกิดภาวะเงินเฟ้อ ตลอดจนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะมาผลักดันให้กลไกทางสังคมและเศรษฐกิจดำเนินไปอย่างสะดวกและเติบโตอย่างเหมาะสม

หากการจ่ายชะกาตุผิดพลาด²⁶⁰ ถูกมองในเชิงศาสนบัญญัติว่าเป็นข้อบังคับเหนือมุสลิมทุกคน หรือถูกมองในด้านเศรษฐศาสตร์ว่าเป็นข้อกำหนดเพื่อช่วยเหลือคนยากจน คนอนาถา และบุคคลที่ขาดแคลน แน่นอนชะกาตุทรัพย์สินย่อมจะถูกมองในเชิงศาสนบัญญัติว่าเป็นข้อบังคับ หรือถูกมองในเชิงเศรษฐศาสตร์ว่าเป็นภาษีเพื่อช่วยเหลือคนยากจน คนอนาถา และคนขาดแคลนเช่นกัน

ชะกาตุ ได้มาจากทรัพย์สินประเภทต่างๆ เช่น ทรัพย์สินที่เก็บสะสมไว้ เงินแท่ง ทองแท่ง ผลผลิตทางการเกษตรและปศุสัตว์ ผู้ครอบครองทรัพย์สินเหล่านี้จะต้องจ่ายชะกาตุหากมีปริมาณหรือมูลค่าถึงขีดกำหนดระดับหนึ่ง (Nisab) โดยมีความแตกต่างกันไปตามชนิดและประเภท การคำนวณการจัดเก็บและการจ่ายชะกาตุไม่มีความยุ่งยากเหมือนกับการจัดเก็บและจ่ายภาษีสมัยใหม่ เพราะประเด็นสำคัญของชะกาตุจะอยู่ที่ความแตกต่างระหว่าง (1) ทรัพย์สินที่ปรากฏชัด (Apparent Property) เช่น ปศุสัตว์และผลผลิตทางการเกษตร รัฐจะส่ง

²⁵⁹ คือ (1) การปฏิญาณตนว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดจะถูกกราบไหว้อย่างเที่ยงแท้ นอกจากอัลลอฮ์ ﷻ เพียงองค์เดียว (2) การดำรงละหมาดวันละ 5 เวลา (3) การถือศีลอดตลอดเดือนเราะมะฎอน 30 วัน (4) การจ่ายชะกาตุ (5) การประกอบพิธีฮัจญ์หากสามารถเดินทางไปและกลับ

²⁶⁰ คือ ชากาตุประจำตัวที่มุสลิมทุกคนจำเป็นต้องจ่ายให้แก่คนยากจน คนอนาถา และคนขาดแคลน โดยนิยามจ่ายก่อนวันตรุษอีดอัลฟิตรี หรือช่วง 1-2 วันสุดท้ายของการถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอนของทุกปี

เจ้าหน้าที่มาจัดเก็บก่อนนำไปแจกจ่าย (2) ทรัพย์สินที่มีได้ปรากฏชัด (Non Apparent Property) เจ้าของทรัพย์สินจะเป็นผู้มอบแก่บุคคลที่มีสิทธิด้วยตนเอง หรืออาจจะส่งมอบผ่านรัฐก็ได้

อัตราการจัดเก็บ การจ่าย และระยะเวลานั้น แม้จะไม่ปรากฏในอัลกุรอานอย่างชัดเจน แต่ปรากฏในฮิสฎุนนะฮ์ของนบีมุฮัมมัด ﷺ ว่า หากบุคคลใดครอบครองทรัพย์สิน ไม่ว่าจะเป็นแร่ทองคำ แร่เงิน หรือเงินตราที่มีค่าเทียบเท่ากับราคาทองคำบริสุทธิ์ น้ำหนัก 85 กรัม (โดยประมาณ) และอยู่ในการครอบครองของตนครบ 1 ปี บุคคลนั้นต้องจ่ายชะกาตุในอัตรา 2.5 เปอร์เซ็นต์ต่อปี เช่นเดียวกับการประกอบธุรกิจการค้าและการลงทุน จำเป็นต้องจ่ายชะกาตุในอัตรา 2.5 เปอร์เซ็นต์ต่อปี โดยคำนวณจากกำไรสุทธิและรวมไปถึงต้นทุนหมุนเวียน ซึ่งอยู่ในรูปของสินค้าหรือสิ่งของเพื่อธุรกิจการค้าขายตราบใดที่ยังครบพิกัดและครบรอบปี²⁶¹ ส่วนผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าว ผลไม้ และน้ำผึ้ง หากมีปริมาณผลผลิตถึง 5 อุซุกขึ้นไปและครบรอบปี จำเป็นต้องจ่ายชะกาตุในอัตรา 1 ใน 10 ของผลผลิตทางการเกษตร กรณีมีค่าใช้จ่ายในการลงทุนมากให้จ่ายเพียงครึ่งของ 1 ใน 10 ของผลผลิตทางการเกษตร²⁶²

นอกจากนั้นนักนิติศาสตร์อิสลามยังมีความเห็นว่า ห้างร้าน โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาที่มีไซ้ของรัฐ บริษัท โรงงาน ฟาร์มต่างๆ จำเป็นต้องจ่ายชะกาตุ 2.5 เปอร์เซ็นต์เช่นกัน²⁶³ ชะกาตุไม่เหมือนกับภาษีอื่นๆ เพราะชะกาตุไม่ได้เก็บจากบางส่วนของผลผลิตและรายได้เพียงอย่างเดียว แต่ชะกาตุคำนวณถึงต้นทุนที่หมุนเวียนด้วย ดังนั้นเมื่อต้นทุนที่ใช้ในการหมุนเวียนไม่มีผลกำไร จำเป็นต้องจ่ายส่วนที่เป็นชะกาตุ 2.5 เปอร์เซ็นต์ทุกๆปี ตราบใดที่ยังครบกำหนดหรือจำนวนตามพิกัด ดังตารางต่อไปนี้

²⁶¹ al-Sāleh, Subhī. 1978. *al-Nuzum al-Islāmī*. (Lebanon : Dār al-Malāyīn), หน้า 356.

²⁶² 5 อุซุก หรือ 300 สอฮ มีน้ำหนักเท่ากับ 653 กิโลกรัมหรือประมาณ 50 ถึงดวงของประเทศอียิปต์.

²⁶³ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ สายสัมพันธ์. 2543. ประเด็นที่น่ารู้เกี่ยวกับการชำระชะกาตุและการประกอบธุรกิจ. (กรุงเทพฯ : สายสัมพันธ์), เล่ม 2.

ตัวอย่างของอัตราจัดเก็บและจ่ายชะกาศปศุสัตว์²⁶⁴

1. อัตราชะกาศสำหรับอูฐ

จำนวน	อัตราจ่าย
อูฐ 5-9 ตัว	แกะ 1 ตัว
อูฐ 10-14 ตัว	แกะ 2 ตัว
อูฐ 15-19 ตัว	แกะ 3 ตัว

2. อัตราชะกาศสำหรับวัว

จำนวน	อัตราจ่าย
วัว 30-39 ตัว	ลูกวัวอายุ 1 ขวบ 1 ตัว
วัว 40-59 ตัว	ลูกวัวอายุ 2 ขวบ 1 ตัว
วัว 60-69 ตัว	ลูกวัวอายุ 1 ขวบ 2 ตัว
วัว 70-79 ตัว	ลูกวัวอายุ 1 ขวบ 2 ตัว และลูกวัว 2 ขวบ 1 ตัว

3. อัตราชะกาศสำหรับแพะและแกะ

จำนวน	อัตราจ่าย
แพะหรือแกะ 40-120 ตัว	แพะหรือแกะ 1 ตัว
แพะหรือแกะ 121-200 ตัว	แพะหรือแกะ 2 ตัว
แพะหรือแกะ 201-399 ตัว	แพะหรือแกะ 3 ตัว

²⁶⁴ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ เอ็ม อับดุลมันนัน. 2539. เศรษฐศาสตร์อิสลาม. แปลโดยบรรจง บินกาซัน (กรุงเทพฯ : อิสลามิก อะเคเดมี), หน้า 114.

นบีมุฮัมมัด ﷺ ใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดินตามที่ระบุในอัลกุรอาน กล่าวคือ ท่านนำชะกาตมาแจกจ่ายเป็นสวัสดิการแก่ทุกคนที่มีสิทธิ 8 จำพวกได้แก่ คนยากจน คนอนาถา เจ้าหน้าที่จัดเก็บและแจกจ่ายชะกาต บุคคลที่สนใจอัลอิสลามหรือเพิ่งเข้ารับอิสลาม ทาส คนที่มีหนี้สินล้นพ้นตัว คนทำงานเพื่อศาสนา และคนเดินทาง²⁶⁵ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ต้องการความช่วยเหลือมากที่สุด ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

(التوبة : 60)

ความว่า แท้จริงทรัพย์สินที่เป็นชะกาตนั้นสำหรับบรรดาคนยากจน และบรรดาผู้ที่ขัดสน และบรรดาเจ้าหน้าที่รวบรวมชะกาต และบรรดาผู้ที่หัวใจของพวกเขาสนิทสนม และในทาส และในผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว และในหนทางแห่งอัลลอฮ์ และในผู้ที่อยู่ระหว่างการเดินทาง ซึ่งเป็นบัญญัติอันจำเป็นจากอัลลอฮ์ และอัลลอฮ์ทรงผู้รอบรู้และทรงปรีชาญาณ

(อัตเตาบะฮ์ : 60)

‘Alām al-Dīn กล่าวว่า ช่วงแรกๆ ประชาชนในนครมะดีนะฮ์ แจกจ่าย ชะกาตด้วยตนเองต่อมาเมื่อรัฐอิสลามขยายตัวออกไปกว้าง นบีมุฮัมมัด ﷺ จึงแต่งตั้ง บุคคลรับผิดชอบ (อามิล) เพื่อทำหน้าที่จัดเก็บและแจกจ่ายชะกาต²⁶⁶ ท่านเคยมอบหมาย มุอาฮ บุตรญะบัล และอีกหลายคนเป็นผู้จัดเก็บและรวบรวมชะกาตจากเยเมนและที่อื่นๆ²⁶⁷ ญาบิร บุตร อับดุลลอฮ์ เล่าว่า ท่านเคยมอบหมายให้เขาไปเก็บชะกาตที่ตำบลค็อยบ์ร โดยท่านกล่าวว่า

²⁶⁵ ‘Abū Zahrah, Muhammad. n.d. *Khātum al-Nabiyīn*. (Lebanon : Dār al-Thurāth), หน้า 164 (เล่ม 2).

²⁶⁶ ‘Alām al-Dīn, Mustafā. 1992. *al-Mujtama‘a al-Islāmī*. (Lebanon : Dār al-Nahdah al-‘Arabīyah), หน้า 144.

²⁶⁷ al-Shawkāny, Muhammad ‘Alī Muhammad. 1973. *Nail al-Awtār*. (Lebanon : Dār al-Jil), หน้า 170 และหน้า 230 (เล่ม 4).

((إذا أتيت وكيلى فخذمنه خمسة عشر وسقا))

(رواه أبو داود : 3632)

ความว่า เมื่อท่านถูกนำมาเพื่อเป็นตัวแทนของเรา ดังนั้นท่านจงเก็บ
ชะกาตจำนวน 15 วัชกุ จากสินค้าที่อุฐบรรทุกมา

(บันทึกโดยอะบูดาูด : 3632)

2) ภาษีรายบุคคลและรายกลุ่ม (Jizyah)²⁶⁸ หมายถึง ทรัพย์สินที่เก็บ
จากบุคคลที่อยู่ภายใต้การปกครองของอิสลามและบรรลุนิติภาวะ โดยรวมถึงศาสนาและลัทธิอื่นๆ
เช่น พวกนุซาไฟหรือกราบไหว้ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาว เพื่อแลกกับสิทธิที่พวกเขา
พึงได้รับจากรัฐ โดยนบีมุฮัมมัด ﷺ จัดเก็บครั้งละ 1 ดินาร์ต่อคนและต่อปี เช่น เขตติบาละฮ์
และเขตญะริซในแคว้นนัจญ์ และจัดเก็บภาษีเป็นรายกลุ่มๆ ละ 2000 ฮุลละฮ์ ต่อปี เช่น เขต
นัจญ์รอน²⁶⁹

ภาษีรัฐูปการ หากจัดเก็บได้มาจากบุคคลที่เป็นมุสลิมเรียกว่าชะ
กาต และหากจัดเก็บมาจากบุคคลที่มีไข่มุสลิมจะเรียกว่า ญิซยะฮ์ Ibn Quddāmah มีความเห็นว่า
บุคคลที่ได้รับการยกเว้นภาษี เช่น เด็ก คนแก่ คนชรา คนพิการ บาดหลวง และพระ เป็นต้น²⁷⁰
ภาษีรายบุคคลและรายกลุ่มไม่จำเป็นต้องเก็บเป็นเงินหรือทอง แต่อนุโลมให้จ่ายเป็นสิ่งอื่นได้

²⁶⁸ ประเทศไทยเรียกว่า ภาษีอากร คือสิ่งที่รัฐบาลบังคับเก็บจากรายกร เพื่อใช้เป็นประโยชน์ส่วนรวม โดย
ไม่ได้มีสิ่งตอบแทนโดยตรงแก่ผู้เสียภาษีอากร หรืออีกความหมายคือ เงินได้หรือทรัพย์สินที่เคลื่อนย้ายจาก
เอกชนไปสู่อำนาจรัฐ แต่ไม่รวมถึงการกู้ยืมหรือขายสินค้า หรือให้บริการในราคาทุนโดยรัฐบาล วัตถุประสงค์ใน
การเก็บภาษี เพื่อหารายได้ให้พอกับค่าใช้จ่ายของรัฐบาล เพื่อการกระจายรายได้ เพื่อควบคุมการบริโภคของ
ประชาชน เพื่อการชำระหนี้สินของรัฐบาล หรือสนองนโยบายธุรกิจ และการคลังของรัฐบาล ประเภทภาษีอากร
แบ่งเป็นภาษีอากรทางตรง(ภาษีอากรทางตรง คือภาษีที่ภาระตกกับบุคคลที่กฎหมายประสงค์ให้รับภาระ เช่น
ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ภาษีเงินได้นิติบุคคล) และภาษีทางอ้อมซึ่งกฎหมายที่ทางรัฐบาลใช้ในการเรียกเก็บ
ภาษีคือ ประมวลรัษฎากร

²⁶⁹ 1 ฮุลละฮ์ มีค่าเท่ากับฝ่าชนิดหนึ่งมีสองซัน และอ่านเพิ่มเติมได้จากหนังสือของ ‘Alām al-Dīn, Mustafā.
1992. *al-Mujtama‘a al-Islāmī*. (Lebanon : Dār al-Nahdah al-‘Arabīyah), หน้า 146.

²⁷⁰ บุคคลที่มีไข่มุสลิมแต่อาศัยอยู่ภายใต้การปกครองรัฐอิสลามเรียก กาเฟรซิมมีฮ์ การเก็บภาษีจากบุคคลที่อยู่ใน
การปกครองปรกฏมานาน เช่น โรมันตะวันออกและบรรดาประเทศที่ตกอยู่ใต้การปกครองของโรมัน หรือ
ประเทศได้รับอิทธิพลการปกครองแบบโรมัน

นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยส่ง มุอาয บุตร ญะบัล เพื่อเก็บภาษีที่เยเมนเป็นเงินดีนาร์ หรือสิ่งที่มีค่าเทียบเท่ากัน²⁷¹ นอกจากนั้นยังมีรายงานระบุว่า

((أن رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث أبا عبيدة بن الجراح إلى البحرين يأتي بجزيته وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم هو صالح أهل البحرين))
(رواه مسلم : 2961)

ความว่า แท้จริงศาสนทูตของอัลลอฮ์ได้ส่ง อะบูอัยยะซะฮฺ บุตร อัลญุรรอฮฺ เดินทางไปยังบะห์เรนเพื่อจัดเก็บภาษี โดยท่านได้ทำประนีประนอมกับชาวบะห์เรนไว้แล้ว

(บันทึกโดยมุสลิม : 2961)

3) ภาษีที่ดิน (Kharraj)²⁷² หมายถึง ทรัพย์สินที่จัดเก็บจากดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองอิสลามตามวันเวลาที่กำหนดหรือหลังที่พวกเขาขอมงาน รวมถึงผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้พื้นที่ทำประโยชน์ เช่น การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ โดยจะไม่จัดเก็บชะกาตแต่จะจัดเก็บเป็นภาษีที่ดินทดแทน ประมาณหนึ่งในสองของผลผลิต²⁷³ นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวถึงการนำภาษีที่ดินมาช่วยเหลือสังคมว่า

((أن الخراج بالضمان))

(رواه أبو داود : 3508)

ความว่า แท้จริงภาษีที่ดินคือหลักประกันสังคม

(บันทึกโดยอะบูดาอูด : 3508)

²⁷¹ Ibn Qudamah, 'Abd Allāh 'Ahmad. 1985. *al-Mughnī*. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 263 (เล่ม 9).

²⁷² นักวิชาการสมัยใหม่เรียกว่า ภาษีเดี่ยว (Single Tax) คือ ระบบภาษีที่เก็บจากแหล่งที่มาของรายได้จากภาษีเพียงแหล่งเดียว ตามที่เคยมีผู้เสนอให้รัฐบาลประเทศต่าง ๆ หารายได้จากภาษีเพียงแหล่งเดียว เช่น การใช้จ่ายรายได้ และจากทุนหรือจากอาคารบ้านเรือน

²⁷³ al-Māwaradī, 'Alī Muhammad. 1973. *al-'Ahkām al-Sultāniyah*. (al-Qāhirah : al-Halabī), หน้า 187 และอ่านเพิ่มเติมได้จากหนังสือของ 'Alām al-Dīn, Mustafā. 1992. *al-Mujtama'a al-Islāmī*. (Lebanon : Dār al-Nahdah al-'Arabīyah), หน้า 145.

4) **al-Ghanāim** หมายถึง ทรัพย์สินสงครามและสิ่งมีค่าที่นับมุฮัมมัด ﷺ จัดเก็บมาจากเขลยศึกหลังสงครามสิ้นสุด เช่น เงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ไม้สอย อาวุธ สัตว์พาหนะ และอื่นๆ โดยทั้งหมดจะถูกแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ก่อนที่จะนำ 1 จาก 5 ส่วนส่งไปยังกองคลังส่วนกลางของรัฐเพื่อนำไปช่วยคนยากจนและขาดแคลน และที่เหลือ 4 ส่วนจะถูกนำมาเป็นสวัสดิการทหารและพัฒนากองทัพ²⁷⁴ ดังปรากฏในอัลกุรอานว่า

﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ...الآية﴾

(الأنفال : 41)

ความว่า พวกท่านพึงทราบเถิดว่า แท้จริงสิ่งใดที่พวกเจ้าได้มาจากการทำศึกนั้น แนนอนหนึ่งในห้าของสิ่งนั้นเป็นสิทธิของอัลลอฮ์ และศาสนทูต และบรรดาญาติใกล้ชิด และบรรดากำพร้า และบรรดาผู้ขัดสน และคนเดินทาง...อัลอายะฮ์

(อัลอัมฟาต : 41)

และปรากฏในอัลอะดีษ โดยระบุถึงเป้าหมายของทรัพย์สินสงครามว่า

((يا أيها الناس إنه لا يحل لي مما أفاء الله عليكم قدر هذه إلا الخمس والخمس مردود عليكم))

(رواه النسائي : 4138)

ความว่า โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงมันคือสิ่งไม่อนุญาตสำหรับข้าพเจ้า สิ่งที่อัลลอฮ์ทรงประทานแก่พวกท่านตามจำนวนนี้ ยกเว้น 1 ใน 5 โดย 1 ใน 5 จะถูกส่งมอบกลับสู่พวกท่าน

(บันทึกโดยอันนะซาอีย์ : 4138)

²⁷⁴ Ibn Quddāmah, 'Abd Allāh 'Ahmad. 1985. *al-Mughnī*. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 312 (เล่ม 6). ส่วนทรัพย์สินสงครามที่ได้มาโดยไม่ได้สู้รบเรียกว่า อัลฟัยฮ์ และอ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Shawkāny, Muhammad 'Alī Muhammad. 1973. *Nail al-'Awṭār*. Lebanon : Dār al-Ḥil, หน้า 89 (เล่ม 8).

นอกจากรายได้ที่กล่าวมา นักนิติศาสตร์อิสลามยังนับว่า รายได้ต่อไปนี้เป็นส่วนหนึ่งของบัยตุลมาลด้วยเช่นกัน ได้แก่ (1) 1 ใน 10 จากทรัพย์สินสงคราม (2) ทรัพย์สินและสิ่งของมีค่าที่เก็บมาจากการทำการค้าขายของพ่อค้าวาณิชที่ปรปักษ์ต่ออัลอิสลาม (3) ทรัพย์สินที่ไม่มีเจ้าของ เช่น มรดกที่ไม่มีทายาทหรือมีทายาทเพียงสามีภรรยาเท่านั้น (4) ทรัพย์สินที่เป็นของฝาก (5) ทรัพย์สินที่พบเจอแต่ไม่มีเจ้าของ (6) และทรัพย์สินที่ได้มาจากการฉ้อฉล นอกจากนั้นยังพบคำสั่งเกี่ยวกับนโยบายการคลังข้างต้นยังพบการใช้จ่ายแบบกว้างๆ ได้แก่ การบริจาคทาน เพื่อการกระจายทรัพยากร และความมั่งคั่ง ดังอัลกุรอานระบุว่า²⁷⁵

﴿وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ...الآيَةَ﴾

(البقرة : 219)

ความว่า และพวกเขาถามท่านว่าพวกเขาจะบริจาคสิ่งใด เจ้าจงกล่าวเถิดว่า
สิ่งเหลือจากการใช้จ่าย...อัลอายะฮฺ

(อัลบะเกาะเราะฮฺ : 219)

ผลจากการก่อตั้งบัยตุลมาลของนบีมุฮัมมัด ﷺ คือทำให้สังคมมีกองคลังรวบรวมทรัพย์สิน ก่อนจะกระจายความช่วยเหลือสู่สังคมและประชาชนอย่างทั่วถึงและครอบคลุม โดยเฉพาะการบริหารจัดการ นโยบาย และรายได้ ทำให้สังคมเกิดการพัฒนาและเจริญก้าวหน้ากว่าประเทศเพื่อนบ้านในยุคคนบีมุฮัมมัด ﷺ

²⁷⁵ สามารถอ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Sābūny, Muhammad ‘Alī. 1999. Mukhtasar Tafsiṛ Ibn Kathīr. (al-Qāhirah : Dār al-Sābūny), หน้า 193-194.

4.2.3 พื้นฐานการเงิน

ผลิตภัณฑ์ทางการเงินยุคญาฮิลียะฮ์ เต็มไปด้วยการฉวยโอกาส ชูครีต ทูจรีต ความเสี่ยง ความซับซ้อน การเอาर्डเอาเปรี๊ยะ การใช้เล่ห์เหลี่ยม และขาดความเป็นธรรม ตลอดจนบางประเภทเกี่ยวข้องกับดอกเบี้ย สิ่งเหล่านี้ทำให้ผลิตภัณฑ์ทางการเงินบางประเภทเท่านั้นที่ได้รับการยอมรับจากนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้นำมาปฏิบัติได้แก่

1) การฝาก (al-Waḍ'ah หรือ al-'Amānah) หมายถึง การฝากสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้บุคคลอื่นเก็บรักษาแทนและคืนให้เมื่อถูกขอคืน อัลกุรอานระบุว่า²⁷⁶

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا...الآيَةَ﴾

(النساء : 58)

ความว่า แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้พวกเจ้า (ผู้รับฝาก) ให้ส่งมอบคืนบรรดา
สิ่งของฝากแก่เจ้าของๆ มัน...อัลอายะฮ์

(อันนิซาอู : 58)

อะมานะฮ์ คือ ความไว้วางใจซึ่งครอบคลุมถึงสิทธิที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อพระเจ้า เช่น การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซะกาต การประกอบพิธีฮัจญ์ การจ่ายค่าปรับ และการบนบาน และครอบคลุมถึงสิทธิระหว่างมนุษย์ เช่น การรับฝากทรัพย์สิน สิ่งของมีค่า และการส่งคืนสิ่งของรับฝาก ดังปรากฏในอัลหะดีษว่า

((أد الأمانة إلى من ائتمنك ولا تخن من خانك))

(رواه الترمذي : 1264)

ความว่า ท่านจงส่งสิ่งของฝากคืนแก่บุคคลที่เขาไว้วางใจท่าน และท่าน
อย่าทูลจริตกับผู้ที่ทูลจริตต่อท่าน

(บันทึกโดยอัลติรมิซียี : 1264)

²⁷⁶ al-Sābūny, Muhammad 'Alī. 1999. Mukhtasar Tafsiṛ Ibn Kathīr. (al-Qāhirah : Dār al-Sābūny), หน้า 406.

และ Ibn Quddāmah, 'Abd Allāh 'Ahmad. 1985. al-Mughnī. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 300 (เล่ม 6).

นักนิติศาสตร์อิสลามยอมรับว่า al-Wadī'ah หรือ al-'Amānah เป็นข้อตกลงชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างสองฝ่าย โดยผู้รับฝากมีหน้าที่เก็บรักษาและนำมาคืนกับเจ้าของทรัพย์สิน หรือรับผิดชอบกรณีเกิดความเสียหายจากการจัดเก็บในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม อัลกุรอานระบุว่า²⁷⁷

﴿فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ...الآية﴾

(البقرة : 283)

ความว่า ดังนั้นหากบางคนในพวกเจ้าไว้วางใจอีกบางคน ผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจงส่งคืนสิ่งที่ถูกไว้วางใจของเขาเสีย และเขาจงยำเกรงอัลลอฮ์พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของเขา

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 283)

หลักฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การรับฝากสิ่งของ หรือการฝากทรัพย์สินมีค่านับเป็นที่ได้รับการสนับสนุนให้ปฏิบัติ เพื่อช่วยลดปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากการเก็บรักษาไม่ดีหรือไม่มีความสามารถดูแลให้ปลอดภัย โดยบางครั้งการจัดเก็บ การฝาก และการรับฝากกลายเป็นสิ่งจำเป็นในกรณีที่เจ้าของไม่สามารถดูแลรักษาให้ปลอดภัย หรือไม่พบบุคคลอื่นน่าเชื่อถือกว่าเขา²⁷⁸ ซึ่งถือเป็นการช่วยเหลือกัน โดยทั้งสองฝ่ายจะต้องรักษาคำพูด เคารพเงื่อนไข และสัญญาตามที่ตกลงกันอย่างเคร่งครัด นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวตักเตือนว่า

((آية المنافق ثلاث إذا حدث كذب وإذا وعد أخلف وإذا أؤتمن خان))

(رواه مسلم : 59)

ความว่า สัญลักษณ์ของคนหน้าไหว้หลังหลอกมี 3 ประการคือ เมื่อเขาพูดเขาจะโกหก เมื่อเขาสัญญาเขาจะไม่ทำตามสัญญา และเมื่อเขาได้รับความไว้วางใจเขาจะบิดพลิ้ว

(บันทึกโดยมุสลิม : 59)

²⁷⁷ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Dimishq, 'Abī al-Fidā' al-Hāfiz Ibn Kathīr. 1981. Tafsīr Ibn Kathīr. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 52 (เล่ม 3).

²⁷⁸ al-Shawkāny, Muhammad 'Alī Muhammad. 1973. Nail al-'Awtār. (Lebanon : Dār al-Jīl), หน้า 37 (เล่ม 6).

Tawfiq กล่าวว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยเปิดบ้านของท่านรับฝากทรัพย์สินและเก็บออมสิ่งของมีค่า²⁷⁹ แม้ท่านจะเคยห้ามชาวนครมะดีนะฮ์เก็บออมและเก็บสำรองเนื้อสัตว์ที่เชือดพลีทาน (กุรบาน) ไว้ทานยามหิวโหยและยากจน แต่ท่านผ่อนผันให้เก็บสำรองได้เมื่อประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น พระนางอาอิชะฮ์ กล่าวว่า

((نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن لحوم الأضاحي لجهد الناس ثم رخص فيها))

(رواه ابن ماجه : 3159)

ความว่า ศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์ ﷺ เคยห้ามพวกเราจากการเก็บเนื้อสัตว์เชือดพลีทานเนื่องจากความขาดแคลนของประชาชน ต่อมาท่านก็ผ่อนผัน (บันทึกโดยอิบนุนุมาญะฮ์ : 3159)

การเก็บออมสามารถกระทำด้วยตนเองหรือฝากให้บุคคลอื่น หรือองค์กรอื่นดูแลรักษาแทน แต่ทั้ง 2 ประเภทจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขจำเป็นต้องจ่ายชะกาตุเมื่อครบกำหนดตามกฎหมายอิสลามหรือรู้จักแบ่งปันช่วยเหลือสังคมตามความเหมาะสม อัลกุรอานเตือนว่า

﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

(التوبة : 34)

ความว่า และบรรดาผู้ที่สะสมทองและเงิน โดยไม่ใช่จ่ายมันไปตามวิถีทางแห่งอัลลอฮ์ ดังนั้นท่านจงแจ้งข่าวแก่เขาถึงการลงโทษอันเจ็บปวด

(อัลเตาบะฮ์ : 34)

สำนักนิติศาสตร์อัลฮะนะฟียะฮ์และอัลฮะนาบิลียะฮ์ให้ความเห็นว่า การเก็บรักษาจะต้องปฏิบัติให้เหมือนกับการเก็บรักษาทรัพย์สินของตนเองหรือบุคคลในครอบครัว โดยเน้นเรื่องความปลอดภัย นอกจากนั้นนักนิติศาสตร์อิสลามยังมติว่า การรับฝากเป็นเพียงอะมานะฮ์ (การฝากทั่วไป) ไม่ใช่มัดมุนะฮ์ (การฝากที่จำเป็นต้องแสดงความรับผิดชอบ) โดยให้เหตุผลว่า

²⁷⁹ Tawfiq, Kamāl. 2007. al-Ta'ālīm al-Iqtisādīyah Fī al-Sunnah al-Nabawīyah. (Rayād : al-Yarmūk University), หน้า 8.

มัดมุนะฮฺ มิใช่ส่วนหนึ่งของการรับฝาก ดังนั้นจึงไม่ต้องชดใช้หากเกิดความเสียหายหลังจากเก็บรักษาอย่างดี

อย่างไรก็ตามสำนักนิติศาสตร์อัชชาฟีอียะฮฺและฮัลมาลิกียะฮฺ กำหนดให้มีการชดใช้ในบางกรณี เช่น ผู้รับฝากนำสิ่งนั้นไปฝากต่อกับบุคคลอื่น หรือเก็บในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมปลอดภัย หรือโยกย้ายด้วยวิธีการและรูปแบบที่ไม่ปลอดภัย หรือละเลยในการเก็บรักษาและดูแล หรือนำสิ่งที่รับฝากมาไปใช้ประโยชน์ โดย al-Māliki กล่าวถึงกรณีผู้รับฝากนำทรัพย์สินดังกล่าวไปแสวงหาผลประโยชน์ว่า สามารถกระทำได้หากผู้รับมีความไว้เนื้อเชื่อใจได้ แต่ยากจน เช่น นำไปเป็นทุนในการกู้ยืมหรือลงทุนทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ส่วนบุคคลร่ำรวยสามารถกระทำได้แต่ไม่สมควร²⁸⁰

ปัจจัยที่การฝากจะสิ้นสุดหรือเป็นโมฆะได้แก่ (1) ผู้เป็นเจ้าของมาขอรับคืนไม่ว่าจะเป็นเวลาใดก็ตาม (2) สิ่งที่น่ามาฝากเกิดการชำรุดเสียหาย โดยหากเกิดการเสียหายเนื่องจากกฎกำหนดสถานะการณ์ของอัลลอฮฺ ﷻ ซึ่งถือเป็นเหตุสุดวิสัยและมีสาเหตุจากความประมาทของผู้รับฝาก เช่น การเสียหายที่เกิดจากภัยธรรมชาติต่างๆ ซึ่งผู้รับฝากไม่ต้องรับผิดชอบและชดใช้ ยกเว้นความเสียหายเกิดจากความสะเพร่าและความไม่รอบคอบของผู้รับฝาก ผู้รับฝากจะต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้น (3) การฝากจะสิ้นสุดลงทันทีเมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเสียชีวิต ดังนั้นหากผู้ฝากเสียชีวิต ทรัพย์สินหรือสิ่งของทั้งหมดจะตกเป็นของทายาทหรือบรรดาผู้มีสิทธิรับมรดกทันที แต่ถ้าวผู้รับฝากเสียชีวิต การคืนทรัพย์สินหรือสิ่งของนั้นตกเป็นหน้าที่ของทายาทผู้รับฝาก เช่นเดียวกับกรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นบ้า เสียสติ ให้ใช้ข้อชี้ขาดเช่นเดียวกับบุคคลที่เสียชีวิต

การฝากและการเก็บออมข้างต้น ช่วยทำให้ประชาชนลดความเสี่ยงในการดำรงชีวิตยามฉุกเฉินหรือยามภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และสร้างความมั่นคงในอนาคตแก่ผู้เก็บออม ตลอดจนมีประโยชน์ต่อประเทศชาติ ทั้งในด้านการขยายตัว และการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ

2) การโอนหนี้ (al-Hiwalah) หมายถึง การหักโอนหนี้สินหรือการโยกย้ายหนี้สินที่อยู่ในการรับผิดชอบไปยังบุคคลอื่นรับผิดชอบแทน รายงานจาก ชะลมะฮฺ บุคร อัลอักวะฮฺ ระบุว่า

²⁸⁰ al-Zuhayly, Wahbah. 1984. al-Fiqh al-Islāmi Wa 'Adillatuh. (Syria : Dār al-Fikr), หน้า 32-33 (เล่ม 5).

((أن النبي صلى الله عليه وسلم أتى بجنزة ليصلي عليها فقال هل عليه من دين قالوا لا فصلى عليه ثم أتى بجنزة أخرى فقال هل عليه من دين قالوا نعم قال صلوا على صاحبكم قال أبو قتادة علي دينه يا رسول الله فصلى عليه))

(رواه البخاري : 2173)

ความว่า แท้จริงนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้มาที่ญะนาซะฮฺ (ผู้เสียชีวิตคนหนึ่ง) เพื่อละหมาดให้แก่ผู้ตาย ท่านถามว่า ผู้ตายมีหนี้สินค้างชำระหรือไม่ พวกเขาตอบว่า ไม่มี ดังนั้นท่านจึงละหมาดให้เขา ต่อมาญะนาซะฮฺอีกคนหนึ่งถูกนำมาอีก ท่านถามว่า ผู้ตายมีหนี้สินค้างชำระหรือไม่ พวกเขาตอบว่า มี ท่านกล่าวว่า พวกเขาท่านจงละหมาดให้แก่เพื่อนของพวกเขา อะบูเกาะตาอะฮฺ กล่าวว่า หนี้ของเขาเป็นความรับผิดชอบเหนือฉันเอง โอ้อาสนทูตของอัลลอฮฺ ดังนั้นนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงละหมาดให้แก่เขา

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2173)

al-Shawkāny กล่าวว่า เขามีหนี้ค้างชำระ 2 ดินาร์ (บางสายรายงานระบุว่า 3 ดินาร์) อะบูเกาะตาอะฮฺ กล่าวว่าฉันขอรับใช้แทน ท่านจึงกล่าวว่า ผู้รับประกันจะต้องรับผิดชอบ และคนตายหมดหนี้สินแล้ว อะบูเกาะตาอะฮฺ กล่าวว่า ครับ พวกเขาจึงเริ่มละหมาดให้คนตาย²⁸¹ สำนักนิติศาสตร์อัชชาฟีอียะฮฺ ให้ความเห็นว่า อนุญาตให้สามารถกระทำได้ เพราะเป็นเพียงการขายหนี้สินกับหนี้สิน เช่นเดียวกับมดนักนิติศาสตร์อิสลามส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า การหักหนี้สิน อนุญาตให้ปฏิบัติได้เช่นกัน เพราะเป็นการช่วยเหลือกันโดยการปลดภาระหนี้สิน และถือเป็นข้อตกลงชนิดหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับหนี้สิน โดยทุกอย่างจะต้องเป็นไปตามข้อตกลงและเงื่อนไข

3) การค้ำประกันและการอุปการะ (al-Damān and al-Kafālah) หมายถึง การตกลงที่นำไปสู่การผูกมัดและรับผิดชอบต่อทรัพย์สินของบุคคลอื่น ๆ²⁸² นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยอุปการะเด็กกำพร้าหลังอพยพถึงนครมะดีนะฮฺ และกรณีของอะบูเกาะตาอะฮฺ ที่ค้ำประกันให้คนตายโดยชำระหนี้สินแทน โดยนักนิติศาสตร์อิสลามได้ตั้งเงื่อนไขแก่ผู้ค้ำประกันว่า จะต้องมิตติ บรรลุนิติ

²⁸¹ al-Shawkāny, Muhammad 'Alī Muhammad. 1973. *Nail al-'Awtār*. (Lebanon : Dār al-Jil), หน้า 355 (เล่ม 5).

²⁸² al-San'āny, Muhammad Ism'aīl. 1959. *Subul al-Salām*. (Lebanon : Dār 'Ahyā' al-Thurāth), หน้า 61 (เล่ม 3).

ภาวะ สัมครใจ และครอบครองทรัพย์สินที่นำมาเป็นหลักประกัน เช่นเดียวกับกรณีของ บรรดา ลูกของนบียะอูฏบ ดังปรากฏจากอัลกุรอานว่า²⁸³

﴿قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ...الآية﴾

(يوسف : 66)

ความว่า เขา (นบียะอูฏบ) กล่าวว่า ฉันจะไม่ส่งเขา (นบียูซุฟ) ไปกับพวก เจ้าจนกว่าพวกเจ้าจะนำสัญญาจากอัลลอฮฺมายืนยัน (ค้ำประกัน) แก่ฉัน ก่อนว่า พวกเจ้าจะนำเขากลับคืนมาอย่างแน่นอน...อัลอายะฮฺ

(ยูซุฟ : 66)

และกรณีของนบียูซุฟเป็นผู้ค้ำประกันกับพี่น้องของเขาในการมอบรางวัลให้แก่ พวกเขา ดังปรากฏในอัลกุรอานว่า

﴿وَلَمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ﴾

(يوسف : 72)

ความว่า และบุคคลใดนำมาคืน เขาจะได้รับเสบียงเป็นรางวัลหนึ่งตัว ตา และฉันเป็นผู้ค้ำประกัน²⁸⁴

(ยูซุฟ : 72)

การค้ำประกันคือการกระทำความดีชนิดหนึ่ง เพื่อช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคม และทำให้เกิดความรักปรองดองสามัคคีระหว่างทุกคน หากเป็นการค้ำประกันด้วยทรัพย์สินนัก นิติศาสตร์อิสลามเรียกว่า al-Damān หรือเรียกว่า Kafālah al-Māl โดยสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเภทได้แก่ (1) การค้ำประกันเกี่ยวกับการชดใช้หนี้สินของคนอื่นหรือ Kafālah al-Dayn (2) การค้ำประกันเกี่ยวกับการส่งมอบสิ่งที่ถูกขโมยคืนหรือ Kafālah al-‘Aīn (3) และการค้ำประกัน

²⁸³ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Dimishq, 'Abī al-Fidā' al-Hāfiz Ibn Kathīr. 1981. Tafsīr Ibn Kathīr. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 285 (เล่ม 2).

²⁸⁴ อิบน์อับบาส กล่าวว่า อัซซะอิม ที่ปรากฏในอัลกุรอานข้างต้น หมายถึง ผู้ค้ำประกัน โดยสามารถอ่าน เพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Dimishq, 'Abī al-Fidā' al-Hāfiz Ibn Kathīr. 1981. Tafsīr Ibn Kathīr. (Lebanon : Dār al-Fikr), ยูซุฟ : 72.

เกี่ยวกับผลสืบเนื่องหรือ Kafālah al-Tabi'ah เช่น ทำหน้าที่ประกันแก่ผู้ซื้อสินค้าที่เกิดอันตรายหรือเกิดโทษ

หากเป็นการค้ำประกันให้กับตัวบุคคล นักนิติศาสตร์อิสลามเรียกว่า Kafālah al-Nafs (การประกันตัว) ซึ่งตามหลักภาษาศาสตร์หมายถึง การรวมและความจำเป็น ส่วนคำนิยามของสำนักนิติศาสตร์อัสฮาฟีอียะฮฺ อัลมาลิกียะฮฺ และอัลฮะนาบิลียะฮฺ หมายถึง การที่ผู้ค้ำประกันได้รับผิดชอบในสิ่งที่ผู้ถูกประกันตัวต้องรับผิดชอบ²⁸⁵ การค้ำประกันประเภทนี้ถือเป็นการช่วยเหลือกันในการนำสิทธิต่างๆ ให้ไปสู่บุคคลที่สมควรจะได้รับ นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวส่งเสริมว่า

((الزعيم مقضي))

(رواه ابن ماجه : 2405)

ความว่า คนค้ำประกันคือผู้รับผิดชอบหรือรับใช้

(บันทึกโดยอิมามอะฮฺมัด : 2405)

4) การประกันภัยและการคุ้มครอง (al-T'amīn) หมายถึง การให้ความคุ้มครองชีวิต เลือดเนื้อ เกียรติยศ และทรัพย์สินตลอดชีวิตเมื่อบุคคลนั้นเข้าเป็นมุสลิม นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((كل المسلم على المسلم حرام دمه وماله وعرضه))

(رواه مسلم : 2564)

ความว่า สิทธิต้องห้ามสำหรับมุสลิมเหนือมุสลิมทุกคนคือ เลือดเนื้อชีวิต

ทรัพย์สิน และเกียรติยศชื่อเสียง

(บันทึกโดยมุสลิม : 2564)

นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยให้การประกัน การคุ้มครอง และให้การช่วยเหลือแก่บุคคลที่มีหนี้สินล้นพ้นตัว (al-Ghārimīn) ดังปรากฏในอัลกุรอานว่า²⁸⁶

²⁸⁵ al-Zuhayly, Wahbah. 1984. *al-Fiqh al-Islāmī Wa 'Adillatuh*. (Syria : Dār al-Fikr), หน้า 130 และ หน้า 159 (เล่ม 5).

²⁸⁶ al-Tabary, 'Abī Ya'afar Muhammad Jarīr. 1985. *Tafsīr al-Tabary*. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 106 (เล่ม 10).

﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي
الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ﴾

(التوبة : 60)

ความว่า แท้จริงทรัพย์สินส่วนที่เป็นชะกาตนั้นสำหรับบรรดาคนยากจน
และบรรดาผู้ที่ขัดสน และบรรดาเจ้าหน้าที่รวบรวมชะกาต และบรรดาผู้ที่
หัวใจของพวกเขาสนิทสนม และในการไถ่ทาส และบรรดาผู้มีหนี้สินตัว

(อัตเตาบะฮ์ : 60)

al-Qaradāwy กล่าวว่า นักวิชาการสมัยต้น 300 ปีหลังนบีมุฮัมมัด ﷺ สิ้นชีวิต
(ชาวสะลัฟ) ได้ให้นิยามคำว่า al-Ghārimīn นั้นหมายถึง บุคคลหนึ่งที่บ้านของเขาถูกไฟไหม้
หรือผู้ที่ทรัพย์สินและสินค้าน้ำท่วมหรือภัยพิบัติธรรมชาติทำลาย นักนิติศาสตร์อิสลามในยุค
ต่อมาบางท่านมีความเห็นว่า บุคคลประเภทนี้สมควรได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ บัณฑิตมาด
และชะกาต เพื่อช่วยฟื้นฟูฐานะทางเศรษฐกิจให้กลับคืนมา²⁸⁷ การประกันภัยข้างต้นสามารถพบ
ได้จากการที่นบีมุฮัมมัด ﷺ ให้การช่วยเหลือและการจ่ายค่าชดเชยแก่ประชาชนอยู่ภายใต้การ
คุ้มครองของรัฐและกองคลังบัณฑุกมาด โดยถือหลักการจากอัลกุรอานที่ระบุว่า

﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ...الآية﴾

(المائدة : 2)

ความว่าและพวกท่านจงช่วยเหลือกันบนการเป็นคุณธรรม และความยำ
เกรงต่อพระเจ้า และพวกท่านอย่าช่วยเหลือกันบนสิ่งที่เป็นบาปและเป็น
ศัตรูกัน...อัลอายะฮ์

(อัลมาอิดะฮ์ : 2)

ประโยชน์ข้างต้นชี้ให้เห็นว่า แนวคิดการประกันนั้นวางอยู่บนการอุปการะ การ
รับรอง และการช่วยเหลือ โดยปราศจากการตอบแทนหรือผลกำไร หรือเรียกว่า Mushārikah
al-Tamīn al-Ta'ā Wunīyah โดยกองคลังบัณฑุกมาดทำหน้าที่คล้ายคลึงกับบริษัทประกันใน
ปัจจุบันในด้านการค้ำประกันร่วมกัน (Shared Guarantee) และรับผิดชอบร่วมกัน (Shared
Responsibility)

²⁸⁷ al-Qaradāwy, Yūsuf. 1977. *al-Halāl Wa al-Harām Fī al-Islām*. (al-Qāhirah : al-Maktabah), หน้า 226.

5) การมอบอำนาจ (al-Wakālah) หมายถึง การมอบฉันทะให้บุคคลอื่นปฏิบัติหน้าที่แทนในทุกๆ เรื่องที่ศาสนานูมัดิขณะที่เขายังมีชีวิต ดังอัลกุรอานระบุว่า²⁸⁸

﴿فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا...الآية﴾

(النساء : 35)

ความว่า พวกเขาจงส่งผู้ตัดสินคนหนึ่ง (ตัวแทน) จากครอบครัวฝ่ายชาย และผู้ตัดสินอีกคนหนึ่ง (ตัวแทน) จากครอบครัวฝ่ายหญิง หากทั้งสองฝ่ายต้องการมีการประนีประนอมกัน อัลลอฮ์จะทรงมอบการสัมฤทธิ์ผลไว้ระหว่างสองฝ่าย

(อันนิซาอู : 35)

นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยมอบหมายให้ อุกบะฮฺบุตรอามิร เป็นผู้จัดแบ่งปศุสัตว์ให้แก่บุคคลอื่น ดังรายงานระบุว่า

((أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ غَنَمًا يَقْسِمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ))

(رواه البخاري : 2178)

ความว่า แท้จริงนบีมุฮัมมัด ﷺ มอบแพะแกะให้เขานำมันไปแบ่งแก่บรรดาเศาะฮาบะฮฺของท่าน

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2178)

หลักฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การมอบอำนาจให้ผู้อื่นดำเนินการแทนหรือทำหน้าที่แทนนั้นเป็นสิ่งที่นูมุดิให้กระทำได้ตามบทบัญญัติอิสลาม ทั้งในอัลกุรอานและอัซสุนนะฮฺ เพราะทุกคนมีความแตกต่างกันทางความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ความคล่องแคล่ว และความถนัดในหน้าที่การงาน ตลอดจนเปิดโอกาสให้มีการทำแทนกันได้ ซึ่งถือเป็นการเปิดทาง

²⁸⁸ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Sābūny, Muhammad ‘Alī. 1999. Mukhtasar Tafsiṛ Ibn Kathīr. (al-Qāhirah : Dār al-Sābūny), อัลกะฮฟี : 19.

อำนวยความสะดวกซึ่งกันและกัน²⁸⁹ ญาบิร บุตร อับดุลลอฮฺ เล่าว่า ขณะฉันออกจะเดินทางไป
ตำบลคือยบับ นบีมุฮัมมัด ﷺ ได้มอบหมายงานแก่ฉัน โดยท่านกล่าวว่า

((إذا أتيت وكيلى فخذ منه خمسة عشر سقاً))

(رواه أبو داود : 3632)

ความว่า เมื่อท่านถูกนำมาเพื่อเป็นตัวแทนของเรา ดังนั้นจึงเก็บชะกาตุ
จำนวน 15 วัชกุ จากสิ่งที่อยู่บรรทุกสินค้า

(บันทึกโดยอะบูดาอูด : 3632)

นักนิติศาสตร์อิสลามหลายท่านมีความเห็นว่า การมอบอำนาจสามารถกระทำได้
ในกิจกรรมที่เกี่ยวกับทรัพย์สินและอื่นๆ เช่น การรวบรวมชะกาตุ การที่บิดามอบอำนาจการ
แต่งงานบุตรสาวให้กับบุคคลอื่น เป็นต้น อย่างไรก็ตามนักนิติศาสตร์อิสลามได้จำแนกการ
มอบหมายออกเป็นดังนี้ (1) การมอบหมายในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสิทธิแห่งอัลลอฮฺ ﷻ เช่น การ
มอบหมายให้ดำเนินการลงโทษกับบุคคลที่ดื่มสุรา ผิดประเวณี และฆ่าคนอื่นตายโดยเจตนา (2)
การมอบหมายในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิของทุกคน เช่น มอบหมายให้ดำเนินการสอบสวนและ
ลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดหากมีหลักฐานถูกต้องและยืนยันชัดเจน

แม้การมอบฉันทะและการรับมอบหมายจะเป็นสิ่งอนุญาต แต่บางกรณีถือเป็นสิ่ง
จำเป็นต้องปฏิบัติหากไม่กระทำเกิดโทษ เช่น การรับมอบหมายยืนยันเกี่ยวกับสิทธิต่างๆ และ
บางครั้งเป็นสิ่งห้ามปฏิบัติ เช่น การรับมอบหมายไปกระทำสิ่งที่ต้องห้าม หรือเกิดโทษ หรือสร้าง
ความเดือดร้อนแก่บุคคลอื่น เช่นเดียวกันบางครั้งไม่เป็นการบังคับหรือเพียงอนุญาตเฉยๆ โดย
ขึ้นอยู่กับเหตุและผล ปัจจุบันผู้รับมอบอำนาจให้กระทำแทนคนอื่นยังหมายถึงทนายความด้วย²⁹⁰

6) การจำนำ (al-Rahn) หมายถึง การตกลงโดยกำหนดให้มีให้นำทรัพย์สินมา
เป็นหลักค้ำประกันขณะทำการกู้ยืมทรัพย์สินซึ่งเป็นสิ่งที่อนุมัติ ทั้งในระหว่างเดินทางหรือมิได้
เดินทาง ดังปรากฏจากอัลกุรอานระบุว่า²⁹¹

²⁸⁹ al-Zuhayly, Wahbah. 1984. *al-Fiqh al-Islāmī Wa 'Adillatuh*. (Syria : Dār al-Fikr), หน้า 150 (เล่ม 5).

²⁹⁰ ส่วนเงื่อนไขการเป็นทนายสามารถอ่านเพิ่มจากหนังสือของ al-Zuhayly, Wahbah. 1984. *al-Fiqh al-Islāmī Wa 'Adillatuh*. (Syria : Dār al-Fikr), หน้า 93 (เล่ม 5).

²⁹¹ al-Sābūny, Muhammad 'Alī. 1999. *Mukhtasar Tafsiṛ Ibn Kathīr*. (al-Qāhirah : Dār al-Sābūny), หน้า 253-255.

﴿وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ...الآية﴾

(البقرة : 283)

ความว่า และหากพวกเจ้าอยู่ในระหว่างการเดินทางและไม่มีบุคคลใดเขียนก็ให้มีสิ่งค้ำประกันไว้...อัลอายะฮ์

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 283)

ส่วนการจำนำขณะไม่ได้ออกเดินทางได้แก่รายงานจากพระนางอาอิชะฮ์ที่ระบุว่า

((أن النبي صلى الله عليه وسلم اشترى من يهودي طعاما إلى أجل ورهنه درعه))

(رواه البخاري : 2374)

ความว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ซื้ออาหารจากชาวยิวคนหนึ่ง โดยการผ่อนชำระ และท่านได้นำเสื้อเกราะไปจำนำไว้กับชาวยิว

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2374)

นบีมุฮัมมัด ﷺ อนุญาตให้ทำการจำนำและจำนองได้ เพื่ออำนวยความสะดวกยามขัดสนและช่วยให้เกิดการช่วยเหลือระหว่างสมาชิกทุกคนภายในสังคมเดียวกัน โดยเงื่อนไขมีหลายประการได้แก่ (1) เจ้าของจะต้องมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินอย่างสมบูรณ์ โดยสามารถบอกลักษณะและสามารถส่งมอบได้ อีกทั้งยังไม่ผูกพันกับสิทธิของบุคคลอื่น เช่น ห้าง ร้าน บ้าน และที่ดินของผู้จำนำไปเช่า ยืม รับมอบฉันทะ และรับมอบหมายมาจากผู้อื่น ทรัพย์สินดังกล่าวไม่สามารถนำไปจำนำ (2) ทรัพย์สินจะต้องเป็นสิ่งที่สามารถนำออกมาขายได้ (3) ทรัพย์สินจะต้องไม่เป็นที่ต้องห้ามตามกฎหมายอิสลาม เช่น เหล้า สุรา ยาเสพติดทุกชนิด สุกร สัตว์ตายโดยมิได้ผ่านการเชือด ทรัพย์สินที่ได้มาจากการลักขโมย ปล้นชิง หรือทรัพย์สินที่ไม่สามารถกำหนดพิกัด ขนาด และปริมาณได้ เช่น น้ำมันที่อยู่ในเต้านม หัวหอมหรือสิ่งของที่อยู่ในดิน ปลาที่อยู่ในน้ำ เป็นต้น และยังรวมถึงหนี้สินที่ผู้จำนำไปกู้ยืมมา

7) การกู้ยืม (al-Qard)²⁹² หมายถึง สัญญาหรือข้อตกลงที่ชี้เฉพาะการมอบทรัพย์สินแก่บุคคลหนึ่งและส่งกลับตามจำนวนเท่าเดิม²⁹³ นบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((من نفس عن مسلم كربة من كرب الدنيا نفس الله عنه كربة يوم القيامة
ومن يسر على معسر يسر الله عليه في الدنيا والآخرة))

(رواه مسلم : 2699)

ความว่า บุคคลใดให้การช่วยเหลือมุสลิมพ้นจากความทุกข์ยากในโลกนี้ อัลลอฮ์จะทรงช่วยเหลือเขาให้พ้นจากความทุกข์ในวันฟื้นคืนชีพ และบุคคลใดอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ประสบความยากลำบาก อัลลอฮ์จะทรงอำนวยความสะดวกแก่เขาทั้งโลกนี้และโลกหน้า

(บันทึกโดยมุสลิม : 2699)

การกู้ยืมเป็นสิ่งที่นบีมุฮัมมัด ﷺ อนุมัติและสนับสนุนให้ปฏิบัติได้ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างสมาชิกทุกคนในสังคมโดยปราศจากการเรียกเก็บดอกเบี้ย al-Shawkāny กล่าวว่า การกู้ยืมดังกล่าวสามารถกระทำได้ ทั้งทรัพย์สิน สัตว์ และผลไม้²⁹⁴ ส่วนรายละเอียดทางการกู้ยืม นั้น นักนิติศาสตร์อิสลามให้ใช้ข้อชี้ขาดเกี่ยวกับการค้าทั่วไปเนื่องจากเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินและสิ่งมีค่า สำนักนิติศาสตร์อชชาฟีอียะฮ์และอัลฮะนาบิละฮ์มีความเห็นว่า ไม่จำเป็นต้องอาศัยหลักการตัดสินใจในสถานที่ตกลงกันหรือการตัดสินใจอย่างมีเงื่อนไข ขณะที่นักนิติศาสตร์อิสลามท่านอื่นไม่อนุญาตให้กำหนดเงื่อนไขในการกู้ยืม ส่วนกฎเกณฑ์ของทรัพย์สินหรือสิ่งของที่ให้กู้ยืมกันได้นั้น สำนักนิติศาสตร์อชชาฟีอียะฮ์ อัลมาลิกียะฮ์ และอัลฮะนาบิละฮ์ ให้ใช้กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการซื้อขายแบบ Salam หรือ Salaf กล่าวคือ ทุกสิ่งที่อนุญาตให้ซื้อขายกันได้ย่อมอนุญาต

²⁹² การกู้ยืม ตามหลักกฎหมายไทย หมายถึงการกู้ยืมเงิน แต่ถ้ายืมทรัพย์สินหรือของอย่างอื่นเรียกว่าการยืมไม่ใช่การกู้ยืม โดยมีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้กู้เป็นสำคัญ และเรียกเก็บดอกเบี้ยตามอัตราที่กฎหมายกำหนด

²⁹³ al-San‘āny, Muhammad Ism‘aīl. 1959. Subul al-Salām. (Lebanon : Dār ‘Ahyā’ al-Thurāth), หน้า 49 (เล่ม 9).

²⁹⁴ al-Shawkāny, Muhammad ‘Alī Muhammad. 1973. Nail al-‘Awtār. (Lebanon : Dār al-Jil), หน้า 347 (เล่ม 5).

ให้กู้ยืมได้ยกเว้นมนุษย์ นอกจากนั้นยังให้ใช้หลักการชั่งและการตวงในสิ่งเกี่ยวกับเงินแท้ ทองคำ อาหาร หรือสิ่งของอันมีค่า เช่น สินค้าต่างๆ หรือใช้การนับ เช่น สัตว์ เป็นต้น²⁹⁵

8) การซื้อขายแบบผ่อนชำระหรือสินเชื่อ (al-'Ajal) หมายถึง ผู้ซื้อได้ซื้อสินค้า ด้วยการแบ่งชำระตามระยะเวลาที่ตกลงกัน รายงานจากพระนางอาอิชะฮฺ ระบุว่า

((أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اشْتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ وَرَهْنَهُ دَرْعًا مِنْ حَدِيدٍ))

(رواه البخاري : 2374)

ความว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ซื้ออาหารจากชาวยิวคนหนึ่ง โดยการผ่อนชำระ และท่านได้นำเสื้อเกราะไปจำนำไว้กับชาวยิว

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2374)

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ เคยซื้ออาหารแบบผ่อนชำระเงินโดยท่านได้นำเสื้อเกราะเป็นสิ่งค้ำประกัน เมื่อการซื้อขายแบบจ่ายเงินสดเป็นสิ่งที่ดีที่สุด การซื้อขายแบบผ่อนชำระคือสิ่งที่อนุญาตให้มุสลิมสามารถกระทำได้ เพื่อแบ่งเบาภาระด้านการเงินแก่ผู้ที่ขาดทุน ยากจน และส่งเสริมการขายค้าและสร้างรายได้แก่ประชาชน

นักนิติศาสตร์อิสลามบางท่านมีความเห็นว่า หากผู้ขายอาศัยการซื้อขายแบบผ่อนชำระขึ้นหรือเพิ่มราคาสินค้า การซื้อขายถือเป็นสิ่งต้องห้ามเพราะคล้ายคลึงกับการเรียกเก็บดอกเบี้ย ขณะที่นักนิติศาสตร์อิสลามหลายท่านให้ความเห็นว่า สามารถกระทำได้หากการเพิ่มราคาสินค้าดังกล่าวไม่ถึงระดับเอารัดเอาเปรียบลูกค้าอย่างชัดเจน เพราะต้นตอเดิมของการค้าประเภทนี้เป็นที่อนุญาตอยู่แล้ว และยังไม่พบหลักฐานอื่นมาบ่งชี้ว่าคือสิ่งต้องห้าม²⁹⁶ เช่นเดียวกับ al-Shawkāny กล่าวว่า สำนักนิติศาสตร์อิซฮาฟียะฮฺ อัลสะนะฟียะฮฺ เซตบุตรอาลี และมูอัยยิด บินลาฮฺ ตลอดจนนักปราชญ์ส่วนใหญ่ถือว่า การค้าดังกล่าวเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้²⁹⁷

²⁹⁵ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Zuhayly, Wahbah. 1984. *al-Fiqh al-Islāmī Wa 'Adillatuh*. (Syria : Dār al-Fikr), หน้า 720-728 (เล่ม 5).

²⁹⁶ al-Qaradāwy, Yūsuf. 1977. *al-Halāl Wa al-Harām Fī al-Islām*. (al-Qāhirah : al-Maktabah), หน้า 219.

²⁹⁷ al-Shawkāny, Muhammad 'Alī Muhammad. 1973. *Nail al-'Awtār*. (Lebanon : Dār al-Jil), หน้า 343 (เล่ม 5).

สำนักนิติศาสตร์อัสซาฟียะฮฺ ใช้หลักการดังกล่าวเหมือนกับการซื้อคืน หรือ al-'Aynah กล่าวคือ ผู้ขายได้ขายสินค้าด้วยการผ่อนชำระ (เงินเชื่อ) ต่อมาผู้ขายซื้อสินค้าคืนจากผู้ซื้อด้วยเงินสดในราคาที่ต่ำกว่า หรือผู้ขายได้ขายสินค้าด้วยเงินสด ต่อมาผู้ขายซื้อสินค้าคืนจากผู้ซื้อด้วยการผ่อนชำระ (เงินเชื่อ) ในราคาที่ต่ำกว่า สำนักนิติศาสตร์อัสซาฟียะฮฺให้ความเห็นว่าสามารถกระทำได้ เพราะเป็นการซื้อขาย 2 ครั้งและทุกครั้งมีเงื่อนไขและองค์ประกอบครบถ้วน ดังมีรายงานระบุว่า

((جاء بلال إلى النبي صلى الله عليه وسلم بتمر برني فقال له النبي صلى الله عليه وسلم من أين هذا قال بلال كان عندنا تمر ردي فبعت منه صاعين بصاع لنطعم النبي صلى الله عليه وسلم فقال النبي صلى الله عليه وسلم ثم ذلك أوه أوه عين الربا عين الربا لا تفعل ولكن إذا أردت أن تشتري فبع التمر ببيع آخر ثم اشتر به))

(رواه البخاري : 2188)

ความว่า บิลาลได้นำอินทผลัมชนิดดีมาให้ท่านบีมุฮัมมัด ﷺ ท่านกล่าวกับเขาว่า ได้อินทผลัมมาจากไหน เขาตอบว่า เรามีอินทผลัมชนิดไม่ดี จึงขายมันสองซอต่อหนึ่งซอ เพื่อนำมาเป็นอาหารแก่ท่าน ท่านกล่าวในขณะที่นั้นว่า ไม่น่าเลย ไม่น่าเลย มันคือตัวดอกเบีย้ มันคือตัวดอกเบีย้ ท่านอย่าทำ แต่ถ้าหากท่านต้องการซื้อ ท่านจงขายอินทผลัม (ชนิดไม่ดี) ไปก่อนแล้วจึงนำราคา (เงินที่ได้มา) ไปซื้ออินทผลัม (ชนิดดี)

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2188)

ส่วนสำนักนิติศาสตร์อัลสะนะฟียะฮฺ อัลมาลิกียะฮฺ และอัลสะนาบิละฮฺ ต่างมีความเห็นว่า การค้าดังกล่าวใช้ไม่ได้และเกิดโทษ เพราะเปิดช่องทางและโอกาสให้มีการทุจริตด้วยระบบดอกเบีย้และเอารัดเอาเปรียบลูกค้า ดังปรากฏในอัลหะดีษว่า

((إذا تبايعتم بالعينة وأخذتم أذناب البقر ورضيتم بالزرع وتركنم الجهاد سلط الله عليكم ذلا لا يترعه حتى ترجعوا إلى دينكم))

(رواه أبو داود : 3462)

ความว่า หากท่านทำธุรกิจแอบแฝงด้วยดอกเบี้ย โดยเรียกมันเป็นอย่างอื่น (ชื่ออื่น) และพวกท่านเดินตามหลังวัว โดยพอใจกับการทำเกษตรกรรม และพวกท่านละทิ้งการฎีฮาด (การต่อสู้) อัลลอฮ์จะทรงให้ความตกต่ำ เสมอเสียครอบงำเหนือพวกท่านอย่างไม่มีวันจะขจัดมันออกไป จนกว่า พวกท่านจะหันกลับมาสู่ศาสนาของพวกท่าน

(บันทึกโดยอะบูดาวูด : 3462)

ส่วน Tawarruq หมายถึง หากผู้ขายได้ขายสินค้าด้วยการผ่อนชำระ (สินเชื่อ) โดยผู้ขายไม่มีสินค้าอยู่ในการครอบครองของเขาและส่งมอบสินค้ากับผู้ซื้อ ต่อมาผู้ขายก็นำสินค้าดังกล่าว ขายต่อกับคนอื่น ก่อนผู้ขายจะรับเงินจากผู้ซื้อที่นำมาผ่อนชำระ นักนิติศาสตร์อิสลามส่วนใหญ่มีความเห็นว่า สามารถกระทำได้เพราะไม่เกี่ยวข้องกับดอกเบี้ยท่าน ขณะที่ Ibn Taymiyah และ Ibn Qayyim มีความเห็นว่า ไม่อนุญาตเนื่องจากทำความเดือดร้อนให้บุคคลอื่น โดยทั้งหมดเป็นการค้าที่นับมุฮัมมัด ﷺ เคยห้าม และยังเกี่ยวข้องกับการล่อลวง เอรัดเอาเปรียบ การใช้เล่ห์เหลี่ยม และเกี่ยวข้องับระบบดอกเบี้ย²⁹⁸

9) การซื้อขายแบบจ่ายเงินล่วงหน้า (al-Salam) หมายถึง การที่ผู้ขายเสนอขายสิ่งหนึ่งแก่ผู้ซื้อ โดยผู้ขายตกลงจะนำสินค้ามาส่งภายหลัง ส่วนสาเหตุที่เรียกว่า al-Salam เพราะมีการตกลงซื้อขายโดยขอรับเงินก่อนและส่งมอบสินค้าภายหลัง²⁹⁹ อัลกุรอานระบุว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَيْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ...الآية﴾

(البقرة : 282)

ความว่า โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย เมื่อพวกเจ้ามีหนี้สินกันจะด้วยหนี้ใดๆ ก็ตามจนกว่าจะถึงกำหนดเวลาใช้ที่ถูกระบุไว้ ดังนั้นพวกเจ้าเจ้าจงบันทึกมัน...อัลอายะฮ์

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 282)

²⁹⁸ Muhammad, Yūsuf Kamāl. 1998. *Fiqh Iqtisād al-Sūq*. (al-Qāhirah : Dār al-Nashr), หน้า 195.

²⁹⁹ al-San‘āny, Muhammad Ism‘aīl. 1959. *Subul al-Salām*. (Lebanon : Dār ‘Ahyā’ al-Thurāth), หน้า 49 (เล่ม 3).

อิบนุอับบาส เล่าว่า เมื่อมีมุฮัมมัด ﷺ เดินทางมาถึงนครมะดีนะฮ์ ชาวมะดีนะฮ์ นิยมซื้อขายแบบ al-Salam (เช่น ข้าว ข้าวโพด อินทผลัม และลูกเกด เป็นต้น) โดยมีกำหนดเวลา 1-2 ปี เมื่อท่านเห็นว่าการค้าขายดังกล่าวมีระยะเวลาไม่ตรงตามฤดูกาลและมีความเสี่ยงสูงเพราะปริมาณไม่แน่นอน³⁰⁰ ท่านจึงกำหนดรูปแบบการค้าใหม่ท่านกล่าวว่า

((من أسلف في تمر فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم إلى أجل معلوم))

(رواه مسلم : 1604)

ความว่า บุคคลใดซื้อขายอินทผลัมแบบ al-Salam เขาจะซื้อขายด้วยการชั่งและการตวงที่รู้แน่นอนและระยะเวลาที่ทราบแน่นอน

(บันทึกโดยมุสลิม : 1604)

หลักฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นได้ว่า การจ่ายเงินล่วงหน้าสามารถกระทำได้ แต่จะต้องมีการจดบันทึก กำหนดชนิด และประเภทของสินค้าให้ชัดเจน³⁰¹ เพื่อป้องกันความผิดพลาดโดยระบุจำนวน ปริมาณ และระยะเวลาอย่างชัดเจนไว้เป็นหลักฐาน และเพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบและหลอกลวงกันภายหลัง อีกทั้งยังเป็นการแยกสินค้าที่ตกลงทำการซื้อขายออกจากสินค้าทั่วไปที่ปรากฏในท้องตลาด การค้าขายแบบ al-Salam เป็นที่นิยมมากในขณะนั้นเพราะเกษตรกรผู้ผลิต ผู้ขายและพ่อค้าทั่วไปสามารถนำเงินดังกล่าวมาลงทุนและหล่อเลี้ยงครอบครัว และยังเป็น การส่งเสริมกระบวนการผลิต การจ้างงาน และการกระจายรายได้ให้เกิดขึ้นในสังคม ดังนั้นมุสลิมจึงได้รับอนุญาตจากนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้กระทำธุรกิจการค้าได้ โดยจะต้องจัดส่งให้ตามจำนวนและวันเวลาที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า

นบีมุฮัมมัด ﷺ กำหนดเรื่องน้ำหนัก ปริมาณ และการส่งมอบสินค้าด้วยการชั่ง การตวง และระยะเวลานั้นถือเป็นการกำจัดความเสี่ยง ความไม่แน่นอน และการเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นกับสินค้า ดังนั้นรูปแบบการค้าที่เหมาะสมของการค้าขายแบบจ่ายล่วงหน้าคือ การกำหนดมาตรการชั่งและการตวงมากกว่าการขายผลไม้จากต้น หรือการขายผลผลิตทางการเกษตรจากผืนดิน ซึ่งแฝงด้วยการเอารัดเอาเปรียบและเสี่ยงต่อความเสียหายและไม่แน่นอน

³⁰⁰ Ibn Quddāmah, 'Abd Allāh 'Ahmad. 1985. al-Mughnī. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 185 (เล่ม 4).

³⁰¹ al-Dimishq, 'Abī al-Fidā' al-Hāfiz Ibn Kathīr. 1981. Tafsīr Ibn Kathīr. (Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 343 (เล่ม 1).

10) การหุ้นส่วนและการลงทุน หมายถึง การที่บุคคล 2 คนหรือมากกว่า 2 คนนำทรัพย์สินมารวมกัน เพื่อนำไปลงทุนประกอบธุรกิจหรือจัดทำโครงการต่างๆ โดยทั้ง 2 ฝ่ายมีส่วนรับผิดชอบในผลกำไรและขาดทุนร่วมกัน³⁰² นบีมุฮัมมัด ﷺ ยอมรับระบบหุ้นส่วนและการลงทุนซึ่งเป็นระบบที่มนุษย์ได้เคยปฏิบัติกันมาก่อน โดยท่านเคยลงทุนทำธุรกิจร่วมกับ อัสซาอิบ บุตร อะบีซาอิบ อัลมัคชูมีย์ และร่วมกองคาราวานค้าขายระหว่างประเทศของพระนางเคาะดีญะฮฺ โดยได้รับส่วนแบ่งจากผลกำไรแบบมูกอเราะฮะฮฺ ตลอดจนเคยร่วมลงทุนทางการเกษตรแบบ มุฆาเราะฮะฮฺ กับประชาชนตำบลก็อซบ์ ณ นครมะดีนะฮฺ³⁰³ การหุ้นส่วนและการลงทุนถือเป็นระบบที่สำคัญมากเพราะทดแทนการกู้ยืมและการลงทุนโดยผ่านระบบดอกเบี้ย³⁰⁴

11) การซื้อเพื่อขายเอากำไร (al-Murābahah) หมายถึง การขายสิ่งหนึ่งด้วยราคามากกว่าต้นทุนที่ซื้อมา โดยอาจจะได้กำไรจากสินค้าตั้งแต่ 1-100 เปอร์เซ็นต์ การซื้อขายแบบนี้สามารถกระทำได้ เพราะปรากฏรายงานจาก อุรวะฮฺ บุตร อะบี อัลญะฮฺดี อัลบาริกีย์ ระบุว่า

((عن أبي الجعد البارقى قال أعطاه النبي صلى الله عليه وسلم دينارا يشتري به أضحية أو شاة فاشترى شاتين فباع إحداهما بدينار فأتاه بشاة ودينار فدعا له بالبركة في بيعه))

(رواه أبو داود : 3385)

ความว่า จาก อุรวะฮฺ บุตร อะบี อัลญะฮฺดี อัลบาริกีย์ เล่าว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ มอบเงินให้เขา 1 ดินาร์ เพื่อซื้อสัตว์พลีทาน 1 ตัวด้วยเงิน 1 ดินาร์ หรือซื้อแกะ 1 ตัว ดังนั้นเขาซื้อแกะได้ 2 ตัว ต่อมาเขาได้ขายแกะ 1 ตัว จาก 2 ตัวด้วยเงิน 1 ดินาร์ และเขาได้มาหาท่านพร้อมแกะ 1 ตัวและเงินอีก 1 ดินาร์ ดังนั้นท่านจึงกล่าวขอพรให้เขามีความสิริมงคลรุ่งเรืองในการค้าของเขา

(บันทึกโดยอะบูดาอูด : 3385)

³⁰² al-Kasānī. 1985. *Badā'ai'ā Wa al-Sanā'ai'a*. (al-Qāhirah : al-Kutub al-'Ailmīyah), หน้า 28.

³⁰³ al-Būṭī, Muhammad S. Ramadān. 1998. *Fiqh al-Sīrah al-Nabawīyah*. (Syria : Dār al-Fikr), หน้า 364.

และ Harūn, 'Abd al-Salām. 1989. *Tahdhīb Sīrah Ibn Hishām*. (Egypt : Dār al-Sunnah), หน้า 34.

³⁰⁴ และสามารถอ่านเพิ่มเติมจากหัวข้อ หุ้นส่วนและการลงทุน

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การหากำไรจากการค้าขายแบบ 100 เปอร์เซ็นเป็นที่อนุญาต เพราะนบีมุฮัมมัด ﷺ แสดงความยินดีกับกำไรดังกล่าวที่เพิ่มพูนมาจากต้นทุนเดิมผ่านการซื้อครั้งที่ 1 ก่อนจะขายทำกำไรในครั้งที่ 2³⁰⁵ เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนจากนบี มุฮัมมัด ﷺ เกี่ยวกับกำไรทางการค้าอย่างตายตัว ทำให้การซื้อสินค้ามาเพื่อขายเอากำไรหรือขายบวกกำไรเพิ่มเป็นที่อนุญาตให้กระทำได้ ทั้งในรูปแบบการค้าเพียงลำพังและแบบลงทุนร่วมกับบุคคลอื่น โดยจะต้องกระทำกันอย่างเปิดเผย ไม่ปกปิดราคา หรือเพิ่มราคาเกินความเป็นจริงจนกลายเป็นการเอารัดเอาเปรียบและทุจริต การค้าดังกล่าวถือเป็นการค้าประเภทหนึ่งจากการค้าแบบ al-'Amanah (ไว้เนื้อเชื่อใจกัน) เพราะผู้ขายทราบต้นทุนซื้อมาอย่างดี³⁰⁶

พื้นฐานทางการเงินและผลิตภัณฑ์ทางการเงินข้างต้น ล้วนมาจากนบีมุฮัมมัด ﷺ และช่วยขจัดปัญหาการฉวยโอกาส ขูดรีด ทุจริต ความเสี่ยง ความซับซ้อน การเอารัดเอาเปรียบ และการใช้เล่ห์เหลี่ยม ก่อนพื้นฐานดังกล่าวจะถูกรวบรวมและพัฒนาเป็นสถาบันการเงินหรือธนาคารอิสลามในยุคต่อมา โดยเฉพาะหุ้นส่วนและการลงทุนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระบบสถาบันการเงินและธนาคารอิสลามประสบความสำเร็จ โดยไม่ต้องพึ่งพาระบบดอกเบี้ย ดังมีรายงานระบุว่า

((لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم آكل الربا ومؤكله وكاتبه وشاهديه
وقال هم سواء))

(رواه مسلم : 1598)

ความว่า ศาสนทูตของอัลลอฮ์ ﷺ สาปแช่งบุคคลที่กินดอกเบี้ย คนรับมอบหมาย บุคคลที่จดบันทึกและบรรดาพยานผู้ และท่านกล่าวว่าพวกเขาทั้งหมดเท่ากัน

(บันทึกโดยมุสลิม : 1598)

³⁰⁵ al-Shawkāny, Muhammad 'Alī Muhammad. 1973. *Nail al-'Awtār*. (Lebanon : Dār al-Jil), หน้า 5 (เล่ม 6).

³⁰⁶ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ สายสัมพันธ์. 2543. ประเด็นที่น่ารู้เกี่ยวกับการชำระชะกาดและการประกอบธุรกิจ. (กรุงเทพฯ : สายสัมพันธ์), หน้า 9 (เล่ม 2).

((نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيع الحصة وعن بيع الغرر))

(رواه مسلم : 1513)

ความว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามซื้อขายด้วยการโยนก้อนหินและการค้าที่มีการหลอกลวง

(บันทึกโดยมุสลิม : 1513)

4.2.4 การค้าและการเงินระหว่างประเทศ

เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของคาบสมุทรอาระเบีย ตั้งอยู่บนเส้นทางเชื่อมระหว่างดินแดนฝั่งตะวันตก (เปอร์เซีย อินเดีย จีน และเอเชีย) กับตะวันออก (อียิปต์และดินแดนแอฟริกา) อีกทั้งยังติดต่อกับชายฝั่งทะเลแดง ทะเลอินเดีย และอ่าวเปอร์เซีย ส่งผลให้ชาวอาหรับและประชาชนนิยมทำการค้าขายทั้งในและระหว่างประเทศ ยุคก่อนหน้านั้นนบีมุฮัมมัด ﷺ พบปัญหาพ่อค้าในเมือง นิยมออกไปดักซื้อสินค้าระหว่างทางก่อนกองคาราวานจากต่างแคว้นจะเดินทางมาถึงในเมืองหรือในตลาด และนำมาขายในตลาดด้วยราคาใหม่ หรือปัญหาพ่อค้าในเมืองจะรับสินค้าจากพ่อค้าทะเลทรายหรือชนบทมาขายต่อด้วยราคาใหม่ ท่านอับดุลลอฮ์ กล่าวว่า

((كنا نتلقى الركبان فنشتري منهم الطعام فنهانا النبي صلى الله عليه وسلم أن نبيعه حتى يبلغ به سوق الطعام))

(رواه البخاري : 2058)

ความว่า พวกเราเคยออกไปดักพบและซื้ออาหารจากกองคาราวาน ต่อมานบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ห้ามซื้อขาย (รูปแบบดังกล่าว) จนกว่ากองคาราวานจะเดินทางเข้าถึงตลาดอาหาร

(บันทึกโดยอัลบุคอรี : 2058)

หลักฐานข้างต้นชี้ให้เห็นว่า หากบางคนออกนอกเมืองไปดักซื้อสินค้าจากพ่อค้าหรือกองคาราวานก่อนเดินทางมาถึงตลาด ซึ่งอาจเป็นไปได้ที่พ่อค้าหรือคนขายที่นำสินค้ามาจะถูกเอาเปรียบเพราะไม่ทราบราคาในท้องตลาด หรืออาจเป็นไปได้ที่พ่อค้าในตลาดจะถูกเอาเปรียบเพราะไม่ทราบราคาจริงที่ผู้นำมาจะขาย และถือเป็นการเอาเปรียบบุคคลที่ไม่สามารถออกไปเพราะคนออกไปดักซื้ออาจจะเลือกซื้อสินค้าที่ดีที่สุดจนหมดและเหลือสินค้าไม่ดี มีตำหนิ และไม่มี

คุณภาพเข้าสู่ตลาด นอกจากนั้นนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังห้ามคนเมืองหรือในประเทศแทรกแซงทางการค้าและการตลาดระหว่างประเทศ ท่านกล่าวว่า

((لا يبيع حاضر لباد دعوا الناس يرزق الله بعضهم من بعض))

(رواه الترمذي : 1223)

ความว่า คนในเมืองจะขายสินค้าแทนคนที่มาจากทะเลทราย หรือชนบทไม่ได้ พวกท่านจงปล่อยพวกเขาเถิด (ให้การค้าดำเนินไปอย่างเสรี) อัลลอฮ์จะทรงประทานปัจจัยยังชีพแก่พวกเขาบางส่วนจากบางส่วน

(บันทึกโดยมุสลิม : 1223)

หากเราศึกษาชีวประวัติของนบีมุฮัมมัด ﷺ เราจะพบว่า ท่านเคยร่วมเดินทางไปแคว้นซามกับอะบูฏอลิบเพื่อประกอบอาชีพค้าขาย และเคยเข้าร่วมกองคาราวานสินค้าระหว่างประเทศของพระนางเคาะดีญะฮ์โดยมีส่วนแบ่งจากผลกำไร³⁰⁷ ‘Alām al-Dīn กล่าวว่า นบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ทุ่มเทความพยายามอย่างเต็มที่ ขณะทำการค้าระหว่างประเทศให้กับพระนางเคาะดีญะฮ์ จนสามารถทำกำไรจากการค้าทั้งไปและกลับ จนเป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจอย่างสูง และสร้างพึงพอใจแก่นางเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านได้แต่งงานกับนางในเวลาต่อมา³⁰⁸ ด้วยเหตุนี้เราพบว่าหลังอพยพมายังนครมะดีนะฮ์ ท่านส่งเสริมและอนุญาตให้ทุกคนทำการค้าระหว่างประเทศภายใต้กฎหมายเศรษฐศาสตร์อิสลาม ดังอัลกุรอานระบุว่า

﴿لِيَأْتِيَهُمْ قُرَيْشٌ (1) إِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ (2)﴾

(قریش : 2-1)

ความว่า เพื่อให้ความคุ้นเคยแก่ชาวกุเรซ (1) เพื่อให้ความคุ้นเคยแก่พวกเขาในการเดินทางช่วงฤดูหนาวและฤดูร้อน (2)

(กุเรซ : 1-2)

³⁰⁷ Harūn, ‘Abd al-Salām. 1989. *Tahdhīb Sirāh Ibn Hishām*. (Egypt : Dār al-Sunnah), หน้า 41 และหน้า 43.

³⁰⁸ ‘Alām al-Dīn, Mustafā. 1992. *al-Mujtama‘a al-Islāmī*. (Lebanon : Dār al-Nahdah al-‘Arabīyah), หน้า 154.

การให้ความสำคัญแก่การค้าและการเงินระหว่างประเทศ มิใช่ปรากฏในยุคนบี
มุฮัมมัด ﷺ เท่านั้น แต่ความสำคัญดังกล่าวปรากฏมาตั้งแต่ยุคคนบีอิบรอฮีม นบียะอฺูบ นบียูซุฟ
นบีโมซา และอัลกุรอานกล่าวถึงการค้าขายของชาวสะบะอฺูในดินแดนเยเมนจนถึงแผ่นดินซามว่า³⁰⁹

﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَىٰ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا فُورَىٰ ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السِّرِّ
سِيرُوا فِيهَا لِيَالِي وَأَيَّامًا آمِنِينَ﴾

(سبأ : 18-19)

ความว่า และระหว่างพวกเขาและหัวเมืองต่างๆ ที่เราได้ให้ความจำเริญใน
นั้น เราได้ให้มีหัวเมืองที่เด่นชัดขึ้น และเรากำหนดการเดินทางไว้ในนั้น
พวกเขาจึงเดินทางไปตามนั้นเกิดทั้งกลางวันและกลางคืนอย่างปลอดภัย

(สะบะอฺู : 18-19)

นบีมุฮัมมัด ﷺ ให้ความสำคัญอย่างมากกับการค้าระหว่างประเทศ เพราะทำให้
ประชาชนมีรายได้และยังสามารถตอบสนอง และทดแทนความต้องการของกันและกัน และยังเป็น
สื่อกลางระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยการโยกย้ายสินค้าจากสถานที่ๆผลิตไปยังผู้บริโภค
ตามท้องถิ่นและประเทศต่างๆ หากผู้บริโภคเป็นผู้เดินทางไปซื้อหา ณ สถานที่ผลิตด้วยตนเอง
กิจกรรมด้านอื่นๆย่อมหยุดชะงักตาม อีกทั้งยังต้องมารับผิดชอบเกี่ยวกับการขนส่งและการจัดเก็บ
ในทางกลับกันหากผู้ผลิตเป็นผู้ขนส่งหรือนำไปขายด้วยตนเอง มันย่อมส่งผลกระทบต่อการผลิต
และค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นอย่างแน่นอน

การที่นบีมุฮัมมัด ﷺ เปิดโอกาสให้พ่อค้าและนักลงทุนต่างแดนเข้ามาลงทุนทำ
ธุรกิจภายในนครมักกะฮฺและนครมะดีนะฮฺ ช่วยทำให้ระบบเศรษฐกิจภายในนครมักกะฮฺและนคร
มะดีนะฮฺหมุนเวียนและมีความคล่องตัวทางการเงิน ส่วนการปล่อยให้การค้าขายและกลไกตลาด
ดำเนินไปอย่างเสรีช่วยให้ผู้ซื้อ ผู้ขาย และประชาชนได้รับความยุติธรรม นอกจากนั้นยังเป็นการ
สถาปนาความเป็นพี่น้องร่วมโลก สร้างภราดรภาพสากล เผยแผ่หลักการศรัทธาและคำสอน
ผ่านการค้าขายระหว่างประเทศ

³⁰⁹ ชนชาติสะบะอฺู อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของคาบสมุทรอาระเบียคือในเยเมน พวกเขาได้สร้างอารยธรรมอันเก่าแก่
และรุ่งเรืองที่สุดในยุคนั้นช่วง 1000-750 ปี ก่อน ค.ศ. จนถึงประมาณ ค.ศ. 500 จึงถูกพวกเปอร์เซียและชาว
อาหรับโจมตีนานถึง 200 ปี ก่อนจะล่มสลายเพราะน้ำท่วม ปัจจุบันนครสะบะอฺู กลายเป็นเมืองเก่าแก่ สถาน
โบราณ และสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของประเทศเยเมน